প্ৰথম খণ্ড ঃ অসমীয়া কবিতা

প্ৰথম বিভাগ ঃ অসমীয়া কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য (১৮৮৯-২০১৫)

দ্বিতীয় বিভাগ ঃ মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

তৃতীয় বিভাগ ঃ ভৱানন্দ দত্তৰ কবিতা-সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য

চতুৰ্থ বিভাগ ঃ ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

পঞ্চম বিভাগ ঃ জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

প্ৰথম বিভাগ
অসমীয়া কবিতাৰ গতি-প্ৰকৃতি (১৮৮৯-২০১৫)

বিভাগৰ গঠন ঃ

১.১ ভূমিকা (Introduction)
১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
১.৩ ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ সাধাৰণ আভাস
১.৪ অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতা
১.৫ আধুনিক কবিতাৰ পটভূমি
১.৬ চিত্ৰকল্প, প্ৰতীকবাদ আদি
১.৭ আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ কাণ্ডাৰীসকল
১.৮ সাৰাংশ (Summing Up)
১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
১.১০ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

জোনাকী কাকত কলিকতাৰপৰা অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভাৰ উদ্যোগত প্ৰকাশ হোৱাৰেপৰা কুৰি শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধত 'ৰামধেনু' কাকত প্ৰকাশ হোৱালৈকে অসমীয়া কবিতাৰ ধাৰাই কেবাটাও সুঁতি সলনি কৰিছে। প্ৰায় এটা শতিকাজোৰা অসমীয়া কবিতাৰ প্ৰবাহলৈ নানা তৰঙ্গ আহিছে বিভিন্ন কবিৰ সৃষ্টিৰ মাজেদি। এই কালছোৱাৰ প্ৰথম স্তৰত অসমীয়া কবিতালৈ যদি ৰোমাণ্টিচিজমৰ বা বলিছে, একেদৰে দুই চাৰিজন কবিৰ ৰচনাত প্ৰাক্ ৰোমাণ্টিক যুগৰ ধাৰণাৰ প্ৰতিফলন নঘটাকৈ থকা নাই। এহাতে এই স্তৰৰ কবিসকলৰ চিন্তামানসত পশ্চিমীয়া বিশেষকৈ ইংৰাজী ৰোমাণ্টিক চিন্তাচেতনাৰ প্ৰভাৱ বিৰিঙিছে, আনহাতে ভাৰতীয় দৰ্শন বা চিন্তাৰ প্ৰতিফলিত নোহোৱাকৈ থকা নাই। ৱৰ্ডছৱৰ্থ প্ৰমুখ্যে ইংৰাজ কবিসকলে তেওঁলোকৰ পূৰ্বৰ অগাষ্টান যুগৰ (Augustan Age) কাব্যদৰ্শনৰপৰা ফালৰি কাটি কাব্যকল্পনাক যুক্তিৰ প্ৰাধান্যৰপৰা মোকলাই এক স্বতন্ত্ৰ দাৰ্শনিক সত্তা দিয়াৰ লগতে কবিতাক নতুন ৰূপ আৰু ভূমিকা প্ৰদান কৰিলে। সেই প্ৰভাৱেৰে ৰঞ্জিত হৈ আপোনা কাব্যকল্পনাৰে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিসকলেও অসমীয়া কাব্যধাৰাত নতুন চিন্তাৰ লহৰ তুলিলে।

একেদৰে পৰিৱৰ্তিত সময়, সামাজিক, ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিয়ে উত্তৰ ৰোমাণ্টিক যুগৰ অসমীয়া কবিতালৈ আন এটি নতুন ধাৰা বোৱালে। বিশ্বযুদ্ধৰ বিধ্বংসীৰূপ, ঔপনিবেশিক শাসন-শোষণ, মাৰ্ক্সবাদী চিন্তাৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ, যান্ত্ৰিক আৰু কোলাহলময় জীৱন আৰু জগতৰ প্ৰতি মানুহৰ বিশ্বজোৰা বিৰক্তি, কাব্য-চেতনাত হৃদয় আৰু মগজুৰ সমতা আদিয়ে পশ্চিমীয়া কবিতাত যিদৰে ন ন ৰীতি বা সম্পৰীক্ষাৰ সূচনা কৰিলে, উত্তৰ জোনাকী যুগৰ অসমীয়া কবিতাতো তাৰ ধ্বনি-

প্ৰতিধ্বনি উঠিল। মাৰ্ক্স, ফ্ৰয়ড, য়ুং আদিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ব'দলেয়াৰ, এলিয়ট আদি সমগোত্ৰীয় দাৰ্শনিক কবি, কাব্যতাত্ত্বিকসকলৰ চিন্তা আৰু সৃষ্টিৰ অধিকতৰ পঠন-পাঠনে অসমীয়া কবিৰ কল্পলোক প্ৰভাবিত কৰিলে। এই সকলোবোৰ তৰঙ্গ, সিবোৰৰ ঐতিহাসিক পটভূমি, অসমীয়া কবিতাত তাৰ পোনপটীয়া আওপকীয়া প্ৰতিফলন বা আন কথাত এই দুয়োটা যুগৰ কাব্যৰীতিৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে বহল আলোচনাৰ প্ৰয়োজন আছে। আৰু আপোনালোকেও এই দিশত বা এই সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যবোৰৰ প্ৰতি দৃষ্টি দিয়া প্ৰয়োজন।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- অসমীয়া কবিতাৰ ৰোমাণ্টিক আৰু আধুনিক যুগ দুটাৰ পটভূমি সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব,
- ৰোমাণ্টিক আৰু আধুনিক কবিতাৰ স্বৰূপ উপলব্ধি কৰিব পাৰিব,
- ৰোমাণ্টিক যুগৰ কবিতা আৰু আধুনিক যুগৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব,
- পশ্চিমীয়া, বিশেষকৈ ইংৰাজী কবিতাৰ দাৰ্শনিক, নান্দনিক (aesthetic) সাধাৰণ লক্ষণ বা আভাসসমূহৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব,
- আধুনিক কবিতাৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ উপাদান চিত্ৰকল্প, প্ৰতীক আদিৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিব,
- আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ কাণ্ডাৰীসকলৰ পৰিচয় লাভ কৰিব পাৰিব।

১.৩ ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ সাধাৰণ আভাস

আমাৰ পাঠ্য হিচাপে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ কবিতা পঢ়িব লগা হয়। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা অসমৰ ৰোমাণ্টিক আন্দোলনৰ প্ৰথম তৰঙ্গৰ কবি, ৰঘুনাথ চৌধাৰী দ্বিতীয় তৰঙ্গৰ প্ৰতিনিধি-স্থানীয় কবি। এইসকল কবিৰ কবিতা হৃদয়ঙ্গম কৰিবৰ বাবে ৰোমাণ্টিক কল্পনা সম্পৰ্কে আমি পৰিচিত হোৱা প্ৰয়োজন। কিয়নো ৰোমাণ্টিক কবিতাত কল্পনাৰ অত্যন্ত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ভূমিকা আছে। কল্পনাৰ লগত তেওঁলোক কিমানদূৰ জড়িত আৰু কল্পনা সম্পৰ্কে তেওঁলোকৰ বিশেষ দৃষ্টিভঙ্গী কি— এই দুটা কথাই ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কবিসকলক তেওঁলোকৰ আগৰ কবিসকলতকৈ পৃথক কৰিছে। পৰস্পৰৰ মাজত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ পাৰ্থক্য থাকিলেও ব্লেইক, ক'লৰিজ, ৱৰ্ডচৱৰ্থ, শ্যেলী আৰু কীটছে কল্পনাক বিশেষ স্থান দিছে। প্ৰতিগৰাকী কবিৰ মতে কল্পনাই কবিতাক এটি তত্ত্ব হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাত বিশেষ অৰিহণা যোগাইছে। ওঠৰ শতিকাৰ কবিতাৰ তাত্ত্বিক দিশত কল্পনা অপৰিহাৰ্য অংগ নাছিল। পোপ, জনছন আৰু তেওঁলোকৰ পূৰ্বসুৰী ড্ৰাইডেনৰ বাবে কল্পনাৰ ভূমিকা বিশেষ

নাছিল। তেওঁলোকে কল্পনাৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ বেলিকা ইয়াৰ তাৎপৰ্য আছিল সীমিত। তেওঁলোকৰ 'ৰায়'ৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত কল্পনাহে তেওঁলোকে অনুমোদন জনাইছিল। এই কবিসকলে চিত্ৰৰ ব্যৱহাৰৰ পোষকতা কৰিছিল। চিত্ৰ বোলোতে দৃষ্টিগ্ৰাহ্য ইম্প্ৰেছন আৰু ৰূপকতকৈ অধিক বুজোৱা নাছিল। কবিতাৰ বাবে আটাইতকৈ প্ৰয়োজন আবেগৰ প্ৰতি সততা, এই আবেগক তেওঁলোকে 'ভাবাবেগ' বুলি ক'বলৈহে ভাল পাইছিল। সাধাৰণ ভাষাত মানুহৰ সাধাৰণ অভিজ্ঞতা তেওঁলোকৰ কাব্যত ৰূপায়িত কৰিব বিচাৰিছিল। নিজৰ ব্যক্তিগত খাম-খেয়ালিৰ জৰিয়তে নতুন পৃথিৱী ৰচনাৰ বাবে তেওঁলোকে অভিলাষ কৰা নাছিল। কবিসকলক স্ৰষ্টা বুলি কোৱাতকৈ কাব্যকাৰী বুলি কোৱাটোহে তেওঁলোকে সমীচীন বুলি বিবেচনা কৰিছিল। ইতিমধ্যে আমাৰ পৰিচিত জগতখনৰ প্ৰতিহে তেওঁলোকৰ আকৰ্ষণ আছিল, অদেখা আৰু অজানালৈ তেওঁলোকৰ কোনো অভিযান নাছিল। জীৱনৰ ৰহস্যময় দিশবোৰৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ অনুৰাগ বিশেষ নাছিল, বৰঞ্চ জীৱনৰ পৰিচিত দিশসমূহৰ প্ৰতিহে তেওঁলোকে মনোযোগ দিছিল। এই দিশসমূহ সৌন্দৰ্যমণ্ডিতভাৱে আৰু সততাৰে তেওঁলোকৰ সামৰ্থ্য অনুযায়ী প্ৰকাশ কৰাটোৱে তেওঁলোকৰ দায়িত্ব। কিন্তু ৰোমাণ্টিকসকলৰ বাবে কল্পনা অপৰিহাৰ্য, কিয়নো তেওঁলোকৰ বাবে কল্পনাৰ অবিহনে কবিতা অসম্ভৱ।

কল্পনাৰ ওপৰত এই বিশ্বাস সেই সময়ৰ ব্যক্তিসত্ত্বাৰ ওপৰত বিশ্বাসৰে অঙ্গ আছিল। কাল্পনিক জগত সৃষ্টিৰ বাবে কবিসকলৰ বিস্ময়কৰ প্ৰতিভা আছিল বুলি তেওঁলোক সচেতন আছিল। ব্যক্তিসত্ত্বাৰ ওপৰত এই বিশ্বাস ভ্ৰান্ত বুলি তেওঁলোকে কেতিয়াও ভবা নাছিল। আনহাতে কল্পনাক সংযমেৰে বান্ধিব খোজা কথাটো ৰোমাণ্টিকতাবাদীসকলে তেওঁলোকৰ সমগ্ৰ সত্ত্বাৰ বাবে অতীব প্ৰয়োজনীয় কিবা এটা অস্বীকাৰ কৰা বুলি বিবেচনা কৰিছিল। তেওঁলোকে ইয়াকো ভাবিছিল যে এই কল্পনাশক্তিয়েই তেওঁলোকক কবি পৰিচয় প্ৰদান কৰিছে। এই কল্পনাশক্তিৰ কৰ্ষণৰ জৰিয়তে কেৱল বাস্তৱবোধসম্পন্ন কাব্য ৰচনা কৰা কবিসকলতকৈ উৎকৃষ্টতৰ কবিতা ৰচনা তেওঁলোকে কৰিব পাৰে বুলি ভাবে। সৃষ্টিশীল উদ্দীপনা বাধাহীনভাবে ক্ৰিয়াশীল হৈ থকা সময়তে কবিতাৰ শক্তি আটাইতকৈ তীব্ৰ হৈ থাকে। কবিতাৰ এই শক্তিৰ উমান তেওঁলোকে পায় যেতিয়া উৰি ফুৰা দৃশ্যবোৰৰ তেওঁলোকে মূৰ্ত ৰূপ দিব খোজে, যেতিয়া অপৰিশোধিত চিন্তাবোৰ আয়ত্বলৈ আনিবলৈ তেওঁলোকে যত্ন কৰে। যিদৰে ৰাজনীতিত মানুহে তেওঁলোকৰ মন তেওঁলোকৰ অৱস্থানৰ পৰা সংশোধিত মানৱতাৰ বহল প্ৰেক্ষাপটলৈ ঢাল খুৱাবলৈ যত্ন কৰে, তেনেদৰে কলাৰ ক্ষেত্ৰতো গতানুগতিক স্থিতাৱস্থা পৰিত্যাগ কৰি ব্যক্তিগত দুঃসাহসিক আঁচনিলৈ মন মেলে। এনে ধৰণৰ আঁচনিবোৰত প্ৰেৰণাদায়ক জ্যোতি নিহিত থাকে। নৱজাগৰণৰ কবিসকলে হঠাতে যিদৰে ব্যক্তিসত্ত্বাৰ বিৰাট সম্ভাৱনা দেখিবলৈ পাইছিল আৰু যিদৰে সেইবোৰৰ ৰূপায়ণ ঘটাইছিল সাহসিকতাপূৰ্ণ উচ্চ পৰ্যায়ৰ কলাত, তেনেদৰে

ৰোমাণ্টিকতাবাদী সকলেও তেওঁলোকৰ নিজস্ব ক্ষমতাৰ পূৰ্ণ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। নৱজাগৰণৰ কবিসকলৰ দৰেই ৰোমাণ্টিক কবিসকলেও নিজৰ ক্ষমতাৰ জৰিয়তে নতুন পৃথিৱী গঢ়ি তুলিবলৈ বিচাৰিছিল।

ধৰ্মীয় আৰু মেটাফিজিকেল এই দুয়োটা বিবেচনাৰ ভিত্তিত ৰোমাণ্টিক কল্পনাক শক্তিৱন্ত কৰিবলৈ বিচৰা হৈছিল। এটা শতাব্দীজুৰি ইংৰাজী দৰ্শনত লকৰ (John Locke) সূত্ৰৰে প্ৰাধান্য আছিল ব্যাপক। লকে ধাৰণা কৰিছিল যে মন সম্পূৰ্ণ নিষ্ক্ৰিয়। বৈজ্ঞানিক চিন্তাচৰ্চাৰ লগত লকৰ দৰ্শন ৰজিতা খাই পৰিছিল। নিউটনৰ বৈজ্ঞানিক চিন্তা-চৰ্চাও এই ক্ষেত্ৰত প্ৰতিনিধিসূচক। দাৰ্শনিক আৰু বিজ্ঞানী উভয়ে যন্ত্ৰগত (mechanistic) যি ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছিল সেই ব্যাখ্যাত মানৱীয় সত্ত্বাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আছিল নামমাত্ৰ। বিশেষকৈ এই সত্ত্বাৰ প্ৰবৃত্তিগত (instinctive) ক্ষমতাৰ কথা অৱজ্ঞা কৰা হৈছিল। লক আৰু নিউটনৰ জগতত ভগৱানৰ বাবে একোডোখৰ স্থান আছিল। লকে প্ৰকৃতিৰ কাম-কাজবোৰত সৰ্বময়কৰ্তাৰ সাক্ষ্য বিচাৰি পাইছিল। নিউটনে আকৌ যুক্তি দৰ্শাইছিল যে জগতখনক এটা বৃহৎ যন্ত্ৰ বুলি ধৰিলে এগৰাকী যন্ত্ৰবিদৰ কথাও মনলৈ আহে। কিন্তু ৰোমাণ্টিকতাবাদীসকলে ধৰ্মৰপৰা এনেবোৰ কথা একেবাৰে বিচৰা নাছিল। তেওঁলোকৰ বাবে ধৰ্মত কাৰণতকৈ অনুভূতিৰ, যুক্তি-তৰ্কতকৈ অভিজ্ঞতাৰহে প্ৰাসংগিকতা অধিক। ৰোমাণ্টিকতাবাদীসকলে অভিযোগৰ সুৰত কৈছিল যে যন্ত্ৰৰ আধিপত্যগত এই ব্যাখ্যাই মানুহৰ আন্তৰিক দায়বদ্ধতাক অস্বীকাৰ কৰাটো বুজায়। কবিতাৰ ক্ষেত্ৰতো একে কথাই খাটে। লকে কবিতাক এটা মানৱীয় কাৰ্য বুলিয়েই অভিহিত কৰিছিল আৰু কবিতা সম্পৰ্কে বৰ উচ্চ মত পোষণ কৰা নাছিল।

ৰোমাণ্টিকতাৰ অৰ্থ কেৱল স্বপ্নৰ বয়ন আৰু বেদনা বিলাস নহয়। ৰোমাণ্টিক শিল্পী মনেপ্ৰাণে আদৰ্শবাদী। কঠিন বাস্তৱ তেওঁ কোনোপধ্যে মানি ল'ব নোৱাৰে। বাস্তৱক এৰি যেতিয়া তেওঁ আপাতদৃষ্টিত পলাই যাব বিচাৰিছে সেয়া তেওঁৰ কাপুৰুষতা নহয়। তেওঁ যেতিয়া স্বপ্নলোকলৈ যাবলৈ বিচাৰে, সেই স্বপ্নলোক উজ্জয়িনীয়েই হওঁক বা ইনিচফ্ৰীয়েই হওঁক, সেয়া সাময়িক বিৰামৰ বাবে, যাতে পূৰ্ণ উদ্যমেৰে এই ধূলি ধূসৰিত পৃথিৱীলৈ উভতি আহিব পাৰে। তেওঁৰ বিৰুদ্ধে পলায়নবাদী মনোবৃত্তিৰ অভিযোগ এই কাৰণেই আনিব নোৱাৰি। তেওঁ পৃথিৱীক সুন্দৰতৰ ৰূপত গঢ়িবলৈ বিচাৰে, সমাজক কৰিবলৈ বিচাৰে ন্যায়ৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত। পলাই গ'লে তেওঁ নিজে পৰিত্ৰাণ পাব পাৰে। কিন্তু তাৰ জৰিয়তে মানুহৰ যুক্তি ত্বৰান্বিত নহ'ব। প্ৰতিটো চকুৰ প্ৰতিটো অশ্ৰুবিন্দু যেতিয়ালৈকে মচি পেলাব নোৱাৰে তেতিয়ালৈকে তেওঁৰ শান্তি নাই। পুৰণি পৃথিৱী এখন ভাঙি চিঙি নতুন জগত এখন সৃষ্টি কৰি কেৱল কবিয়েই তাত সুখে-সন্তোষেৰে ঘৰ-সংসাৰ নকৰে, সকলো সুখী হ'ব, সকলোৰে নিৰাময় হ'ব।

ৰোমাণ্টিক কবি 'ৰসতীৰ্থ পথৰ পথিক'।' অনাস্বাদিত ৰসৰ পৰিৱেশনতে তেওঁৰ আনন্দ। তেওঁ সৌন্দৰ্যৰ উপাসক, সকলোৰে মাজত সৌন্দৰ্যৰ সন্ধান কৰে। এইটো তেওঁৰ এটা দিশ। আনফালে তেওঁ এগৰাকী যোদ্ধা। জীৱন-সংগ্ৰামত সংগ্ৰামৰত প্ৰতিজন মানুহৰ তেওঁ সহযোদ্ধা।

কবিৰ মন সাধাৰণ মানুহৰ মনতকৈ স্বতন্ত্ৰ প্ৰকৃতিৰ, বিশেষকৈ ৰোমাণ্টিক কবিৰ মন। অৱশ্যে এই পাৰ্থক্য মৌলিক নহয় বুলি ৱৰ্ডচৱাৰ্থে বিবেচনা কৰে। সেয়া যি নহওঁক, এইটো কথা স্পষ্ট যে কবিৰ মন সাধাৰণ মানুহৰ মনৰ তুলনাত অনেক প্ৰসস্ততৰ আৰু গভীৰতৰ। জনসাধাৰণৰ জীৱনত কবি মনৰ সীমাহীন উদাৰতাৰ দৃষ্টান্ত পোৱা নাযায়। ইয়াৰ উপৰিও সূক্ষ্মতা, সংবেদনশীলতাৰ ফালৰপৰাও ৰোমাণ্টিক কবিৰ মন অনন্য। সেই মন নিজকে লৈ বহু সময়ত তন্ময়, কেতিয়াবা আকৌ দিশহাৰা। কিন্তু অন্যৰ কথা, অন্যৰ ব্যথা সেই মনৰপৰা কোনো সময়তে মচ খাই নাযায়। হয়তো তেওঁ আত্মমগ্ন, কিন্তু কেতিয়াও স্বাৰ্থান্ধ নহয়। নিজকে ভাল পায় বুলিয়েই ৰোমাণ্টিক কবিয়ে অন্যকো ভাল পাব পাৰে, সকলো মানুহকে ভাল পাব পাৰে।

ৰোমাণ্টিচিজমৰ প্ৰকৃত সংজ্ঞা এতিয়ালৈকে অনিশ্চিত। বিভিন্ন ধৰণৰ সংজ্ঞাৰ প্ৰচলন আছে— এইবোৰৰ ভিতৰত Walter Pater-অৰ 'addition of strangers to beauty' সমধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ। বিস্ময়বোধৰ নৱজাগৰণ নিশ্চয়কৈ আমি ৰোমাণ্টিক ৰচনাত পাওঁ, কিন্তু সংজ্ঞা দিয়াৰ সময়ত তাকেই অৱলম্বন কৰা হ'ব নে নহয় সেয়া তৰ্কসাপেক্ষ। সুন্দৰৰ সৈতে বিচিত্ৰৰ সংযোগো ৰোমাণ্টিক লেখাত ঘটি থাকে। তথাপি সেয়া ৰোমাণ্টিচিজমৰ মূল কথা হয়নে নহয় সেই বিষয়ে সন্দেহৰ অৱকাশ আছে।

সাধাৰণতে ৰোমাণ্টিচিজমৰ ক্লাছিচিজমক বিপৰীতধৰ্মী বুলি গণ্য কৰা হয়। 'ক্লাছিক শুভ আৰু ৰোমাণ্টিক পাঁচৰঙী' —এই কথা ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে তেওঁৰ 'সাহিত্য' গ্ৰন্থত লিখিছে। সাহিত্যৰ ইতিহাস আলোচনা কৰিলে দেখা যায়, কেতিয়াবা ক্লাছিকেল ধাৰা, কেতিয়াবা ৰোমাণ্টিক ধাৰা প্ৰবহমান। 'ক্লাছিকেল' অভিধাটো প্ৰধানতঃ প্ৰাচীন গ্ৰীছ আৰু ৰোমৰ সাহিত্য-শিল্প সম্বন্ধে প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। এই ধ্ৰুপদী দৃষ্টিভঙ্গী আৰু শৈলীৰপৰা ৰোমাণ্টিক দৃষ্টিভঙ্গী আৰু শৈলীক সম্পূৰ্ণভাৱে পৃথক কৰা কঠিন। এটা আনটোৰ সৈতে অঙ্গাঙ্গীভাৱে জড়িত। অৱশ্যে সাহিত্য-সমালোচকসকলে তেওঁলোকৰ সুবিধাৰ কাৰণে দুটি পৃথক ধাৰা বুলি বিবেচনা কৰে। ৰোমাণ্টিক সাহিত্য মূলতঃ অন্তৰ্মুখী। তেওঁলোক মনোজগততে প্ৰধানকৈ বাচি থাকে আৰু মনোবৃত্তিৰ প্ৰকাৰ আৰু বিশ্লেষণতে তেওঁলোকৰ আনন্দ।

ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰধান লক্ষ্য কল্পনাৰ আলোকত জীৱনৰ ৰূপান্তৰ। কল্পনা ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰধান সহায়িকা। ৰোমাণ্টিক কল্পনা সম্পৰ্কে আমি প্ৰথমেই আলোচনা কৰিছোঁ। এই আলোকতে আমি অসমীয়া ৰোমাণ্টিক যুগৰ কবিসকলৰ কবিতাৰ সাধাৰণ লক্ষণ অথবা গোটেই যুগটোৰ কাব্যকৰ্মৰ মাজেদি ফুটি উঠা উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্যসমূহ বিচাৰ কৰিব লাগিব।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ৰোমাণ্টিকতাৰ অৰ্থ কি? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

....

....

....

১.৪ অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতা

'জোনাকী' (১৮৮৯) আলোচনীৰ জৰিয়তে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰথমে পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ আৰু বিশেষকৈ ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ পৰে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী 'জোনাকী'ৰ সম্পাদকমণ্ডলী আছিল আৰু তেওঁলোক 'ত্ৰিমূৰ্তি' নামে জনাজাত আছিল। ঊনৈশ শতিকাৰ প্ৰখ্যাত কবিতা সংকলন 'গল্ডেন ট্ৰেজাৰী'ৰ আদৰ্শত সূক্ষ্ম সৌন্দৰ্যবোধৰ সন্ধানত তেওঁলোকে উচ্চখাপৰ কবিতা লিখাত ব্ৰতী হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ উদ্ধৃতিৰ জৰিয়তে ইয়াৰ আভাস পাব পাৰি ঃ

ৰমণীৰ কমনীয় মাধুৰী মধুৰ
আধা-ফুটা আধা-মাত সৰগ সিপুৰ।

—কবিতা যে এক স্বৰ্গীয় উপাদান এই ধাৰণা বেজবৰুৱাৰ মনলৈ আহিছে ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কবিসকলৰ কবিতাৰ অনুধাৱনৰ যোগেদি। অৱশ্যে এইখিনিতে প্ৰণিধানযোগ্য যে এই ৰোমাণ্টিক কাব্যাদৰ্শৰ লগতে বেজবৰুৱাৰ চিন্তাক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল ওঠৰ শতিকাৰ ইংৰাজ কবি পোপৰ আৰ্হিয়ে।

মানুহৰ আবেগ অনুভূতি প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বেজবৰুৱা ৰোমাণ্টিক মেজাজৰ আছিল। ৰোমাণ্টিক দৃষ্টিভংগীৰ সাহসী প্ৰবক্তা বুলি বেজবৰুৱাক অভিহিত কৰিব পাৰি। তেওঁৰ ব্যক্তিত্বৰ এই ৰোমাণ্টিক দিশটোৰ বাবেই চকুত নতুন দীপ্তি সানি পৃথিৱীখনক নতুন দৃষ্টিৰে চাইছিল। এই ৰোমাণ্টিকতাৰ লগতে বাস্তৱতাৰো সমন্বয় সাধন হৈছিল। এই বাস্তৱবোধ কিন্তু তেওঁৰ পূৰ্বৰ গুণাভিৰাম বৰুৱাহঁতৰ দৰে নাছিল। পূৰ্বসুৰীসকলে চোৱাৰ দৰে পৃথিৱীখনক তেওঁ নাচাইছিল। গতিকে বেজবৰুৱাই যি বাস্তৱতাৰ সূচনা কৰিছিল সেয়া পূৰ্বসুৰীসকলৰ দৰে নহয়।

বেজবৰুৱাৰ গদ্যৰ দৰেই কবিতাতো তেওঁৰ ব্যঙ্গ আৰু হাস্যৰসে প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। কিন্তু এই কথা ঠিক যে বেজবৰুৱাৰ কবি হিচাপে গুৰুত্ব এই ব্যঙ্গ আৰু হাস্যৰসৰ বাবে নহয়। অগাষ্টানে যুগৰ কবিসকলৰ কবিতাত ব্যঙ্গই এনেদৰে প্ৰকাশ লভিছিল যে ব্যঙ্গ কবিতা এবিধ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সাহিত্য-কৃতিলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ লিৰিকসমূহৰ সাধাৰণতে যি আবেদন আছে সেয়া কিন্তু ব্যঙ্গ আৰু হাস্যৰসৰ কবিতাসমূহত নাই। ফলস্বৰূপে, বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ অংশ আবৰি আছে ৰোমাণ্টিক চেতনাই। এই চেতনা তেওঁৰ সৃষ্টিশীল ব্যক্তিত্বৰে অন্য দিশ।

গদ্যৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য ৰচনাসমূহ অন্তৰ্দৃষ্টিৰ সহযোগতে হওঁক কিম্বা ইয়াৰ সহায় অবিহনেও হওঁক হাস্যৰসৰ পৰা উৎসাৰিত। কিন্তু কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে আটাইতকৈ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কবিতাখিনি সৃষ্টি হৈছে বেজবৰুৱাৰ ‘ৰোমাণ্টিক’ মনটোৰ বাবে। বয়ঃসন্ধি কালৰ বেজবৰুৱা ৰচিত কবিতা কেইটামানত ‘ৰোমাণ্টিক’ বিষয়বস্তুৰে প্ৰাধান্য, তেওঁৰ আগছোৱা বয়সৰ গল্প-উপন্যাসতো ৰোমাণ্টিক দৃষ্টিভঙ্গীৰ সাক্ষ্য পোৱা যায়। তেওঁৰ উপন্যাস ‘পদুম কুঁৱৰী’ৰ প্লট লিৰিকেলভাৱে সংগ্ৰথিত। তেওঁৰ সমসাময়িক চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ দৰেই বেজবৰুৱা আছিল অসমীয়া সাহিত্যৰ ‘প্ৰকৃত’ প্ৰবক্তা। তেওঁৰ লিৰিকসমূহ ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ দ্বাৰাই প্ৰভাৱান্বিত। বেজবৰুৱাই ইংৰাজী সাহিত্য কলেজত অধ্যয়নৰ এটি বিষয় হিচাপে লৈছিল। বেজবৰুৱাৰ পূৰ্বসুৰী আৰু সমসাময়িক সকলতকৈ তেওঁ এই ক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰম আছিল। সেয়ে বেজবৰুৱা বহু পৰিমাণে ইংৰাজ কবিসকলৰ দ্বাৰা পোনপটীয়াভাৱে প্ৰভাৱান্বিত হৈছিল। এগৰাকী কবি হিচাপে তেওঁ ৰোমাণ্টিক চেতনা আহৰণ কৰিছিল প্ৰধানকৈ ইংৰাজ কবি আৰু ৰবীন্দ্ৰনাথপৰা। এই চেতনাই প্ৰথমতে গঢ় লৈছিল আৰম্ভণি পৰ্যায়ৰ আধুনিক লিৰিকেল বাংলা কবিতা অধ্যয়নৰ যোগেদি। এই আন্দোলনৰ প্ৰধান ব্যক্তি আছিল বিহাৰীলাল চট্টোপাধ্যায়।

বেজবৰুৱাই তেওঁৰ লিৰিক সমূহৰ জৰিয়তে কিবা নতুন বস্তু অসমীয়া কবিতালৈ আদৰি আনিছিল। সেই কবিতাসমূহে অসমীয়া সাহিত্যৰ টিপিকেল ৰোমাণ্টিক চেতনাৰ বিকাশত প্ৰভূত পৰিমাণে অৱদান যোগাইছিল। আমি যাক সচৰাচৰ ‘পাশ্চাত্য’ বুলি কওঁ তালৈ অৰিহণাও তেওঁৰ সমসাময়িক সকলতকৈ বেজবৰুৱাৰে আটাইতকৈ বেছি। বেজবৰুৱাৰ ‘মালতী’ কবিতাত বিভিন্ন পৰ্যায়ৰ প্ৰভাৱ আছে যদিও ৱৰ্ডচৱৰ্থৰ 'The dwelt among untrodden ways'-ৰ অনুৰণনো আছে—

লুইতৰ কুঁৱৰী নহয় ঐ মালতী
নহয় তেওঁ ফুলৰে ৰাণী;
আকাশী পোহৰৰ নহয় তেওঁ প্ৰতিমা
নহয় তেওঁ বীণৰে বাণী।
পৰ্বতৰ জীয়াৰী সুন্দৰী গৌৰীৰ
সাঁচত মোৰ মালতী নাই;
নুশুঙা ফুলটিৰ নুফুলা কলিটিৰ
মালতীত তুলনা পায়।

ৱৰ্ডচৱৰ্থৰ লুচীৰ দৰেই মালতী লুকাই থকা ফুল (নুশুঙা ফুলটিৰ...) আৰু তাৰ আদৰ বুজা মানুহ কম।

এনেদৰে শ্যেলীৰ প্ৰভাৱো বেজবৰুৱাৰ কাব্যত দেখা যায়। তেওঁৰ ‘অৱশেষ’ কবিতাত শ্যেলীৰ 'Music when soft voices die'-ৰ অনুৰণন শুনিবলৈ পোৱা যায়। তেনেদৰে শ্যেলীৰ 'Love's Philosophy' বেজবৰুৱাৰ হাতত হাস্যৰসৰ ‘চুমা’লৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে।

কিন্তু এইখিনিতে স্বীকাৰ কৰিব লাগিল যে জীৱনৰ ৰহস্য বা ৰহস্যময় কল্পদৃষ্টিৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ প্ৰকৃত অনুৰাগ নাছিল। যদিও তেওঁ ৰোমাণ্টিক চেতনাৰ অধিকাৰী আছিল, ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ কাব্যত সহজেই লক্ষণীয় 'সৌন্দৰ্য'ই আত্মাৰ স্পিৰিট বহন কৰা নাই। বেজবৰুৱাৰ ৰোমাণ্টিকতাবাদ আৰু তেওঁৰ ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ পৰিসৰ সীমাৱদ্ধ। জীৱনৰ বিচিত্ৰতা তাত সামৰি ল'ব পৰা নাই।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (১৮৬৭-১৯৩৮)ৰ কবিতাতো ৰোমাণ্টিকতাৰ ৰূপায়ণ সুন্দৰভাৱে হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। 'কল্পনাপ্ৰৱণ সংবেদনশীলতাৰ অসামান্য বিকাশ' চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাত স্বাভাৱিকভাৱে ঘটিছে আৰু আধুনিক কবিতাৰ প্ৰাৰম্ভতে ৰোমাণ্টিক চেতনাৰ পৰিপক্কতা তাৰ মানত ফুটি উঠিছে। (চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতা সমগ্ৰ, সম্প্ৰাদনা ঃ নগেন শইকীয়া, পৃষ্ঠা ৬)। প্ৰায় আপ্তবাক্যত পৰিণত হোৱা 'সুন্দৰৰ আৰাধনা জীৱনৰ খেল' (সৌন্দৰ্য)ত ৰোমাণ্টিক সৌন্দৰ্য চেতনাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ এই সৌন্দৰ্য চেতনাৰ সুখ প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে প্ৰায় সকলো কবিতাতে স্বাভাৱিকভাৱে পৰিছে আৰু সেই বৈশিষ্ট্যই তেওঁৰ কবিতাক বিশেষ আয়তন প্ৰদান কৰিছে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাত অনুভূতিৰ তীব্ৰতা লক্ষ্যণীয়।

'বীণ ব'ৰাগী' কবিতাত চন্দ্ৰকুমাৰৰ ৰোমাণ্টিক চেতনাৰ ভালেমান দিশে প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। পশ্চিমীয়া উদাৰনৈতিক মানৱতাবোধৰ লগতে ভাৰতীয় অধ্যাত্মবাদৰ অভিনৱ সমন্বয় লক্ষ্য কৰিব পাৰি। শ্যেলীৰ "Ode to the West Wind:" কবিতাৰ প্ৰভাৱো 'বীণ ব'ৰাগী'-ত দেখা যায়।

এইখিনিতে ড° কবীন ফুকনৰ অভিমত সুঁৱৰিব পাৰি। চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাত আত্মকথা ব্যক্তিগত সংকীৰ্ণতাৰ পৰা উধাই গৈ বহল পৰিপ্ৰেক্ষিত লাভ কৰিছে। এই আত্মকথাই মৰ্মস্পৰ্শী ৰূপ লাভ কৰা বাবেই তেওঁ ৰোমাণ্টিক কবি। এই আত্মকথাৰ ধাৰণাটোৱে কবিৰ বিশেষ কল্পনাশক্তি আৰু তাৰ বিশেষ প্ৰকাশভঙ্গীমাৰ কথাও সামৰি লৈছে। এই আত্মানুভূতিৰ বাবেই তেওঁৰ কবিতাত বিস্ময়বোধ, সৌন্দৰ্য-সন্মোহন, প্ৰকৃতি-কাতৰতা, অতি-প্ৰকৃতিৰ ইন্দ্ৰজাল, জীৱনৰ আধিভৌতিক (metaphysical) একাত্মবোধ, মানৱাত্মাৰ জয়গান, ইত্যাদি ইত্যাদি ভাবাবেগ কবি-কল্পনাৰ ৰূপ ৰসেৰে ফুটি ওলাব পাৰিছিল। তেওঁৰ পূৰ্বসুৰী কবি ভোলানাথ দাস, ৰত্নেশ্বৰ মহন্তৰ কবিতাত ছেগাচোৰোকাকৈ আত্মসত্ত্বা কেন্দ্ৰস্থ হৈছিল যদিও চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাতহে কবিৰ আত্মকথাৰ সৰ্বাত্মক আৰু সুনিশ্চিত প্ৰতিষ্ঠা হয়। এনে হোৱাৰ কাৰণেহে তেওঁৰ কবিতাত ভালেমান ৰোমাণ্টিক গুণ-গৰিমা প্ৰকাশ পায়।

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ ইতিহাস অনুধাৱন কৰিলে দেখা যায় যে কেৱল বিদেশী ৰোমাণ্টিক কবিতাকে মূলধন হিচাপে লৈ জাতীয় কাব্যধাৰাৰ সম্ভাৱনা মুকলি কৰিব নোৱাৰি। বেজবৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰতে দেখা যায় যে, পশ্চিমীয়া ৰোমাণ্টিকতাৰ পৰা সমল গ্ৰহণ কৰিলেও বিশেষকৈ ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ অনুষঙ্গ কৃষ্ণ, বৃন্দাবন, যমুনা আদিৰ সঘন উল্লেখ তেওঁৰ কাব্যত আছে। ইয়ে জাতীয় শ্ৰেণীৰ কাব্য-ধাৰা গঢ় লৈ উঠাত সহায় কৰিছে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা আৰু লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ লগতে

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়েও ‘কাকো আৰু হিয়া নিবিলাওঁ’, ‘পুৰা’ আদি কবিতাৰে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতা সমৃদ্ধ কৰে। ‘প্ৰিয়তমাৰ চিঠি’ কবিতাত ইটালীয় আৰ্হিৰ ছনেটৰ আদৰ্শ অনুসৃত হয়। ‘জোনাকী’ৰ আন্দোলনৰ লগত সংযুক্ত নোহোৱাকৈ মফিজুদ্দিন আহমেদ হাজৰিকাই ঘৰুৱা আৰু প্ৰাঞ্জল ভাষাৰ সমাবেশেৰে কাব্য ৰচনা কৰে। ‘জ্ঞানমালিনী’ তেওঁৰ অন্যতম কাব্য সংকলন। এওঁলোকৰ সমসাময়িক পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাই ‘জুৰণি’, ‘লীলা’ আৰু ‘ফুলৰ চানেকি’ কবিতাৰ পুথি লিখি উলিয়ায়। ড০ মহেশ্বৰ নেওগৰ মতে, ‘লীলা’ত নৈৰ্ব্যক্তিক আৰু বিশ্বজনীন সুৰ নথকাত কাব্যিক ৰসায়ন সম্ভৱ হোৱা নাই। উল্লেখযোগ্য যে, কবিয়ে প্ৰথমা পত্নী লীলাৱতীৰ বিয়োগ-দুখত দুইৰো সম্পৰ্কৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰিছে।

বেণুধৰ ৰাজখোৱাই পুৰণি লোক-গীতৰ আদৰ্শত জয়মতী-বিষয়ক কেইটামান গীত ৰচনা কৰে। এইকেইটিৰ কাব্যিক মূল্য উল্লেখযোগ্য। ভাঙনি কোঁৱৰ হিচাপে খ্যাত আনন্দ চন্দ্ৰ আগৰৱালাই মূলৰ সৌন্দৰ্য অটুত ৰাখি কেইবাটাও কবিতাৰ সাৰ্থক অনুবাদ আগবঢ়াইছে। লোক-গীতৰ আৰ্হিৰ ‘পানেশৈ’য়ে ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক ঐতিহ্যৰ সুঁতিটোকে আমাৰ চকুৰ আগত প্ৰতিভাত কৰিছে।

উত্তৰ-জোনাকী স্তৰৰ কবিকুলৰ ভিতৰত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা, ৰঘুনাথ চৌধাৰী, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী, দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা উল্লেখযোগ্য। হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাই পোনতে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ যোগেদি মহাকাব্যিক গাম্ভীৰ্য প্ৰকাশত সফলতা অৰ্জন কৰে। ৰঘুনাথ চৌধাৰী উত্তৰ-জোনাকী স্তৰৰ অন্যতম শীৰ্ষস্থানীয় কবি। ৰোমাণ্টিক ভাব-ভাষাই এওঁৰ কবিতাত পৈণত সমৃদ্ধি লাভ কৰিছে। ইন্দ্ৰিয়মুখী আৰু ইন্দ্ৰিয়বিমুখী এই দুইধাৰাৰ কবিতা ৰঘুনাথ চৌধাৰীয়ে ৰচনা কৰিছে। ফুল আৰু চৰাই তেওঁৰ কবিতাত অন্তৰংগভাৱে আছে। অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীয়ে ব্যক্তিগত প্ৰেম, দেশ প্ৰেম আৰু ইন্দ্ৰিয়াতীত প্ৰেমেৰে অসমীয়া কাব্য কাননৰ ঐশ্বৰ্য প্ৰদান কৰিছে। ‘কি লৱণু দিলা মোৰ’ৰ দৰে কবিতাত কবিৰ ব্যক্তিগত দুখানুভূতি সৌন্দৰ্যমণ্ডিত ৰূপত উদ্ভাসিত হৈছে। তেওঁৰ দেশপ্ৰেমূলক কবিতাসমূহৰো সুকীয়া আবেদন আছে। তেনেদৰে উত্তৰ-জোনাকী স্তৰৰ কবি দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ কবিতাত অসমীয়া কবিতাত প্ৰায় বিৰল দাৰ্শনিকতাৰ ৰূপায়ণ দেখা যায়।

ত্ৰিশৰ দশকত ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ এটা প্ৰবাহ দেখা যায়। ‘বাঁহী’ৰ স্তৰৰ কবিকুলৰ ভিতৰত যতীন্দ্ৰ নাথ দুৱৰা অন্যতম। ব্যক্তিগত উচ্চাৰণ আৰু তাৰ স্বচ্ছন্দ গতিৰে দুৱৰাৰ কবিতাই পঢ়ুৱৈৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰে। পাছলৈ গণেশচন্দ্ৰ গগৈয়ে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাক বিশেষ সমৃদ্ধি প্ৰদান কৰে।

উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই “কবিতাৰ ভাষা আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ’ শীৰ্ষক গ্ৰন্থত অভিমত আগবঢ়াইছে যে দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ আৰম্ভণিৰ আগৰ অসমীয়া কবিতাৰ সুৰ আছিল ধূসৰ ৰোমাণ্টিক। কবিসকলৰ কবিতাৰ কেন্দ্ৰীয় বিষয়বস্তু আছিল প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতি হেঁপাহ আৰু প্ৰেম। লক্ষ্মীনাথ ফুকন, গণেশ গগৈ আৰু দেৱকান্ত বৰুৱা এই

ধাৰাৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিনিধি। কেইবাটাও কালজয়ী কবিতা এই কবিসকলৰ পৰা আমি লাভ কৰিছোঁ।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ উদ্ভৱৰ ক্ষেত্ৰত কোন কোন সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

....

....

....

১.৫ আধুনিক কবিতাৰ পটভূমি

আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ পূৰ্বে আধুনিক কবিতাৰ পটভূমি সম্পৰ্কে অৱহিত হোৱা প্ৰয়োজন। জাৰ্মান দাৰ্শনিক আৰু কবি হিউগো ফন্ হফ্মানস্তাল (১৮৭৪-১৯২৯)এ সাহিত্য সমালোচনাৰ ভাষা ধাৰ কৰি ১৮৯৩ চনত 'আধুনিক'ৰ এটি ব্যাখ্যা আগবঢ়ায়। প্ৰসঙ্গক্ৰমে, আধুনিক সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিবলৈ 'আধুনিক' মনটো চাকি চোৱা প্ৰয়োজন। আধুনিক ধাৰণা বোলা কথাটো আপেক্ষিক বুলিয়েই ইয়াক উৰ্দ্ধকমাৰ ভিতৰত ৰখা হৈছে। হফ্মানস্তালৰ ব্যাখ্যাই সেই সময়ৰ 'আধুনিক'ৰ দুটি ভিন্ন অথচ স্পষ্ট কথা উদ্ভাসিত কৰিছে বুলি জেইমজ মাকফাৰলীনে অভিমত আগবঢ়াইছে। এই প্ৰসঙ্গ দুটি হ'ল ঃ (১) জীৱনৰ বিশ্লেষণ আৰু (২) জীৱনৰ পৰা পলায়ন। প্ৰথমটো প্ৰসঙ্গৰ বাবে হফ্মনস্তালে দৰ্পণ কল্পচিত্ৰ (mirror image) আৰু দ্বিতীয়টোৰ বাবে স্বপ্ন কল্পচিত্ৰ (dream image) অভিধা প্ৰয়োগ কৰিছে। ঊনবিংশ শতিকাত অভিযন্ত্ৰবাদী (mechanistic) আৰু স্বজ্ঞালব্ধ (intuitive) জ্ঞানৰ ফচলসমূহ বেলেগে বেলেগে বিচাৰ কৰা হৈছিল। হফ্মানস্তালৰ ধাৰণাই নতুন আৰু পৰিৱৰ্তনশীল অৰ্থৰ 'আধুনিক' ধাৰণাৰ এই দুটি সৃষ্টিশীল স্ৰোতক এটা সুঁতিৰ ৰূপ দিছিল। ১৯৩১ চনত ভাৰ্জিনিয়া উলফ্ (১৮৮২-১৯৪১) ৰ দ্য ওৱেভচ্ নামৰ উপন্যাসখন প্ৰকাশ পায়। ইয়াৰ বাৰ্ণাৰ্ড চৰিত্ৰটোৰ যোগেদি দুটি সম্পূৰ্ণ ভিন্ন অনুভূতি বেদনা আৰু আনন্দ একত্ৰে দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ হোৱা ভাষাৰ মাধ্যমেদি মূৰ্ত কৰি তোলা হৈছে। আনন্দ আৰু শোক ইটোৰপৰা সিটো পৃথক আৰু স্পষ্ট কৰি অথচ একেলগে প্ৰকাশ কৰা এই বৌদ্ধিক অনুশীলনে হফ্মানস্তালৰ 'আধুনিক' ধাৰণাৰে প্ৰতিধ্বনি কৰিছে। বাৰ্ণাৰ্ডৰ মনৰ দোদুল্যমান অৱস্থাই সূচায় যে অনুভূতিবোৰ সদায়েই সহজবোধ্য নহয়। সাহিত্য আৰু কলাত ইয়াৰ ৰূপায়ণৰ বাবে বৌদ্ধিক কচৰতৰ প্ৰয়োজন। জাৰ্মান কবি ৰাইনাৰ মাৰিয়া ৰিল্কে (১৮৭৫-১৯২৬) ই ইয়াৰ বাবে একপ্ৰকাৰে নিৰ্দেশেই জাৰি কৰিছিল। সকলো ধৰণৰ অনুভূতিৰ চাপ ভাষাৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰাৰ প্ৰয়াস আধুনিক সাহিত্যৰ এটি নিৰ্দ্ধাৰণকাৰী বৈশিষ্ট্য। শব্দ এটা তাৰ শব্দগুণৰ বাবেই কবিতাত ব্যৱহাৰ কৰা হ'ব নে অৰ্থৰ প্ৰতি লক্ষ্য

ৰাখিহে তাক প্ৰয়োগ কৰা হ'ব সিটো বিচাৰ্য বস্তু হৈ পৰিল। শব্দ আৰু অৰ্থৰ এই টনা-আঁজোৰাৰ ফলত কবিতা 'অসহনীয় মল্লযুঁজ'ত পৰিণত হোৱাৰ কথা এলিয়টে কৈছিল তেওঁৰ 'ফৌৰ কোৱাৰ্টেটছ' কাব্যগ্ৰন্থত। 'কবিতা শক্তিশালী আবেগৰ আপোনা আপুনি পাৰ বাগৰি যোৱা', 'উৎকৃষ্ট শব্দৰ উৎকৃষ্ট বিন্যাস' এনেবোৰ আপেক্ষিকভাৱে কিছু পুৰণি আৰু পৰম্পৰাবাদী সূত্ৰ পোনছাটেই খাৰিজ হোৱাৰ উপক্ৰম হ'ল। মনটোক সংকুচিত প্ৰসাৰিত কৰি ক'ব নোৱাৰা কথাবোৰ প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিচৰা হ'ল। কেৱল কবিতাত বুলিয়েই নহয়, সেই সময়ৰ সকলোবোৰ শিল্প-কৰ্মতে মানুহৰ বুজন ক্ষমতাৰ বৃদ্ধিৰ বাবে যত্ন পৰিলক্ষিত হৈছিল।

আধুনিক কবিতাৰ বিকাশ আৰু বিচিত্ৰতাৰ ক্ষেত্ৰত মহানগৰসমূহৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। ভালেমান ক্ষেত্ৰতে ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰফালে ইউৰোপত উদ্ভৱ হোৱা আৰু বিংশ শতিকালৈকে বিকশিত হৈ থকা পৰীক্ষামূলক আধুনিকতাবাদ এবিধ মহানগৰ কলা। বিশেষকৈ বহুভাষিক মহানগৰসমূহৰ ক্ষেত্ৰত এই কথা প্ৰযোজ্য। বিভিন্ন ঐতিহাসিক কাৰণত উচ্চ পৰ্যায়ৰ কাম-কাজ আৰু গৰিমাৰে এই মহানগৰসমূহ বৌদ্ধিক আৰু সাংস্কৃতিক বিনিময়ৰ কেন্দ্ৰ হৈ পৰিছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ আৰু যুদ্ধৰ আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাৰ বাৰ্লিন, ভিয়েনা, মস্কো আৰু চেইণ্ট পিটাৰ্চবাগ, যুদ্ধৰ অব্যৱহিত পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাৰ লণ্ডন, সমগ্ৰ বিংশ শতিকাটোৰ জুৰিখ, নিউয়ৰ্ক, ছিকাগো সৰ্বকালৰ পেৰিচ মহানগৰীৰ পৰিবেশ, তাত জীপ লোৱা ভাৱনা আৰু প্ৰচাৰ, নতুন নতুন দৰ্শন আৰু ৰাজনীতিৰ কথা আওকাণ কৰি আধুনিকতাবাদৰ কথা ভাবিবই নোৱাৰি। ইয়াত আধুনিকতাবাদ অভিধাটো আধুনিক অৰ্থত শিথিলভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

আধুনিক শিল্পী এগৰাকীয়ে তেওঁৰ চেতনাত নগৰৰ মানচিত্ৰ এখনকে কঢ়িয়াই লৈ ফুৰে বুলিয়েই আধুনিকতাবাদক নগৰ-শিল্প বুলি অভিহিত কৰা হয়। মহানগৰে বিষয়বস্তু আৰু দৃষ্টিভঙ্গী গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত কবি লেখকসকলক বিভিন্ন প্ৰকাৰে সমল যোগাই আহিছে। সাহিত্যত মহানগৰ কেৱল এখন ঠাই মাত্ৰ হৈ নাথাকিল ই এটি ৰূপকৰ ৰূপ ল'লে। বোডলেয়াৰ, ডষ্টয়ভস্কি, জয়ছ, এলিয়ট আৰু পাউণ্ডৰ ৰচনাত মহানগৰে আংগিকৰ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। আধুনিক জীৱনৰ বিচ্ছিন্নতাবোধ, নিঃসংগতাবোধ, এইবোৰে জন্ম দিয়া নৈৰাজ্য নগৰ আৰু মহানগৰৰ আলমত প্ৰকাশ পাবলৈ ধৰিলে। অস্তিত্ববাদী জীৱন দৰ্শনো মূৰ্ত হৈ উঠিল মহানগৰৰ জীৱন প্ৰবাহত।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

আধুনিকতাবাদক কিয় নগৰ-শিল্প বুলি কোৱা হয়? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

....

....

....

১.৬ চিত্ৰকল্প, প্ৰতীকবাদ আদি

আধুনিক কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত চিত্ৰকল্পবাদ, প্ৰতীকবাদৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কেও আমি পৰিচিত হোৱা প্ৰয়োজন। হিউম, পাউণ্ড আৰু এমী লৱেলৰ বিভিন্ন চিত্ৰকল্পবাদী গোট সময়ৰ বুকুত হেৰাই যোৱা আশী বছৰৰো ওপৰ হ'ল যদিও চিত্ৰকল্পবাদ আজিও পণ্ডিত আৰু কাব্যৰসিকৰ আকৰ্ষণৰ বিষয় হৈ আছে। এটা আন্দোলন হিচাপে ইয়াৰ পৰ্যায় তিনিটা ঃ

(১) প্ৰথম পৰ্যায় ঃ ১৯০৯ চনত হিউম আৰু তেওঁৰ গোটৰ সদস্যসকলে আইফেল টাৱাৰৰ চোহো ৰেষ্টুৰেণ্টৰ সাপ্তাহিক বৈঠকত মিলিত হৈ এবিধ ভাস্কৰ্যসুলভ কাঠিন্যৰ কবিতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছিল। এইছোৱা সময়তে হিউমে দুৰ্বোধ্য কাব্য ৰচিছিল।

(২) দ্বিতীয় পৰ্যায় ঃ ১৯১২ চনত পাউণ্ড গোষ্ঠীৰ কবিসকলে উচ্চ অভিলাষী কাব্য-কৃতি সৃষ্টি কৰিছিল।

(৩) তৃতীয় পৰ্যায় ঃ উত্তৰ-পাউণ্ডীয় কবি গোষ্ঠীৰ কাব্যচৰ্চা এই পৰ্যায়ত পৰে। এই সময়তে চিত্ৰকল্পবাদী আন্দোলনৰ নেতৃত্ব এমী লৱেলৰ হাতলৈ যায়।

পাউণ্ডৰ চিত্ৰকল্পবাদী তত্ত্ব আৰু তেওঁৰ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষৰ পৰিচয় থকা ভালেমান কবিৰ নাম মনলৈ আহে ঃ য়েটচ্, এলিয়ট, লৰেঞ্চ, উইলিয়ামছ, ৱলেছ ষ্টীভেনছ্, ৰবাৰ্ট ফ্ৰষ্ট, মেৰিয়েল মূৰ, কাৰ্ল ছেণ্ডবাগ, হাৰ্ট ক্ৰেনকে ধৰি কুৰি শতিকাৰ ইংগ-আমেৰিকান আধুনিকতাবাদৰ অন্যান্য প্ৰখ্যাত কবিসকল।

১৯১৩ চনৰ মাৰ্চ সংখ্যা 'পয়েট্ৰি'ত প্ৰথম চিত্ৰকল্পবাদী চিন্তা প্ৰকাশ পায়। পাউণ্ড-ফ্লিণ্টৰ সাক্ষাৎকাৰ হিচাপে ই প্ৰকাশিত হৈছিল যদিও এয়া মূলতঃ পাউণ্ডেই লিখিছিল। 'চিত্ৰকল্পবাদীসকলৈ নিষেধাজ্ঞা' (Don'ts) বুলি প্ৰসিদ্ধ হোৱা কথাকেইটা এই সাক্ষাৎকাৰতে সন্নিবিষ্ট হৈছিল। নিষেধাজ্ঞা কেইটা হ'ল ঃ

(১) ব্যক্তিনিষ্ঠই হওঁক বা বস্তুনিষ্ঠই হওঁক, 'বস্তু' (object)-ৰ পোনপটীয়া চিত্ৰণ কৰিব লাগিব;

(২) প্ৰকাশভঙ্গীৰ ক্ষেত্ৰত সহায় নকৰা এটা অতিৰিক্ত শব্দও ব্যৱহাৰ কৰিব নালাগে;

(৩) ছন্দ সাধাৰণ লয়-নিয়ন্ত্ৰিত হ'ব নালাগে, ই সাংগীতিক মাধুৰ্য দান কৰিব লাগিব।

চিত্ৰকল্পবাদক ভাস্কৰ্যসুলভ কাঠিন্যৰ সমাহাৰ বুলি অভিহিত কৰাটোৱে সম্ভৱতঃ আটাইতকৈ সমীচীন কথা হ'ল। শৈলী, ছন্দস্পন্দ আৰু অনুভূতিৰ জৰিয়তেই এই কঠিনতা আনিবলৈ কবি সচেষ্ট হয়। চিত্ৰকল্পবাদীসকলৰ ঘোষণা অনুসৰি কবিতাই ভাস্কৰ্য-সুলভ কাঠিন্য লাভ কৰিবলৈ হ'লে—

(১) ইয়াত সংক্ষিপ্ততা থাকিব লাগিব আৰু সকলো অপ্ৰয়োজনীয় অলংকাৰ খহাব লাগিব; (২) দৈনন্দিন জীৱনৰ কথা ভাষা আঁকোৱালি লোৱা এই কবিতাত

প্ৰাত্যহিক বাস্তৱতাৰ ৰুক্ষতাৰ সমাবেশ ঘটিব লাগিব; (৩) কঠোৰ নৈৰ্ব্যক্তিকতাৰ প্ৰয়োজনত ভাৱপ্ৰৱণতা পৰিত্যাগ কৰিব লাগিব; (৪) বিষয়ৰ যথাযথ অৰ্থ অনুধাৱনৰ বাবে কম-বেছি পৰিমাণে বিজ্ঞানীৰ 'কঠোৰ' পদ্ধতি আৰু আনুপুংখিক দৃষ্টিৰ প্ৰয়োজন হ'ল; (৫) ইয়াৰ বিষয় ডাষ্টবিনো হ'ব পাৰে। পাউণ্ডে ফ্লেটচাৰৰ কাব্যকৃতিৰ প্ৰশংসা কৰাটো এই প্ৰসঙ্গত মন কৰিবলগীয়া; (৬) সন্তুলিত ছন্দৰীতি বৰ্জন কৰিব লাগিব।

যিসকলে আধুনিক সাহিত্য বুলিলে পাঠ আৰু শব্দৰ স্বাধীনতা বুলি বুজে তেওঁলোকে সম্ভৱতঃ প্ৰতীকবাদ স্ব-মহিমাৰে উদ্ভাসিত শিল্প-কৰ্মৰ উৎস বুলি অভিহিত কৰিব। এডমাণ্ড উইলছনে 'একছে'লছ কাছল'ত অভিমত আগবঢ়াইছে যে, আধুনিক সাহিত্যৰ আধাৰশিলা স্থাপিত হৈছে প্ৰতীকবাদৰ বিকাশ আৰু প্ৰকৃতিবাদৰ সৈতে ইয়াৰ সমন্বয় অথবা সংঘাতৰ ফলত।

স্তেপান মালাৰ্মে (১৮৪২-১৮৯৮), পল ভালেৰি (১৯৭১-১৯৪৫) এই দুগৰাকী ফৰাছী কবিয়ে প্ৰতীকবাদী কবিতালৈ যুগান্তকাৰী বৰঙণি আগবঢ়াইছে। মালাৰ্মেৰ কাব্য অনুধাৱন কৰি এইবিধ সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিব পাৰি। আনহাতে মালাৰ্মেৰ 'প্ৰত্যক্ষ' উত্তৰাধিকাৰী পল ভালেৰিয়ে প্ৰতীকবাদী কাব্যই যে পঢ়ুৱৈৰ সুকীয়া অভিনিবেশ দাবী কৰে সেই কথা স্পষ্টকৈ প্ৰকাশ কৰিছে। ভালেৰিৰ মতে ইয়াতে প্ৰতীকবাদৰ অধিকাংশ নন্দনতত্ত্ব নিহিত হৈ আছে। প্ৰতীকবাদী কবিতা এটি তাৰ শ্ৰুতিগত মূল্যতকৈও বৰং দৃশ্যগত মূল্যৰ গুণতহে প্ৰাণৱন্ত হৈ উঠে। প্ৰতীকবাদী কবিতাৰ আংগিকে অৰ্থক বহুমতিকতা দান কৰে। কবিতা হৈ পৰিছিল একীভূত, সমগ্ৰ অভিব্যক্তিৰ মিলিত গোট। মালাৰ্মেই একপ্ৰকাৰৰ আচহুৱা (Eccentric) অথচ সূক্ষ্ম ৰুচিসন্মত বাক্যগাঁথনিৰ পোষকতা কৰিছিল। ইয়াৰ বাবে তেওঁ প্ৰচলিত কাব্য-ৰীতি ভাঙিছিল। ই কাব্য ৰীতিৰ এটি সমাধান সূত্ৰ প্ৰদান কৰাতকৈ পঢ়ুৱৈ আৰু কবিৰ বাবে প্ৰত্যাহ্বান স্বৰূপ হৈহে দেখা দিছিল। মূল বাক্যৰ লগত সম্বন্ধ নথকা বিশেষ্যপদৰ বহুল প্ৰয়োগেৰে ব্যাকৰণৰ চিৰাচৰিত শিকলি চিঙি পেলোৱা হৈছিল। কেতিয়াবা প্ৰতীক এটাই চিত্ৰকল্প এটাৰ লগত একাত্ম হৈ অতিৰিক্ত অৰ্থ ব্যঞ্জিত কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, টি. এছ. এলিয়টৰ 'এশ্ব ৱেনয্-ডি' কবিতাত চিৰি বগোৱাৰ চিত্ৰকল্পটোৰে কোনো ব্যক্তিৰ আধ্যাত্মিক উত্তৰণৰ ব্যঞ্জনা কঢ়িয়াই আনিছে। চিত্ৰকল্প এটাই 'বিস্তৃত ৰূপক' হিচাপে কবিতাটোৰ নিহিতাৰ্থ প্ৰকাশ কৰিলে সেয়া প্ৰতীকি প্ৰকাশ বুলিব পাৰি।

লিৰিকবোৰে প্ৰগাঢ় অনুভূতি আৰু মনন সংক্ষেপতে ব্যঞ্জিত কৰিব লগা হোৱা বাবে ইয়াৰ পংক্তিৰ শেহৰ যতি চিনে পূৰ্ণতৰ অৰ্থ প্ৰাপ্তিত প্ৰত্যাহ্বান হিচাপে দেখা দিয়ে। ৰোমাণ্টিক কবিতাত যতিৰ স্থান ভালেখিনি পূৰণ হৈছিল স্বৰ (voice)-ৰ যোগেদি। প্ৰতীকবাদী কবিতাত বাংময় নীৰৱতা, ভাববোধৰ চিনৰ অনুৰণন, নৈৰাজ্যৰ নিঃশ্বাস, দ্বিধাজৰ্জৰ নীৰৱতাৰ সমস্যাই আলংকাৰিক যতি চিনৰ স্থান ল'লে। প্ৰতীকবাদী কবিতাত ভাৱবোধক চিনসমূহে বেলেগ বেলেগ উদ্দেশ্য সাধন কৰিছে।

কেতিয়াবা ই শব্দ এটিকে পোহৰাই তোলে, কোনো মুহূৰ্তত অৰ্থক দিছে চাক্ষুস ৰূপ, কোনো সময়ত চকুৰ আগত উদ্ভাসিত কৰি তুলিছে জটিল ভাৱনা।

কবিতা শব্দ (পূৰ্ণতা) আৰু শূন্য স্থান (অপূৰ্ণতা)ৰ সমাহাৰ। তেনেদৰে প্ৰতীক এটা গঢ় লৈ উঠে বস্তু আৰু ধাৰণাৰে। কিবা থকাৰ কিবা নথকাৰ এটা মিশ্ৰিত ভাৱানুভূতি প্ৰতীকে আমাৰ মনলৈ কঢ়িয়াই আনে। মালাৰ্মেৰ কাব্যত যিটো হয় ধৰ্মী বুলি অলপ আগেয়ে ভবা হৈছে অলপ পৰ পিছতে তাকে নাকচ কৰা হৈছে। ফলস্বৰূপে অৰ্থও হৈ পৰিছে ধুৰঁলি-কুঁৰলি। এই সকলোপ্ৰকাৰৰ নীতিয়ে যি অবিদ্যমানতাৰ আভাস দিয়ে সেয়ে প্ৰতীক। ই অনতিক্ৰম্য, প্ৰতীকবাদী সকলে এই প্ৰতীককে আদৰি আনে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন
চিত্ৰকল্প মানে কি? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)
....
....
....

১.৭ আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ কাণ্ডাৰীসকল

ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ আন্দোলনে শীৰ্ষ বিন্দু পোৱাৰ প্ৰায় এশবছৰ পিছতহে অসমীয়া কবি-সাহিত্যিক সেই আন্দোলনৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। কিন্তু ত্ৰিছৰ দশকৰ কবিতাই ত্ৰিছৰ দশকতেই অসমীয়া কবিতাক প্ৰভাৱিত কৰিব পৰাটো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। ড° আনন্দ বৰমুদৈৰ মতে ইংৰাজী শিক্ষাৰ প্ৰসাৰৰ লগতে ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিয়ে তেনে প্ৰভাৱ সম্ভৱপৰ কৰি তুলিছিল। কুৰি শতিকাৰ অসমীয়া কবিতাৰ পাতনিত নীলমণি ফুকনে চল্লিশৰ দশকৰ কবিতাৰ বিষয়ে লিখিছে ঃ “জয়ন্তীৰ কবিসকলৰ ৰোমাণ্টিক বিৰোধী দৃষ্টিভঙ্গীৰ মূলত থকা ৰাজনৈতিক সামাজিক চেতনাৰ লগত নন্দনতাত্ত্বিক চেতনাৰ প্ৰয়োজনীয় সংযোগ নথকাটোৱেই তাৰ এটা প্ৰধান কাৰণ (ৰসোত্তীৰ্ণ নোহোৱাৰ) সন্দেহাতীত কবিত্বৰ অধিকাৰী অমূল্য বৰুৱাৰ প্ৰতিভাই কলি পেলাইছিলহে মাথোন।” অমূল্য বৰুৱাৰ কবিতাত বিষয়, ভাষা আৰু ভঙ্গীৰ ক্ষেত্ৰত বলিষ্ঠতা প্ৰকাশ পাইছে। অমূল্য বৰুৱাৰ কবিতাত নিশ্চিতভাৱে ইংৰাজ কবিৰ প্ৰেৰণা নিহিত আছিল। ৰচনা ৰীতি আৰু চিন্তাৰ উত্তৰণৰ দিশৰ পৰা মাৰ্ক্সবাদী কবি অ'ডেন, স্পেন্দাৰ, ডেই লিৰিচ, মেক্নীচ আদিৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈছিল বুলি ভাবিবৰ থল আছে বুলি সমালোচকে আঙুলিয়াই দিছে। মুনীন বৰকটকীয়ে অমূল্য বৰুৱা (১৯১২-১৯৪৬)-ক ৰ‍্যাবোঁ, আৰাগ, এলিয়ট, অডেন, সুধীন্দ্ৰনাথ দত্তৰ দৰে আধুনিক কবিৰ কবিতা পঢ়িছিল বুলি উল্লেখ কৰিছে। (বিস্মৃত ব্যতিক্ৰম, পৃঃ ৮০) । অমূল্য

বৰুৱাৰ 'বেশ্যা' আৰু 'সিহঁত জীৰ' কবিতাত নাৰী মুক্তিৰ যি স্বপ্ন প্ৰকাশ পাইছে তাত ফৰাছী কবি ৰ্যাবোঁ (১৮৫৪-১৮৯১)-ৰ প্ৰতিধ্বনি আছে। ৰ্যাবোঁয়ে ভাবিছিল যে 'প্ৰকৃত আধুনিক' হবলৈ হ'লে নাৰীক দাসত্বৰপৰা মুক্তি দিব লাগিব। জয়ন্তীৰ অন্যান্য কবিসকলৰ ভিতৰত ভবানন্দ দত্ত, চক্ৰেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য, আনন্দেশ্বৰ শৰ্মা আদি উল্লেখযোগ্য।

পঞ্চম দশকটোকে 'হেম বৰুৱাৰ যুগ' বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। তেওঁ অসমীয়া কবিতাৰ আধুনিক ধাৰাটোৰ প্ৰৱৰ্তক আৰু প্ৰাণকেন্দ্ৰ। আধুনিক ইংৰাজী সাহিত্যৰ লগত তেওঁৰ নিবিড় পৰিচয় আছিল। হেম বৰুৱা (১৯১৫-১৯৭৭)ই এলিয়টৰ প্ৰেৰণাত কথ্য ভাষাৰ ব্যৱহাৰ, গহীন আৰু চপল স্বৰৰ সংমিশ্ৰণ, বিষয়বস্তুৰ মিশ্ৰ সংস্থাপনৰ জৰিয়তে আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ পথিকৃত হিচাপে নিজৰ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। হেম বৰুৱাৰ প্ৰসিদ্ধ কবিতা 'মমতাৰ চিঠি'ত কবিয়ে কথ্য ভাষাৰ জৰিয়তে অভিনৱ কাব্যিক সম্ভাৱনা মুকলি কৰিছে ঃ

মোৰ কেনে লাগিছিল, জানা? তুমি যেন কোনোবা দূৰ
বিদেশৰ স্বপ্নাতুৰ আলোকৰ মানুহ। আৰু মই? মই যেন
তল-সৰা এপাহ শেৱালি।

হেম বৰুৱাৰ হাততে এটি বিশেষ ৰূপ লাভ কৰা আধুনিক অসমীয়া কবিতাই পাছলৈ নৱকান্ত বৰুৱা, অজিৎ বৰুৱা, নীলমণি ফুকন, বীৰেশ্বৰ বৰুৱা, হীৰেন ভট্টাচাৰ্য, নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈৰ হাতত বিশেষ সমৃদ্ধি লাভ কৰে। ভবেন বৰুৱা আৰু হৰেকৃষ্ণ ডেকাইও আধুনিক কবিতাৰ ক্ষেত্ৰলৈ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বৰঙণি আগবঢ়ায়।

চল্লিছৰ দশকৰ পৰা কবিতা চৰ্চা কৰি অহা নৱকান্ত বৰুৱা (১৯২৬-২০০২)ই 'হে অৰণ্য হে মহানগৰ', 'এটি দুটি এঘাৰটি তৰা', 'যতি আৰু কেইটামান স্কেচ্ছ', 'সম্ৰাট', 'ৰাৱণ', 'মোৰ আৰু পৃথিৱীৰ', 'ৰত্নাকৰ', 'এখন স্বচ্ছ মুখাৰে', 'সুৰ্যমুখীৰ অঙ্গীকাৰ' (নিৰ্বাচিত কবিতাৰ সংকলন) আৰু নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাৱলী— এই কেইটি সংকলনৰ জৰিয়তে বিষয়, আংগিক, ভাষা, ছন্দৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া কবিতাত আধুনিক পৰ্বৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সূচনা কৰিছিল। আধুনিক সাহিত্যৰ লক্ষণ-স্বৰূপ নগৰ-চেতনাই নৱকান্ত বৰুৱাৰ আগছোৱাৰ কবিতাক এটি বিশিষ্টতা প্ৰদান কৰিছে। তেওঁৰ কবিতাত মহানগৰ এটি ৰূপক হৈ পৰিছিল। ভয় আৰু আশ্বাসৰ জটিল উৎকণ্ঠা, বিচ্ছিন্নতাবোধ ই মূৰ্ত কৰিছে। প্ৰসঙ্গক্ৰমে, এইখিনিতে বুদ্ধদেব বসুৰ পৌৰ বাস্তৱতাৰ কবিতালানিলৈ আমাৰ মনত পৰে। কিন্তু দুয়োৰে নাগৰিক চেতনাৰ মৌলিক পাৰ্থক্য আছে। বুদ্ধদেব বসুৰ বাবে কলিকতা স্বপ্নৰ উজ্জয়িনী। নৱকান্ত বৰুৱাৰ হে অৰণ্য হে মহানগৰৰ কেইবাটাও কবিতাত অস্তিত্ববাদী জীৱন উপলব্ধি অভিব্যক্ত হৈছে। স্বপ্নাৰম্ভ, পঞ্চম অংক, স্বপ্নসম্ভৱৰ মৰ্মস্থলত আছে এই জীৱন দৰ্শনৰ বোধ। সকলো ধৰণৰ অপাৰ্থিৱ অনুভৱৰ ব্যতিৰেকে পাৰ্থিৱ জীৱনৰ আদৰ্শৰ জয়ধ্বনি ঘোষিত হৈছে। তেওঁৰ হুইটমেনৰ চকুলো ইয়াৰ ৰূপায়ণ। ধূলি-মাটিৰ পৃথিৱীখনৰ প্ৰতি ভালপোৱাই

নৰকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত মৰ্মস্পৰ্শী ৰূপত ধৰা দিছে। তেওঁৰ কেইবাটাও কবিতাত মৃত্যু চেতনা প্ৰকাশ পাইছে। কেতিয়াবা ই সঞ্জীৱিত হৈছিল গৌতম বুদ্ধৰ মৃত্যু সম্পৰ্কীয় ধাৰণাৰ ভেটিত। তেওঁৰ কবিতাত ব্যঞ্জনাসমৃদ্ধ ভাষাত প্ৰকাশ পাইছে মৃত্যুৰ ধাৰাবাহিকতা, মৃত্যু এবাৰতে শেষ হৈ নাযায়।

নৰকান্ত বৰুৱাই ক্ৰমান্বয়ে ভাষাৰ নতুন সম্ভাৱনা মুকলি কৰিছিল। অৰণ্যে হে অৰণ্য হে মহানগৰৰ অধিক সংখ্যক কবিতাতে কাব্যিক অনুষংগহীন ভাষাৰ ব্যৱহাৰ চকুত পৰে। এটি তিৰ্যক (ironic) জিজ্ঞাসু দৃষ্টিৰে ভাষাৰ নতুন সম্ভাৱনা উন্মোচনৰ প্ৰবাহ এটি দুটি এঘাৰটি তৰালৈও চলি আছিল। টি. এছ. এলিয়টৰ শব্দ-চয়ন আৰু বাক্যাংশৰ প্ৰত্যক্ষ অনুসৰণত তন্ময় গীতিময়তা ধ্বনিত হৈছে নৰকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত। এলিয়টৰ দৰেই নৰকান্ত বৰুৱাইও কথ্য ভাষা আৰু কাব্য ভাষাৰ সূক্ষ্ম সমন্বয় সাধন কৰি ধ্বনিময়তাৰ সৃষ্টি কৰিছিল।

নৰকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত চিত্ৰকল্প আৰু গতিশীলতা হাত ধৰাধৰিলৈ আছে। সিজু, তৰাৰ পোহৰ, ৰাতিৰ বতাহ, দিনৰ পোহৰ, উটৰ ডিঙিৰ ছাঁ আটায়ে চিত্ৰকল্পটোক গতিশীলতা প্ৰদান কৰিছে (ইয়াত নদী আছিল)। 'ইয়াত নদী আছিল' কবিতাটিত আত্মিক অৱক্ষয়ৰ ছবি বাৰে বাৰে অংকিত হৈছে। কেতিয়াবা ই মূৰ্ত হৈছে এলিয়টীয় প্ৰতীকবাদী শৈলীৰে। নৰকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত হুইটমেনৰ লেখীয়া পেৰাডক্সৰ ব্যৱহাৰ চকুত পৰে। যুক্তিৰ পিনৰপৰা স্ববিৰোধী অথচ উপলব্ধিৰ পিনৰ পৰা সাৰ্থক উক্তি (Paradox)-ৰ সহায়েৰে নৰকান্ত বৰুৱাই জীৱনৰ কেতবোৰ সত্য উন্মোচন কৰিছে।

নৰকান্ত বৰুৱাক তেওঁৰ সন্মুখত আদৰ্শ হিচাপ থকা টি. এছ. এলিয়ট, ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, জীবনানন্দ দাস, সত্যেন্দ্ৰনাথ দত্ত, বুদ্ধদেব বসু আৰু অমিয় চক্ৰবৰ্তীৰ ৰীক্ষা মুক্তক ছন্দ-ৰীতিয়ে ছন্দৰ পৰীক্ষা-নিৰাশাৰ সহায় কৰিছিল। বৰুৱাই প্ৰাচীন দুলড়ী ছন্দসজ্জা ভাঙি প্ৰবহমান মাত্ৰাবৃত্তৰ ৰূপ দিছে। অন্তৰৰ আকুতি প্ৰকাশৰ বাবে যথাযথ ছন্দৰীতিৰ অন্বেষণত কবিয়ে এনে কৰাৰ সম্ভাৱনা আছে। এলিয়টে সমিল (formal) ছন্দৰ সন্মান অম্লান হৈ ৰ'ব বুলি কৈও মুক্তক ছন্দৰ গুৰুত্ব প্ৰসঙ্গত কোৱা কথা এইখিনিতে মনত পেলাব পাৰি ঃ 'আৰু ছন্দৰ পৰা এই মুক্তি দৰাচলতে ছন্দৰে স্বাধীনতা। ত্ৰুটিপূৰ্ণ কাব্য নিখুঁট কৰাৰ দায়িত্বৰ পৰা মুক্ত এই ছন্দৰীতি আটাইতকৈ প্ৰয়োজন থলত অধিকতৰ ফলপ্ৰসূ হিচাপে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি।"

কিছুমান পদ্য আৰু গান, ব্ৰহ্মপুত্ৰ ইত্যাদি পদ্য, আৰু কিছুমান পদ্য আৰু গান— এই তিনিখন কাব্যগ্ৰন্থৰ জৰিয়তে বিষয় আৰু আংগিকৰ ক্ষেত্ৰত অভূতপূৰ্ব সিদ্ধি লভালৈ চাই অজিৎ বৰুৱা (১৯২৮—)ক আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ ইতিহাসৰ বিৰল প্ৰতিভা (Genius) আখ্যা দিব পাৰি। আধুনিক ব্যক্তি জীৱনৰ দ্বিধা, দ্বন্দ্ব আৰু সন্দেহ অজিৎ বৰুৱাৰ কবিতাত মূৰ্ত হৈছে। এনেবোৰ দিশত কবি এলিয়টৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱপুষ্ট হৈছিল যদিও এলিয়টৰ কাব্য-মানস যাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত গঢ় লৈ উঠিছিল

তাৰ তুলনাত অজিৎ বৰুৱাৰ কাব্য-মানস আছিল সুকীয়া প্ৰকৃতিৰ। এলিয়টৰ সামাজিক প্ৰেক্ষাপটৰ সৈতে অজিৎ বৰুৱাৰ সামাজিক পটভূমিৰ মিল নাথাকিলেও নিঃসঙ্গতাবোধ, হয়ধৰ্মী (affirmative) বক্তব্যৰ প্ৰতি অত্যধিক সন্দেহ প্ৰৱণতা আৰু পৰস্পৰবিৰোধী মানসিক অৱস্থাৰ ক্ষেত্ৰত এলিয়টৰ লগত অজিৎ বৰুৱাৰ মিল দেখা যায়। এলিয়টৰ মহানগৰৰ জীৱন উৎসাৰিত নিঃসঙ্গতাবোধৰ বিপৰীতে অজিৎ বৰুৱাৰ বিচ্ছিন্নতাবোধৰ উৎস গ্ৰামীণ পৰিবেশ। কেতিয়াবা প্ৰকৃতিৰ বুকুৰ নিঃস্তব্ধতাৰ ছবি আঁকি নিঃসঙ্গতাবোধ তীব্ৰ কৰি তুলিছে। পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজৰ মানসিক সংযোগহীনতাৰ বৰ্ণনাৰ জৰিয়তেও অজিৎ বৰুৱাই কেতিয়াবা কবিৰ/বক্তাৰ বিচ্ছিন্নতাবোধ ফুটাই তুলিছে। কেতিয়াবা আকৌ মানুহৰ মনত থকা সন্দেহ আমোদ মিহলি ভঙ্গীৰ সৈতে একাকাৰ হৈ প্ৰকাশ লভিছে (আজি আকৌ মেজাংকৰীৰ এঙাচোলা)।

অজিৎ বৰুৱাই ইংৰাজী মেটাফিজিক্যাল কবিতাৰ দৰে আচহুৱা অথচ মৌলিক উপমাৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। জন ডান (১৫৭২-১৬৩১) আৰু আব্ৰাহাম কাউলি (১৬১৮-১৬৬৭) য়ে উপমা ৰূপকৰ দৰে অলংকাৰ বিশেষৰ বুদ্ধিদীপ্ত বিস্তাৰ ঘটোৱাৰ কাব্যিক কৌশল বৰুৱাইও প্ৰয়োগ কৰিছে। বৰুৱাৰ কবিতাত মেটাফিজিক্যাল কবিতাৰ স্নিগ্ধ প্ৰেম আকৰ্ষণীয় দাৰ্শনিক তত্ত্বৰ পোহৰত উজলি উঠিছে। বিমূৰ্ত চিন্তাৰ আবেগিক উপলব্ধিও তেওঁৰ কাব্যত পোৱা যায়।

জেৰাৰ্ড ম্যান্‌লি হপকিন্স (১৮৪৪-১৮৮৯) ৰ কাব্য শিল্পৰ স্ব-আৰোপিত কঠোৰ শৃংখলাবোধ অজিৎ বৰুৱাৰ কবিতাতো অনুধাৱন কৰিব পাৰি। হপকিন্সৰ দৰে তেৰোঁ কোনো শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল ইচ্ছাকৃতভাৱে, তাকো উদ্দেশ্যপূৰ্ণভাৱে আৰু সাৱধানতাৰে। ই কবিৰ ভাষা-চৰ্চাৰ আন্তৰিকতাকে সূচায়। প্ৰসঙ্গক্ৰমে, অজিৎ বৰুৱাৰ গদ্য পৰিপাটি আৰু অৰ্থ প্ৰকাশক্ষম। হপকিন্সৰ দৰে অজিৎ বৰুৱাও জীৰ্ণ ব্যক্যাংশ পৰিহাৰ কৰি চলিছিল।

হপকিন্সে দ্বৰ্থহীন ভাষাৰ প্ৰসঙ্গত কোৱা "কোৰখন কোৰ বুলি ক'লেহে মই ভাল পাওঁ" কথাষাৰ অজিৎ বৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰতো খাটে। পঢ়ুৱৈয়ে ঠিকেই অনুভৱ কৰে যে কবিয়ে ইয়াৰে বহু ব্যৱহৃত ক্লিষ্ট শব্দৰ পোষকতা কৰা নাই। অজিৎ বৰুৱাই যেতিয়া 'উধান' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰে, সেয়া যথাৰ্থতাৰ প্ৰয়োজনতে কৰে। কিয়নো উধানে ভাত ৰন্ধাৰ বাবে এবিধ বস্তুকে বুজাইছে। লগে লগে পৰিবেশৰ যথাৰ্থতাৰ বোধ এটিও আমাৰ মনত সঞ্চাৰ কৰে।

কবিৰ ব্যক্তিগত অনুভূতি-সংবেদন 'ব্ৰহ্মপুত্ৰ ইত্যাদি পদ্য'ত বস্তুগত সহগ (Objective correlative) ৰ যোগেৰে ব্যঞ্জিত হৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিভিন্ন অনুষঙ্গৰ আশ্ৰয়ত কবিয়ে নৈৰ্ব্যক্তিকতা অৰ্জন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰত নদীৰ উৎসভূমি গিয়ালা পেৰি নাম্‌চা বাৰবা শৃংগ দুটিৰে প্ৰেমৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্যতাৰ অভিঘাত কঢ়িয়াই আনিছে। টি.এছ. এলিয়টৰ আৰ্হিত কবিয়ে বস্তুগত সহগৰ ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে

ব্যঞ্জনাধৰ্মিতাৰ সৃষ্টি কৰে। 'আৰু কিছুমান পদ্য আৰু গান'ৰ অন্তৰ্গত 'প্ৰেম আৰু ফুলনি' কবিতাটিত ফুলনি কৰাৰ পৰিকল্পনা, ফুল মৰহি যোৱা, বাওনা হোৱা, একেটা ৰঙৰ ফুল একেলগে ৰোৱাৰ ভাৱনাৰ জৰিয়তে প্ৰেমৰ বিভিন্ন অনুষঙ্গ ৰচনা কৰিছে।

'সূৰ্য হেনো নামি আহে এই নদীয়েদি', 'গোলাপী জামুৰ লগ্ন', 'কবিতা', 'নৃত্যৰতা পৃথিৱী', 'অলপ আগতে আমি কি কথা পাতি আছিলো' আদি সৰ্বমুঠ ৯ (ন)খন কাব্যগ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছে নীলমণি ফুকন (১৯৩৩-)এ। ফুকনে চিত্ৰকল্পবাদ, প্ৰতীকবাদৰ সফল প্ৰয়োগ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ ন-ন সম্ভাৱনা মুকলি কৰিছে আৰু আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ ইতিহাসত এখন স্মৰণীয় আসন দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ফুকনৰ কবিতাত আত্মিক বিষণ্ণতাৰ এটি সুঁতি প্ৰবহমান। আধুনিক জীৱনে কবিৰ মনত জন্ম দিয়া নিঃসঙ্গতা-যন্ত্ৰণা-বিচ্ছিন্নতাবোধে এই বেদনাবোধৰ জন্ম দিছে। ফুকনৰ ট্ৰেজিক কল্পলোক গঢ় দিছে কেতবোৰ অনুভূতিয়ে। একপ্ৰকাৰৰ চিৰন্তন বিষাদবোধৰ পৰাই জীৱনৰ সঞ্জীৱনী সুধা পান কৰিবলৈ তেওঁ আশাবাদী। মানুহৰ অন্তৰত শুই থকা বেদনাবোধ অভিজ্ঞতাৰ যাদুস্পৰ্শত সাৰ পাই উঠে। আধুনিক মানুহৰ যন্ত্ৰণাদগ্ধ অৱস্থাই আমাৰ অস্তিত্বৰ অৰ্থহীনতা প্ৰতিপন্ন কৰে। এই অৰ্থহীনতাৰ অন্তিম পৰিণতি শূন্যতাবোধ।

মৃত্যু বিভিন্ন আয়তনলৈ ফুকনৰ কবিতাত প্ৰকাশিত হৈছে। এইখিনিতে ভবেন বৰুৱাৰ মত সুঁৱৰিব পাৰি ঃ 'ফুলি থকা সূৰ্যমুখী ফুলটোৰ ফালে' সংকলনখনৰ পৰা অহা কবিতাবোৰৰ কেইবাটাৰো (ফুলি থকা সূৰ্যমুখী ফুলটোৰ ফালে', 'হৰিৎ প্ৰান্তৰত.... , 'এতিয়া সৰ্বত্ৰ..' আদিৰ) কেন্দ্ৰত আছে মৃত্যু ভাবনা, কেইবাটাতো ('নৈখনৰ পাৰেৰে বাটটো', 'এটি শিশুৰ স'তে..') আছে মৃত্যুৰ স্মৃতি তথা এক শূন্যতাবোধৰ হাঁহাকাৰ।"

বুদ্ধদেৱ-আৰোপিত আত্মাৰ পৰিভ্ৰমণৰ ধাৰণাটো তাৰ কঠোৰ নৈতিকতাৰ পৰা মুক্ত হৈ ফুকনৰ কবিতাত জীৱনৰ ধাৰাবাহিকতাৰ দ্যোতক হৈ পৰিছে ঃ

থৰ হৈ তেওঁ আমাৰ মুখলৈ চাই আছে। হাত দুখন যেন
উৰি যোৱা বগলীটোৰ ফালে মেলি দিব বিচাৰিছে
ফুলি থকা সূৰ্যমুখী ফুলটোৰ ফালে।

(ফুলি থকা সুৰ্যমুখী ফুলটোৰ ফালে)

কবিতাটোৰ শেষত থকা 'ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে আমাৰ মুখলৈ/চাই আছে' পংক্তিটোৱে মৃতকৰ আৰু নতুন প্ৰজন্মৰ মাজৰ সময়ৰ ব্যৱধানহীনতা ব্যঞ্জিত কৰিছে।

চিত্ৰকল্পবাদী কবি নীলমণি ফুকনে পছিমীয়া চিত্ৰকল্পবাদী আন্দোলনৰ দ্বাৰা প্ৰত্যক্ষভাৱে আলোড়িত নহৈও মূলতঃ অৱচেতনৰ কেতবোৰ ভাৱ চিত্ৰকল্পৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰিছে। ফুকনে প্ৰয়োগ কৰা চিত্ৰকল্পসমূহক গতিশীল চিত্ৰকল্প আখ্যা দিব পাৰি। সাধাৰণতে 'গতি' আৰু 'চিত্ৰকল্প' দুয়োটিয়ে একেলগে পঢ়ুৱৈৰ সঁহাৰি বিচাৰে। চিত্ৰকল্পৰ গতিশীলতা এটি সূক্ষ্ম স্তৰৰ ঘটনা, কবিতাটোৰ সামগ্ৰিক প্ৰভাৱৰ ফালৰপৰা ইয়াৰ ভূমিকা নগণ্য। কিন্তু বিষয়ৰ বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ মূল্য আছেঃ

নৈখনৰ সিপাৰেদি
জোনটো নামি যোৱাৰ বাটেৰে
ওপৰলৈ উঠি আহিল
ৰহস্যৰ অসংখ্য স্তম্ভ

(আৰ্তস্বৰ)

ইয়াত জোন, ৰহস্যময় স্তম্ভই জীৱনৰ ৰহস্যময়তা ব্যঞ্জিত কৰিছে। কবিতাটোৰ ভাবৰ বিকাশত ইহঁতৰ গুৰুত্ব আছে।

প্ৰতীকবাদী শৈলীৰ প্ৰয়োগে নীলমণি ফুকনৰ কবিতাক নতুন আয়তন প্ৰদান কৰিছে। ফুকনৰ 'বুৰঞ্জী' প্ৰতীকবাদী কবিতাৰ সাৰ্থক উদাহৰণ। ইয়াত যি এটি যাত্ৰাৰ কথা কোৱা হৈছে সেয়া এগৰাকী স্বপ্নাতুৰ শিল্পীৰ অভিযান মাথোন। ইয়াৰ কোনো ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য নাই। ৰূপকাত্মক কাব্যত সচৰাচৰ থকা কাৰ্য-কাৰণৰ সম্পৰ্ক বা বৈপৰীত্য প্ৰতীকবাদী কাব্যত নাথাকে। ব্যক্তি আৰু জগতৰ দ্বন্দ্বই সামাজিক ঐক্য বিনষ্ট কৰা কথাটো ৰূপকাত্মক কাব্যৰ এটি উপজীব্য। প্ৰতীকবাদী কাব্যত এখন কল্পনাৰ জগত ৰচনাৰে বাস্তৱ পৃথিৱীৰ এই দ্বন্দ্বৰ নিৰসন ঘটে। কবিতাটোত ৱেল্টাৰ পেটাৰ কথিত জীৱনৰ পৰিৱৰ্তনশীলতা মূৰ্ত হৈছে ঃ

আমি আকৌ ধোঁৱা আৰু নিশাৰ মাজেৰে
ধীৰে ধীৰে নাও মেলি দিলোঁ।

(বুৰঞ্জী)

নীলমণি ফুকনে ব্যক্তিগত প্ৰতীকৰ ব্যৱহাৰো কৰিছে ঃ ওলমি থকা গোলাপী জামুৰ লগ্ন, এজাক সাগৰীয় হাঁহৰ মাত, ঘোঁৰা আদি।

নীলমণি ফুকনে তেওঁৰ প্ৰথম কাব্য সংকলন 'সূৰ্য হেনো নামি আহে এই নদীয়েদি'ৰ পৰা শেহতীয়া কাব্যগ্ৰন্থ 'অলপ আগতে আমি কি কথা পাতি আছিলোঁ'লৈ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত নতুন নতুন পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা চলোৱাৰ সাক্ষ্য পোৱা যায়। ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ এই সিদ্ধি অজিৎ বৰুৱাই ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত লভা সফলতাৰ লগতহে তুলনীয়। তেওঁৰ প্ৰথমখন কাব্য সংকলনত কল্পনাৰ অভিনৱত্ব প্ৰকাশৰ বাবে কবিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ব্যঞ্জনাক্ষম ভাষা উল্লেখযোগ্য।

যুক্তিৰ শৃংখলাহীনতাৰে একোটা ভাৱ মূৰ্ত কৰি নীলমণি ফুকনে অতি বাস্তৱবাদী কবিতা ৰচনা কৰিছে—

টোপনিতো তেওঁ মোক খেদি ফুৰিছিল
তেওঁ বাৰু এতিয়া ক'ত আছে
আছেনে বাৰু তেওঁৰ মুখত
সেই উভালি পৰা এজোপা গছ

(টোপনিতো তেওঁ মোক খেদি ফুৰিছিল)

সপোন যিদৰে যুক্তিগ্ৰথিত নহয় তেনেদৰে স্তৱকটোত বক্তাক কোনোবাই খেদি ফুৰা আৰু বক্তাৰ সেই বিষয়ক জিজ্ঞাসাৰ মাজত কোনো কাৰ্য-কাৰণ সম্পৰ্ক নাই।

চিত্ৰকলাৰ লগত থকা সম্পৰ্কই নীলমণি ফুকনৰ কাব্য-চৰ্চা বিশেষভাৱে সমৃদ্ধ কৰিছে। কবিৰ 'হঠাত সেই আৰ্তনাদ আহি', 'এই এটাই মাথো শব্দ সেউজীয়া' আৰু 'কিন কিন হেঙুলীয়াৰ মাজত' কবিতাত ৰঙে এটি তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ভূমিকা লাভ কৰিছে।

আধুনিক জীৱনৰ নিঃসঙ্গতাবোধ, ক্লান্তি, অতীত সম্পৰ্কে মোহহীনতা বীৰেশ্বৰ বৰুৱা (১৯৩১-)ৰ কাব্যত মূৰ্ত হৈছে। তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ ন-ন সম্ভাৱনা মুকলি কৰিছিল। আধুনিক জীৱনৰ অৱসাদজনিত ক্লান্তি, নৈৰাশ্যৰ প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বীৰেশ্বৰ বৰুৱা ফৰাছী কবি বোডলেয়াৰ (১৮২১-১৮৬৭)ৰ ওচৰত ঋণী।

এলিয়টৰ প্ৰেৰণাত বীৰেশ্বৰ বৰুৱাই অসুন্দৰ পৃথিৱীৰ ছবি আঁকিছে। কিন্তু বৰুৱাই এলিয়টৰ মহানগৰৰ কদৰ্যৰ মাজতো নতুন পৃথিৱীৰ স্বপ্ন দেখিছে ঃ

আমাৰ জীৱন ঘেৰি বনজুই জ্বলে
নতুন দিনৰ দীপ্তি বুলি ভুল হয় যদি,
হ'ক ভুল। ক্ষতি নাই। আমাৰ দেহৰ ছায়ে
ঢাকি যাব পৃথিৱীৰ এই অসুন্দৰত

(সুন্দৰৰ পাতনি)

বনজুই আধুনিক জীৱনৰ অন্তঃসাৰশূন্যতাৰ দ্যোতক। এই আধ্যাত্মিক বন্ধ্যাত্বৰ অৱসানৰ বাবে কবি/পৰ্যবেক্ষক যত্নবান। বীৰেশ্বৰ বৰুৱাৰ আগলিছোৱাৰ কবিতাত আধুনিক সভ্যতা সংস্কৃতিৰ প্ৰতি বীতৰাগ আৰু সংশয়চিত্ত প্ৰকাশ পাইছে। হেম বৰুৱা, নৱকান্ত বৰুৱা, নীলমণি ফুকনৰ কবিতাৰ ৰোমাণ্টিক মানস (spirit) বীৰেশ্বৰ বৰুৱাৰ প্ৰথম কবিতা সংকলন 'নিৰ্জন নাবিক' (১৯৬১)ত প্ৰথমবাৰৰ বাবে অতিক্ৰম কৰা হয়।

সুক্ষ্মতম অনুভূতিৰ যথাযথ প্ৰকাশৰ বাবে বীৰেশ্বৰ বৰুৱাই ইংগিতধৰ্মী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছে। কেতিয়াবা আকৌ মূৰ্ত আৰু বিমূৰ্ত অৰ্থ প্ৰকাশক বাক্যাংশ দুটি একেলগে গাঁঠি প্ৰতীকি ভাষা সৃষ্টি কৰা হৈছে।

সুগন্ধি পখিলা, ভালপোৱাৰ বোকা মাটি আৰু ভালপোৱাৰ দিকচৌ বাটেৰে কাব্য সংকলনৰ জৰিয়তে হীৰেণ ভট্টাচাৰ্য (১৯৩২-)ই আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ ইতিহাস সমৃদ্ধ কৰে। ভট্টাচাৰ্যই ষাঠিৰ দশকত 'আন্তৰ্জাতিক', 'শৰ-সন্ধান', 'মোৰ দেশ' আৰু 'পতাকা' এই চাৰিটা কবিতাত আন্তৰ্জাতিক ভাবধাৰাৰ ৰূপায়ণ কৰে। তেওঁৰ কবিতাৰ পথাৰ, শইচ শব্দই প্ৰতীক হিচাপে জীৱনৰ সম্ভাৱনা সূচাইছে ঃ

শাওণৰ বোকা মাটিৰ পথাৰখনত মোক চাৰিওফালে চতিয়াই দিয়া
চহ কৰা মাটিৰ সীৰলুত শুই কান তাল মৰা

মেঘৰ গাজনি শুনিম

বিজুলী চমকত চকু মেলি চাম

চৌচিৰা এন্ধাৰ পথাৰখন

(শস্যমালাৰ ভ্ৰমণ)

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন
আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ জন্মদাতা বুলি কাক ক'ব পাৰি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)
....
....
....

১.৮ সাৰাংশ (Summing Up)

ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ লগত কল্পনাৰ এক নিবিড় সম্পৰ্ক আছে। এই কল্পনা মাথো কল্পনা নহয়, ইয়াৰ লগত জড়িত হৈ আছে প্ৰজ্ঞা। এই দুয়োৰে সংমিশ্ৰণত ৰোমাণ্টিক কবিতাই সাহিত্যৰ ইতিহাসত বিশেষ স্থান লাভ কৰিছে। কোনোৰে ক্লাছিক কবিতাৰ সৈতে ইয়াৰ পাৰ্থক্য অনুধাৱনৰ জৰিয়তে ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ যত্ন কৰে। দৰাচলতে ৰোমাণ্টিকতা এটি বহুত্বৰ ধাৰণা। বিভিন্ন বিশিষ্টতা ইয়াত একীভূত হৈ আছে। ওপৰুৱাকৈ চালে ৰোমাণ্টিকতাবাদীসকলক পলায়নবাদী যেন লাগে, আচলতে কিন্তু তেনে নহয়। তেওঁলোক প্ৰকৃতপক্ষে সংগ্ৰামী। অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতা ইংৰাজী ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰভাৱত গঢ় লৈ উঠিলেও কেৱল বিদেশী সাহিত্যৰ প্ৰভাৱতে কোনো জাতীয় সাহিত্যৰ অস্তিত্ব সম্ভৱ নহয়। অসমৰ লোক জীৱন, লোক-ভাষা, ভাৰতীয় আধ্যাত্মিকতাৰ পৰশত অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাই নিজ বাটে খোজ লৈছে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰথম তৰঙ্গৰ কবি। 'জোনাকী' আলোচনীৰ জৰিয়তে এই আন্দোলনে বিকাশ আৰু সমৃদ্ধি লাভ কৰে। ৰোমাণ্টিক আন্দোলনৰ দ্বিতীয় তৰঙ্গৰ কবিসকলৰ ভিতৰত ৰঘুনাথ চৌধাৰী, যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী, গণেশ চন্দ্ৰ গগৈ অন্যতম। দেৱকান্ত বৰুৱাক অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতা আৰু আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ সংযোগ-সেঁতু বুলি কোৱা হয়।

অসমীয়া আধুনিক কবিতা পাশ্চাত্যৰ কবিতা আৰু চিন্তাধাৰাৰ দ্বাৰা মূলতঃ প্ৰভাৱিত। আধুনিক কবিতাৰ পটভূমি বিচাৰ কৰিলে আমি দেখিম যে, মানুহৰ জটিল চিন্তাধাৰা ইয়াৰ কালিকা হিচাপে আছে। কবিতাৰ জৰিয়তে বিভিন্ন চিন্তাৰ যুগপৎ ৰূপায়ণ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলিল। সকলো ধৰণৰ অনুভূতি কবিতাৰ ভাষাৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰাটো আধুনিক কবিতাৰ নিৰ্দ্ধাৰণকাৰী বৈশিষ্ট্য।

চিত্ৰকল্পবাদ আৰু প্ৰতীকবাদে আধুনিক কবিতাৰ আংগিকৰ ক্ষেত্ৰত অভূতপূৰ্ব আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছে। পৃথিৱীৰ প্ৰায়সকল বিশিষ্ট কবি প্ৰতিভা এই চিত্ৰকল্পবাদী আন্দোলনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হোৱাটো মন কৰিবলগীয়া। প্ৰতীকবাদে আধুনিক কবিতাক ৰহস্যময়তা প্ৰদান কৰিছে। কবিতাৰ বহুমাত্ৰিকতা প্ৰতীকবাদৰ দান। তেনেদৰে পৰাবাস্তৱবাদেও আধুনিক কবিতাক সমৃদ্ধি দান কৰিছে।

আধুনিক কবিতাৰ উদ্ভৱত মহানগৰসমূহৰ বিশেষ অৱদান আছে। 'আধুনিক' সাহিত্যক আনকি মহানগৰ শিল্প বুলি অভিহিত কৰা হয়। আধুনিক মানুহৰ নিঃসঙ্গতা, বিচ্ছিন্নতা মহানগৰৰ ৰূপকৰ জৰিয়তে ৰূপায়িত হৈছে।

'জয়ন্তী' যুগত অসমীয়া সাহিত্যত আধুনিক কবিতাৰ সূচনা হয়। এই যুগৰ প্ৰতিনিধিস্থানীয় কবি হ'ল অকালতে মৃত্যু বৰণ কৰা অমূল্য বৰুৱা। পঞ্চাশৰ দশকটো কোনোৱে হেম বৰুৱাৰ যুগ বুলি অভিহিত কৰে। অৱশ্যে আধুনিক কবিতাৰ আটাইবোৰ লক্ষণ তেওঁৰ কাব্যত নাই। 'হে অৰণ্য হে মহানগৰ'ৰ কবিতালানিৰে নৱকান্ত বৰুৱাই আধুনিক অসমীয়া কবিতাক এটি বিশেষ চৰিত্ৰ প্ৰদান কৰে। পাছলৈ অজিৎ বৰুৱা, নীলমণি ফুকন, বীৰেশ্বৰ বৰুৱাই আধুনিক কবিতাৰ বিভিন্ন দিশ সাৰ্থকভাৱে উন্মোচন কৰে। আৰু পাছলৈ আৰু কেতিয়াবা সমসাময়িকভাৱে ভবেন বৰুৱা, হীৰেণ ভট্টাচাৰ্য, হীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত, নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈয়ে অসমীয়া আধুনিক কবিতালৈ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বৰঙণি আগবঢ়ায়। ষাঠিৰ দশকৰপৰা আজিৰ তাৰিখলৈ আধুনিক অসমীয়া কবিতাত দীপ্ত উপস্থিতি ঘোষণা কৰি আহিছে হৰেকৃষ্ণ ডেকাই। স্বাধীনতাৰ পৰৱৰ্তী কালত জন্ম গ্ৰহণ কৰা কেইগৰাকীমান কবিৰ কবিতাত অসমীয়া কবিতাৰ ৰূপান্তৰ সূচনা হৈছে।

১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

১) ৰোমাণ্টিক কবিতাত কল্পনাৰ স্থান কি?

২) অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ পটভূমি ব্যাখ্যা কৰক।

৩) আধুনিক কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত নগৰ-মহানগৰৰ অৰিহণা কি?

৪) চিত্ৰকল্পবাদী আন্দোলন কি?

৫) আধুনিক কবিতাত প্ৰতীকবাদৰ অৰিহণা কি?

৬) আধুনিক কবিতাত নৱকান্ত বৰুৱাৰ স্থান নিৰূপণ কৰক।

৭) আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ পটভূমি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

৮) কি কি উপাদানৰ কাৰণে আধুনিক কবিতা জটিল হোৱা বুলি কোৱা হয়?

১.১০ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

কবীন ফুকন ঃ চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা

নগেন শইকীয়া (সম্পা.) ঃ চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতা

দিলীপ বৰুৱা ঃ যোৱা শতিকাৰ কবিতা অসমীয়া নব্যন্যাসী সাহিত্যৰ পৰম্পৰা

শ্ৰীহেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা (আহ্বায়ক, সম্পাদনা সমিতি) ঃ চৌধাৰীৰ সাহিত্য-প্ৰতিভা

ভবেন বৰুৱা ঃ অসমীয়া কবিতাঃ ৰূপান্তৰৰ পৰ্ব

এম. কামালুদ্দিন আহমেদ ঃ আধুনিক অসমীয়া কবিতা

ৰাণী গোহাঁই ঃ অমূল্য বৰুৱা স্মাৰক বক্তৃতা আৰু অন্যান্য ৰচনা

বিশ্বনাথ চট্টোপাধ্যায় ঃ ৰোমাণ্টিক কবি ও কাব্য

Mourice Bowra ঃ The Romantic Imagination

M. H. Abrams ঃ The Mirror and the lamp

Maheswar Neog (ed.) ঃ Lakshminath Bezbaroa ঃ The Sahityarathi of Assam

* * *

দ্বিতীয় বিভাগ
মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতা

বিভাগৰ গঠন ঃ

২.১ ভূমিকা (Introduction)

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

২.৩ মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু সাহিত্য কৃতি

২.৪ মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতা

২.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

২.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

২.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগটিত ১৮৮৯ চনৰ পৰা ২০১৫ চনলৈকে অসমীয়া কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত অসমীয়া ৰোমাণ্টিক যুগৰ কবি মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকৰ কবিতা সন্দৰ্ভত পৰ্যালোচনা কৰা হ'ব।

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা অসমীয়া ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ যুগটোৰ অন্যতম গুৰুত্বপূৰ্ণ কবি। তেওঁ ডিব্ৰুগড় নিবাসী আছিল। কায়িকভাৱে আৰু মানসিকভাৱে তেওঁ অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ তদানীন্তন অভিকেন্দ্ৰ কলিকতাৰ পৰা আঁতৰত ৰৈ গৈছিল। তদুপৰি, তেওঁৰ শিক্ষাগত অভিজ্ঞতা আৰু আধ্যাত্মিক চিন্তাৰ জগতখনো আছিল সুকীয়া। সেয়েহে তেওঁৰ কবিতাত এটা স্বকীয় কথন-শৈলী বিদ্যমান। ক'বলৈ হ'লে, নিভাঁজ ঘৰুৱা কথনভংগী পোনতে তেওঁৰ কবিতাতে ভালকৈ ধৰা পৰে। চুফীবাদৰ প্ৰভাৱত কবিতা লিখি তেওঁ ৰোমাণ্টিক অসমীয়া কবিতাৰ জগতখন সমৃদ্ধ কৰি থৈ গৈছে। তেওঁৰ 'বাটৰুৱা', 'দিনকণা' আদি কবিতাৰ সমাদৰ আজিও অপৰিসীম। সাম্প্ৰতিক নিবন্ধত মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ এই সকলোবিলাক দিশৰ বিশদভাৱে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটিৰ অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপুনি —

- মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু কৃতি জানিব পাৰিব,
- অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাত মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ গুৰুত্ব আৰু স্থান সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিব পাৰিব, আৰু
- মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব।

২.৩ মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু সাহিত্য কৃতি

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ জন্ম হৈছিল ডিব্রুগড়ত, ১৮৭০ চনত। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম আছিল হিস্মাতুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা আৰু মাকৰ নাম আছিল ৰাহনুৰী হাজৰিকা। তেওঁ ডিব্রুগড়তে স্কুলীয়া শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। স্কুলীয়া শিক্ষান্ত পৰীক্ষাত উত্তীর্ণ নোহোৱা বাবে তেওঁ উচ্চ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰাৰ পৰা বঞ্চিত হৈছিল। ১৮৯২ চনত এণ্ট্ৰেন্স পৰীক্ষাত উৰ্ত্তীর্ণ হ'ব নোৱাৰি তেওঁ কবিতা লিখিবলৈ লয়। ১৮৯৬ চনত তেওঁ জ্ঞানমালিনী পুথি প্ৰকাশ কৰে। কোনো কোনো উৎসত পুথিখন ১৮৯৭ চনত প্ৰকাশিত হৈছিল বুলিও পোৱা যায়। জ্ঞানমালিনীৰ পাতনিত তেওঁ পৰীক্ষাত উৰ্ত্তীর্ণ হ'ব নোৱাৰি কবিতা লিখিবলৈ লোৱা বুলি ৰূপক ধৰ্মী কাহিনী এটিৰে প্ৰকাশ কৰিলে।

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাই আৰু দুখন কবিতাৰ পুথি ৰচনা কৰিছিল। 'মালিনীৰ বীণ' নামৰ পুথিখন প্ৰকাশ পাইছিল মৰণোত্তৰ ভাৱে ১৯৭০ চনত। 'মালিনীৰ বীণ' পুথিখন এলী আহমদ আৰু আনিছ উজ জামানৰ যুটীয়া প্ৰচেষ্টাত উদ্ধাৰ হৈছে। সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত অৱশ্যে 'জ্ঞানমালিনী' আৰু 'তত্ত্ব-পাৰিজাত'ৰ কবিতাৰাজিহে আলোচিত হৈছে।

'জ্ঞান-মালিনী' আহমদ হাজৰিকাৰ শ্ৰেষ্ঠাসাহিত্য-কৃতি। এই সূত্ৰে আহমদ হাজৰিকা অসমীয়া সাহিত্যত 'জ্ঞান-মালিনীৰ কবি' ৰূপে প্ৰসিদ্ধ। তেওঁ ১৯৩০ চনত গোলাঘাটত বহা অসম সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশনত সভাপতিত্ব কৰিছিল। তাৰ পূৰ্বে ১৯২৮ চনত তেওঁ শিৱসাগৰ ছাত্ৰ সভাৰ সভাপতিৰ পদ অলংকৃত কৰিছিল। ১৯৫৮ চনত তেওঁৰ বিয়োগ ঘটে।

২.৪ মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতা

'মৰিশালীখনি' মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা (১৮৭০-১৯৫৮)ৰ প্ৰথম কবিতা। তাৰ ৰচনাকাল ১৮১৪ শকৰ ২৩ ভাদ, অৰ্থাৎ ১৮৯২ চনৰ বোধকৰোঁ ৯ ছেপ্টেম্বৰ। কবিতাটো তেওঁৰ জীৱনকালত প্ৰকাশিত একমাত্ৰ কবিতা পুথি *জ্ঞান-মালিনী* (১৮৯৬)ৰ অন্তৰ্গত। 'আৰু' কবিতাটো 'মুনিচুনি বেলি'ৰে শেষাংশ বা 'উপদেশ' অংশ বাবে পুথিখনত আচলতে ছটা কবিতাহে আছে। সজোৱাৰ অনুক্ৰম অনুসৰি 'মৰিশালীখনি' ইয়াৰে দ্বিতীয়টো কবিতা। কবিতাকেইটাৰ কালগতভাৱে দ্বিতীয়টো 'মুনিচুনি বেলি' (১৮১৫ শকৰ ৫ আহিন), তৃতীয়টো 'দিনকণা' (১৮১৭ শকৰ ৪ বহাগ), চতুৰ্থটো 'বিশ্বখনিকৰ' (১৮১৭ শকৰ ৫ আঘোণ), পঞ্চমটো 'মইমতালি ভাৱৰ ভেটি উছন' (১৮১৭ শকৰ ১৫ ফাগুন) আৰু ষষ্ঠটো 'আত্মন্' (১৮১৮ শকৰ ৪ বহাগ)। পুথিখনত এইকেইটাৰ স্থান ক্ৰমে তৃতীয়, ষষ্ঠ, প্ৰথম, চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম।

*জ্ঞান-মালিনী*ৰ "মৰমৰ আই"লৈ বুলি কৰা কাব্যিক 'উছৰ্গা' আৰু ৰূপকধৰ্মী কথা-কবিতা যেন 'পাতনি'ৰ ৰচনাকাল ১৮১৭ শকৰ ক্ৰমে ৯ বহাগ আৰু ১৬ আঘোণ। 'পাতনি'ৰ ৰচনাকাললৈ চাই পুথিখন ১৮৯৬ চনৰ একেবাৰে শেষৰ মাহত ওলোৱা

বুলি গম পাব পাৰি, যদিও পুথিখনৰ আৰম্ভণিতে প্ৰথম প্ৰকাশ ১৮৯৬ চনৰ মে' মাহৰ বুলি উল্লেখ কৰা আছে। নৰম সংস্কৰণৰ *জ্ঞান-মালিনী* (২০১৪)ৰ অসমীয়া আৰু ইংৰাজী পৰিচয় পৃষ্ঠাত থকা বিভিন্ন তথ্য, নগাঁও টেক্স্‌ট্‌বুক কমিটিৰ মন্তব্যৰ ভাষা আৰু শলাগনিসমূহৰ কেইটামানৰ সময়লৈ চাই এইবোৰ ১৯৩৯ চনৰ অষ্টম সংস্কৰণৰ সংযোজন বুলি ধৰিব পাৰি। ভালেমান শলাগনি পাণ্ডুলিপি পঢ়ি লিখা। সেইবোৰৰ প্ৰায়ভাগতে সংকলনটো অসমৰ স্কুলৰ পাঠ্যপুথি হোৱাৰ যোগ্য বুলি উল্লেখ কৰা আছে। নগাঁও টেক্স্‌ট্‌বুক কমিটিয়ে ১৮৯৭ চনৰ ২৫ ফেব্ৰুৱাৰীত দিয়া মন্তব্যটো সেই পুথিখন অসমৰ স্কুলৰ পাঠ্যপুথি হিচাপে গৃহীত হোৱাৰ প্ৰমাণ-পত্ৰ যেন অনুমান কৰিব পাৰি। দ্বিতীয় সংস্কৰণৰ 'আগকথা'ত কবিয়ে "কিতাপখন" নিৰ্ভুল পাঠ্যপুথি হিচাপে তুলি ধৰাৰ প্ৰচেষ্টা সম্পৰ্কে কৈছে। মন কৰিবলগীয়া কথা— নৰম সংস্কৰণত সন্নিৱিষ্ট এগৰাকী নাম অনুল্লিখিত লেখকৰ 'জীৱন পৰিচিতি' নামৰ লেখাটোৰ মতে— আহমদ হাজৰিকাই ১৮৯২ চনত এণ্ট্ৰেন্স পৰীক্ষাত উঠিব নোৱাৰিহে কবিতা লিখিবলৈ লৈছিল। *জ্ঞান-মালিনী*ৰ 'পাতনি'ত এই কথা ৰূপকৰ সহায়ত উল্লেখ কৰা আছে। ছাত্ৰ হিচাপে আহমদ হাজৰিকাই হয়তো প্ৰচলিত পাঠ্যপুথিৰ কিছু সীমাবদ্ধতা লক্ষ্য কৰিছিল। সেয়েহে *জ্ঞান-মালিনী*ৰ প্ৰস্তুতি পৰ্বৰে পৰা তেওঁ তাক প্ৰচলিত পাঠ্যপুথিৰ বিকল্প হিচাপে তুলি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

জ্ঞান-মালিনী আধ্যাত্মিক ভাবৰ ভেটিত প্ৰতিষ্ঠিত। কবি সংস্কাৰকৰ মানত আধ্যাত্মিক ভাব নৈতিকতাৰো আগ। সেয়ে পুথিখনত নৈতিক জীৱন ধাৰণৰ পোষকতা কৰা 'মৰিশালীখনি' কবিতাৰ স্থান দ্বিতীয় আৰু আধ্যাত্মিক ভাব সম্বলিত 'বিশ্বখনিকৰ' কবিতাৰ স্থান প্ৰথম। 'বিশ্বখনিকৰ' আহমদ হাজৰিকাৰ ধৰ্মদৃষ্টিৰ ঘোষণা-পত্ৰ। তেওঁ ছুফীবাদী— ত্ৰিলোকৰ খনিকৰ এজন ("দেখা নাই যদি যদিস্যাতো, আছে ত্ৰিলোকৰ/নিশ্চয় নিশ্চয় এটি বিশ্বখনিকৰ"), সকলোৰে নিয়ন্ত্ৰক সিজনেই ("কাল-কাষৰিব/আয়ু-ডোল সামৰিব/একেটানে চপাব নি নিজ ওচৰত"; "গ্ৰহ, তৰা, বেলি, জোন/আছে আলাসতে পোন,/তেওঁৰহে কৃপা-জৰি টনাটনি কৰি"), আৰু সকলোৰে গতি সিজনলৈকে ("সকলোৰে মূৰকত/যিজনতে পৰে অন্ত,— যিজনতে শেহ/তেৰেঁ সকলোৰে বৰ")। ধৰ্মনিষ্ঠ কবি পিছে গোড়া নহয়। ছুফীবাদী সাৰখিনি তেওঁ মূলতঃ বৈষ্ণৱী ভাষাৰেহে প্ৰকাশ কৰিছে ("পঞ্চভূতি পোছাকৰ/ছো-হে পিন্ধি একোধৰ/ভাৰৰীয়া হইছেহি ভৱ-নাটকৰ"; "অন্তৰ্যামী, সৰ্বজান, বিশ্ব-আত্মা-প্ৰাণ/সৰ্বব্যাপী, সৰ্বদৰ্শী, সৰ্বশক্তিমান!")। তেওঁৰ কবিতাত সততে ব্যৱহৃত "তযু", "তুৱা" আদি সৰ্বনাম আৰু "বিতণ্ডিছে", "ৰক্ষে" আদি ক্ৰিয়াকৰণ লক্ষ্যণীয়।

এইবোৰৰ আদৰ্শ শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সাহিত্যৰ পৰা অহা। ৰঞ্জিৎ কুমাৰ দেৱ গোস্বামীয়ে 'মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা ঃ **জ্ঞান-মালিনী**' প্ৰবন্ধত কবিগৰাকীৰ কবিতাৰ ভাষিক আৰু সামাজিক গুৰুত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ লগতে তাত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সাহিত্যৰ গভীৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছে। দেৱ গোস্বামীৰ এটা বাক্য—

ইয়াত দুলৰী-লেছাৰী ছন্দৰ সচেতন প্ৰয়োগ, শব্দ-চয়নত ***কীৰ্তন-পুথি*** আৰু ***নামঘোষা***ৰ সুকীয়া ঠাঁচ আৰু ভাবত নৱ-বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ একেশ্বৰবাদ। (*প্ৰবন্ধ ঃ* ১৯৭৩-২০১৫; পৃষ্ঠা ২৩৭)।

বিশ্বখনিকৰৰ ছুফীবাদ কথিত একত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ বাবে আহমদ হাজৰিকাই শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ একেশ্বৰবাদী ধৰ্মৰ পৰা সাহস গোটোৱাটো সম্ভৱ। 'দিনকণা' কবিতাৰ প্ৰসংগত উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই 'আধুনিক অসমীয়া কবিতা' প্ৰবন্ধত ইংৰাজী *Everyman* (আনুমানিক ১৫১০ চনত অভিনীত) নাটক আৰু জন বান্‌য়ানৰ *The Pilgrim's Progress* (১৬৭৮) উপন্যাসৰ ৰিজনি দিছে আৰু আহমদ হাজৰিকাই উপন্যাসখনৰ অসমীয়া অনুবাদ *যাত্ৰিকৰ যাত্ৰা* (১৮৫১) পঢ়াৰ সম্ভাৱনা ব্যক্ত কৰিছে (*অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, পঞ্চম খণ্ড*, সম্পা. ৰঞ্জিৎ কুমাৰ দেৱ গোস্বামী; পৃষ্ঠা ১৬৪)। "ভৱ-নাটক"ৰ প্ৰসংগই শ্বেইক্‌ছপীয়েৰলৈ মনত পেলাই দিয়ে। কি ঠিক— আহমদ হাজৰিকাই হয়তো ইংৰাজী ভাষাতো *The Pilgrim's Progress* পঢ়িছিল। এনেদৰে, বিশ্বখনিকৰৰ একত্ব প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে কিছু সাহস খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় জ্ঞানৰ পৰাও আহিব পাৰে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ বিষয়বস্তু কি আছিল?

....

....

....

আহমদ হাজৰিকাই ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত উদাৰ মনোভংগী গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ দ্বিতীয় কবিতা 'মুনিচুনি বেলি'তে পোৱা যায়। তাত আছে ইছলামীয় আৰু বৈষ্ণৱী শব্দ আৰু শাব্দিক চিত্ৰৰ সমাহাৰ— "ডিবৰু দাঁতিতে চাহেবী পটিতে/আছে যি সেন্দুৰী আলি,/তাতে ই পৰতে ডঙ্গুৰা ভকতে/চোৱাহি ধৰিছে চালি।" উল্লেখ্য যে ১৯২৮ চনৰ শিৱসাগৰ ছাত্ৰ সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণত আৰু ১৯২৯ চনৰ অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণত হিন্দু-মুছলমানৰ পৰ পৰ যেন ভাব সম্পৰ্কে উদ্বেগ প্ৰকাশ কৰি মিলনৰ ডোল সুদৃঢ় কৰাত গুৰুত্ব দিছিল আহমদ হাজৰিকাই। কথা প্ৰসংগত তেওঁ উদ্ধৃত কৰিছিল 'বিশ্বখনিকৰ' কবিতাৰ একাংশ। 'মিলনৰ আকৃতি' নামৰ তেওঁৰ অন্তিমটো কবিতা (১০ মাৰ্চ ১৯৫১)ত আছে— "নহ'লে একতা হিন্দু-মুছলমানে,/নহ'ব প্ৰগতি আৰু কোনো দিনে।"

লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাৰ 'চিৰাজ' (১৯৩৮) গল্প আৰু সাৰদাকান্ত বৰদলৈ আৰু কৃষ্ণানন্দ ভট্টাচাৰ্যৰ *মগৰীবৰ আজান* (১৯৪৮) নাটক আদিত আমি হিন্দু-মুছলমানৰ মিলনৰ নিদৰ্শন পাওঁ; কিন্তু ভ্ৰাতৃসুলভ অসূয়াৰ দৰে হ'লেও কিছু অসূয়া যে হিন্দু-মুছলমানৰ

মাজত আছিল, এয়া ঐতিহাসিক সত্য বুলি আমি ধৰ্মীয় সংখ্যালঘুমূলীয় কবি আহমদ হাজৰিকাৰ উদ্বেগৰ পৰা জানিব পাৰোঁ। আহমদ হাজৰিকাই আৰম্ভণিৰে পৰা ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত উদাৰ মনোভংগী গ্ৰহণ কৰাটো এনে অসূয়া সম্পৰ্কীয় প্ৰাৰম্ভিক চেতনাৰ ফল বুলি মনে ধৰে। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ দশকত তেওঁ এই জাতি গঠনমুখী আদৰ্শ গ্ৰহণ কৰিছিল বোধকৰোঁ *জোনাকী*ৰ জাতীয়তাবাদী মনোভাবৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ।

আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতা দেৱ গোস্বামীয়ে দেখুওৱা ধৰণে অসমীয়া ভাষাৰ কালিকা প্ৰতিষ্ঠাৰ "প্ৰক্ৰিয়াৰ এক অন্যতম প্ৰধান জলচ্ছেদ।" (*প্ৰবন্ধ ঃ ১৯৭৩-২০১৫;* পৃষ্ঠা ২৩৭)। তাত তাৎক্ষণিক প্ৰভাৱ পেলাইছিল *জোনাকী*ৰেই জাতীয়তাবাদী আদৰ্শই। অৱশ্যে *জ্ঞান-মালিনী*ৰ ভাষা *জোনাকী*ৰ ভাষাতকৈ বেলেগ। *জোনাকী*ৰ ভাষা আছিল ৱৰ্ড্‌ছ্‌ৱৰ্থৰ আদৰ্শত জতুৱা ঠাঁচ, প্ৰবচন আদিৰ ওচৰ চাপি যোৱা ধৰণৰ। *জ্ঞান-মালিনী*ৰ ভাষাত ইংৰাজীৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত নগৰীয়া ঠাঁচ এটায়ো ভুমুকিয়াইছে ("দেখা নাই যদিস্যাতো, আছে ত্ৰিলোকৰ..."— ঠাঁচটো লক্ষ্যণীয়)।

ধৰ্মতত্ত্ব আৰু বাস্তৱ জ্ঞান যুক্তিৰ মাধ্যমেৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ যাওঁতে যুক্তিক দবৰা-দবৰি কৰি ছন্দৰ বান্ধোনেৰে বান্ধিবলগীয়া হোৱা বাবেই *জ্ঞান-মালিনী*ত লালিত্যৰ ঠাইত কথনৰ এই দিশটো ফুটি উঠিছে। দিশটো সেই সময়ৰ অকল আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাতহে দেখিবলৈ পোৱা যায়, কাৰণ তেওঁ আনসকলৰ দৰে অন্তৰ্মুখী নহয়, বহিৰ্মুখী বা বাস্তৱমুখীহে । তেওঁ দৃষ্টি দিছে সমাজত আৰু পোষকতা কৰিছে নীতিনিষ্ঠ জীৱনৰ। 'মুনিচুনি বেলি' তাৰ উদাহৰণ। তাত কৰ্মবিমুখ আৰু ধুন-পেচ মৰা তৰুণ প্ৰজন্মক ধৰ্মৰ যুক্তিৰে নীতিশিক্ষা দিয়া হৈছে। অৱশ্যে লালিত্যপূৰ্ণ ভাষাও আহমদ হাজৰিকাৰ আয়ত্তাধীন আছিল। 'মৰিশালীখনি'ৰ নৈসৰ্গিক বৰ্ণনা থকা অংশসমূহ *জোনাকী*ৰ কবিতাৰ দৰেই মন্ময়ধৰ্মী আৰু লালিত্যপূৰ্ণ।

এইখিনিতে আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ শিল্প-কলা সম্পৰ্কে কোৱাটো প্ৰয়োজনীয়। যুক্তিক ছন্দেৰে বান্ধিব লাগিব; কিন্তু এয়া সহজ কথা নহয়। সেয়ে প্ৰয়োজনবশতঃ ছন্দকেই সলনি কৰিছিল তেওঁ। 'মুনিচুনি বেলি' কবিতাত এয়া সহজে চকুত পৰে। আকৌ, তেওঁৰ আছিল ৰূপক সৃষ্টি কৰাৰ অসাধাৰণ দক্ষতা। 'বিশ্বখনিকৰ' কবিতাত তাৰ প্ৰমাণ— "যত মানে প্ৰাণী মনি/কাকতৰ চিলাখনি,/উশাহেৰে উৰি ফুৰে ধৰা ওপৰত;/হায় কাল কাষৰিব/আয়ু ডোল সামৰিব,/একেটানে চপাব নি নিজ ওচৰত"; "পঞ্চভূতি পোছাকৰ/ছো-হে পিন্ধি একোধৰ/ভাৱৰীয়া হইছেহি ভৱ নাটকৰ"; "গ্ৰহ, তৰা, বেলি, জোন/আছে আলাসতে পোন/ তেওঁৰহে কৃপা-জৰি টনাটনি কৰি"। 'আত্মন্' কবিতাত ইহ-সংসাৰক "খেতিখন" বুলি আৰু "মায়া-চপৰাণী" এৰি গৈ "ভৱ সাগৰ" পাৰ হৈ পোৱা সিখন সংসাৰক এখন "পাম" বুলি কল্পনা কৰি এই "খেতিখন"ৰ "গুটি" (অৰ্থাৎ ৰিপু দমন কৰি কৰা সৎ কৰ্ম) সেই পামত সিঁচিহে "পৰমাৰ্থ ধান" ৰুব পৰা যাব বুলি কোৱা হৈছে। তেনেদৰে, 'দিন-কণা'ত কথকে "মায়া বজাৰ"ত "লীলা-মেলা চাই চাই/ চাকি, তেল, শলিতা যে নেবেহালো হায় হায়" বুলি দুখ কৰিছে

"এন্ধাৰ"ত "কেনিনো যাবগৈ লাগে" নাজানি। মানুহে তেওঁক সহায় নকৰা দেখি তেওঁ শেষত "অগতিৰ গতি" "দয়াময়"ৰ কৃপা ভিক্ষা কৰিছে। চমৎকাৰ ৰূপকৰ প্ৰয়োগে কবিতা দুটাক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে। কঠিন জীৱনৰ উপলব্ধি আৰু প্ৰবল ধৰ্মনিষ্ঠাই নীতিশিক্ষামূলক কবিতা দুটাত সাৰ্থক গীতিধৰ্মী কবিতাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় আৱেগ আৰু প্ৰাণ সংযোগ কৰিছে।

প্ৰবল ধৰ্মনিষ্ঠাৰ বাবে আহমদ হাজৰিকা অলপ অসুবিধাতো পৰিছে। 'মইমতালি ভাৰৰ ভেটি উছন'ত বিজ্ঞানৰ নানান তথ্য উল্লেখ কৰিও বিশ্বচৰাচৰৰ তুলনাত নিচেই সামান্য মফিজে (কবিতাটোত কবিয়ে নিজে নিজৰ নাম লোৱাটো লক্ষ্যণীয়; পাছলৈ দেৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত আমি এয়া দেখা পাইছোঁ) নিজকে ডাঙৰ আৰু পৰাক্ৰমী বুলি ভাবি মইমতালি কৰিবলৈ নেৰিলে "জগতগিৰীয়ে/তুলিব ইয়াৰ হোৰ" বুলি সকীয়াই দিছে। বিজ্ঞানৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে অধিক অৱগত হোৱাৰ পাছতো জীৱনৰ শেষৰ ফালে তেওঁ 'ভূই-কঁপ' কবিতা (১৫ আগষ্ট ১৯৫০)ত তাৎক্ষণিকভাৱে প্ৰবল ধৰ্মনিষ্ঠাই প্ৰকাশ কৰিছে ভূমিকম্পক "বিশ্বপতিৰ/... প্ৰচণ্ড কোপ" বুলি কৈ। ১৯২৮ চনৰ শিৱসাগৰ ছাত্ৰ সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণতো তেওঁ সমাজৰ আকাংক্ষিত উন্নতিক ধৰ্মসিদ্ধ নৈতিক জীৱনৰ সৈতে অবিচ্ছিন্ন ৰূপতে কল্পনা কৰিছিল।

আহমদ হাজৰিকাৰ ধৰ্মনিষ্ঠা সৰ্বজনগ্ৰাহ্য নহ'ব পাৰে; কিন্তু ইয়াক তেওঁৰ কাব্যভাবনাৰ পৰা নিলগাই চাব নোৱাৰি। সমাজৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতি তেওঁ যে বিচৰা নাছিল, এনে অৱশ্যে নহয়। 'আত্মন্' কবিতাত তেওঁ দিনে-ৰাতিয়ে "ধন-ধন" কৰি থকাটো অনুচিত যেনকৈ কৈছে। 'দিনকণা'তো "বজাৰ"ৰ "লীলামেলা"ৰ কথা আছে। 'মৰিশালীখন'ত আছে সাম্ৰাজ্যবাদী বণিকৰ প্ৰসংগ। দেৱ গোস্বামীয়ে এই কথালৈ আঙুলিয়াই দেখুৱাইছে (*প্ৰবন্ধ ঃ ১৯৭৩-২০১৫*; পৃষ্ঠা ২৪২)। শ্ৰেণী বিভাজন সম্পৰ্কীয় চেতনাও 'বিশ্বখনিকৰ'ত অনুচ্চ স্বৰেৰে হ'লেও প্ৰকাশিত হৈছে ("তেঁৰে ধনী, তেঁৰে ধন/গোমস্তা ও মহাজন")। তথাপি, নৈতিক উপায়েৰে ধন ঘটাত তেওঁ আপত্তিৰ থল দেখা নাছিল। তেওঁৰ প্ৰায়বোৰ কবিতাতে বাণিজ্যমূলীয় শব্দ আৰু ৰূপকৰ প্ৰয়োগ আছে। 'অসমীয়া' কবিতা (ৰচনাকাল অজ্ঞাত)ত থকা "মাটি-ভেটি ল'লে বিদেশী সাউদে/কেৰুমণি গ'ল মহাজনী সুদে" শাৰী দুটাত অসমীয়া মানুহৰ বাণিজ্যবিমুখ মনোভাব সম্পৰ্কে আক্ষেপ ব্যঞ্জিত হৈছে। অসমীয়া মানুহৰ "মিছা গণ্ডপালি"ক ইতিকিং কৰা এই কবিতাটোৱে তেওঁৰ জাতিগঠনকামী মনোভাবকে উজলাই তুলিছে।

আহমদ হাজৰিকাই *জ্ঞান-মালিনী*ৰ বাহিৰেও আৰু দুখন কবিতা পুথিৰ পাণ্ডুলিপি প্ৰস্তুত কৰিছিল। *মালিনীৰ বীণ*ৰ পাণ্ডুলিপি সম্পৰ্কে 'জীৱন পৰিচিতি'ৰ অজ্ঞাত লেখকে কৈছে— "কবিৰ মৃত্যুৰ পিচতে 'মালিনীৰ বীণ' কোনোবাই পঢ়িবলৈ নি আৰু ঘূৰাই নিদিলে বুলি জনা যায়।" পাণ্ডুলিপিটো পুথিৰ আকাৰত নোলাল; পোৱাৰ আশাও বোধকৰোঁ নাই। পাণ্ডুলিপিটো অৱশ্যে বহু পলমকৈ হ'লেও উদ্ধাৰ হৈছে। তাৰ নামটোৱে *জ্ঞান-মালিনী*ৰ লগত তাৰ এটা সম্পৰ্ক দেখুৱায়। মহেশ্বৰ নেওগে

*জ্ঞান-মালিনী*ৰ কবিতাক “জ্ঞানৰ কবিতা” (*অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*; পৃষ্ঠা ২৫৭) বুলিছে। *মালিনীৰ বীণ*তো জ্ঞানৰ কবিতাই আছিল।

দ্বিতীয়টো পাণ্ডুলিপি *তত্ত্ব-পাৰিজাত*ৰ। ই ১৯৭০ চনত মৰণোত্তৰ প্ৰকাশৰ মুখ দেখে। *তত্ত্ব-পাৰিজাত* এখন কণমানি কবিতা পুথি। ইয়াত মাত্ৰ চাৰিটা কবিতা আছে। কবিতাকেইটাৰ ৰচনাকাল উল্লেখ কৰা হোৱা নাই। প্ৰথমতে থকা ‘মাজ নিশাৰ ‘মই’— চিতনি’ নামৰ কবিতাটোত সকলো প্ৰাণীয়ে জন্ম-জন্মান্তৰৰ মায়াৰ বান্ধোন ছিঙি মূৰকত “অনন্ত ধ্যানী”ৰ লগত লীন হোৱাৰ কথা আছে। ‘বুঢ়া-মাজী আৰু ভগা নাও’ত আছে “ভৱনদী”ত (চৰ্যাপদ স্মৰণীয়) নাও বুৰোঁতে বুঢ়া নাৱৰীয়া এজনে কথকক “উধাৰ” কৰাৰ কথা। কবিতাটোত সুন্দৰ ৰূপক, অনুকাৰ-অনুৰূপ শব্দ আৰু তিনিবিধ ছন্দৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। ‘সময়-জ্ঞান’ মানুহে অনন্ত সময়ক ঘড়ী-ঘণ্টা গঢ়ি আবদ্ধ কৰিবলৈ কৰা চেষ্টা সম্পৰ্কীয়। শেষ কবিতাটো ‘বাটৰুৱা’— স্কুলৰ পাঠ্যপুথিত বহুতে কবিতাটো পঢ়িছে। তাৰ কথকে সপোনত এগৰাকী মহাবিশ্ব ভ্ৰমণকাৰী বাটৰুৱা দেখাৰ কথা কৈছে। বাটৰুৱাই কথকক আত্মজ্ঞান কৰ্ষণ কৰাৰ আদৰ্শ দেখুৱাইছে— “জগতগিৰীয়ে সকলো লোককে/দিছে একোখনি ফলি/নিকাব পাৰিলে উঠিব এদিন/তাতে বিশ্বৰূপ জ্বলি।” দিঠকত কথকে আত্মজ্ঞান উপলব্ধি কৰিব খুজি ব্যৰ্থ হৈছে। শেষত তেওঁ “সেই দয়াময়ে” তেওঁক “মৰম চকুৰে” চাব বুলি আশা কৰিছে।

‘মাজনিশাৰ ‘মই’— চিতনি’, ‘বুঢ়া মাজী আৰু ভগা নাও’ আৰু ‘বাটৰুৱা’ দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা আৰু নলিনীবালা দেৱীৰ কবিতাৰ দৰে কোমল সুৰৰ ৰহস্যবাদী কবিতা। এইকেইটাত যুক্তিনিৰ্ভৰ সংৰচনা আৰু তাৰ্কিক ভাষা নাই; কোমল-পিছল ভাষাহে আছে, কাৰণ এইকেইটাৰ ভাব অন্তৰ্মুখী। এইকেইটা জ্ঞানৰ কবিতা নহয়, বোধৰ কবিতাহে। এই বোধে আহমদ হাজৰিকাৰ মনৰ পৰিপক্কতা নিৰ্দেশ কৰে। কবিতাকেইটাৰ মন্ময়ধৰ্মী আৰু লালিত্যপূৰ্ণ ভাষালৈ চালে *জ্ঞান-মালিনী* আৰু জীৱনৰ শেষৰ ফালৰ কবিতাকেইটা (‘অসমীয়া’, ‘ভূইকঁপ’ আৰু ‘মিলন সংগীত’)ৰ মাজৰ সময়ছোৱাত তেওঁ *জোনাকী*, *উষা* আৰু *বাঁহী*ৰ কবিসকলৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছিল বুলি বুজিব পাৰি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ প্ৰধান সুৰ কি? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

....

....

....

২.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক যুগৰ এগৰাকী উল্লেখযোগ্য কবি হ’ল মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা। তেওঁৰ প্ৰকাশিত প্ৰথমখন কবিতাপুথি হ’ল ‘জ্ঞানমালিনী’। অসমীয়া সাহিত্যত

তেওঁক জ্ঞানমালিনীৰ কবি বুলি জনা যায়। তেওঁৰ অন্য দুখন কবিতাপুথি হ'ল 'মালিনীৰ বীণ' আৰু 'তত্ত্ব-পাৰিজাত'। হাজৰিকা দেৱৰ বেছিভাগ কবিতাই আধ্যাত্মিক ভাৱৰ ভেটিত প্ৰতিষ্ঠিত। তেওঁৰ কেতবোৰ কবিতাত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সাহিত্যৰ গভীৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। আন কেতবোৰ কবিতাত চুফীবাদৰ প্ৰভাৱো দেখিবলৈ পোৱা যায়।

২.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

১। মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ *জ্ঞান-মালিনী* কাব্যপুথিৰ অন্তৰ্গত কবিতাত প্ৰকাশিত আধ্যাত্মভাৱ সম্পৰ্কে এটা প্ৰবন্ধ প্ৰস্তুত কৰক।

২। *তত্ত্ব-পাৰিজাত* পুথিখনৰ কবিতা চাৰিটাৰ আলমত মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ মনৰ পৰিপক্কতা নিৰ্দেশ কৰক।

৩। মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ শিল্পকলা সন্দৰ্ভত এটা আলোচনা আগবঢ়াওক।

৪। মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ ভাষা সন্দৰ্ভত এটা টোকা লিখক।

৫। অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কাব্য সাহিত্যত মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ স্থান নিৰূপন কৰক।

২.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

জামান, আনিজ্ উজ। প্ৰজ্ঞা-সিন্ধু কবি মফিজুদ্দিন। মাৰিয়া শিক্ষা ন্যাস, ২০১৬।

* * *

তৃতীয় বিভাগ
ভবানন্দ দত্তৰ কবিতা- সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য

বিভাগৰ গঠন ঃ

৩.১ ভূমিকা (Introduction)
৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
৩.৩ ভবানন্দ দত্তৰ পৰিচয়
৩.৪ ভবানন্দ দত্তৰ সাহিত্যকৃতি
৩.৫ ভবানন্দ দত্তৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য
৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
৩.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগত মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ কবিতাৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত ভৱানন্দ দত্তৰ কবিতা সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে ফঁহিয়াই চোৱা হ'ব।

যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ অমূল্য বৰুৱাৰ চমকপ্ৰদ আৱিৰ্ভাৱে অসমীয়া কাব্যমোদীৰ মনত আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছে। মাৰ্ক্সীয় দৰ্শনেৰে সমৃদ্ধ অমূল্য বৰুৱাৰ কবিতাৰ যোগেদি অসমীয়া কাব্য জগতত প্ৰগতিবাদী ধাৰাৰ উন্মেষ ঘটিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত কবি বৰুৱাৰ উন্মোচন কৰা এই প্ৰগতিবাদী ধাৰাটোৰ গুৰি ধৰিছিল ভৱানন্দ দত্তই ৰাজপথ, পূবেৰুণ আদি কবিতাৰ যোগেদি। কবিতাৰ উপৰিও ভৱানন্দ দত্তই প্ৰগতিবাদী চিন্তাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ সাহিত্য সমালোচনাত এটি নতুন ধাৰাৰ পোষকতা কৰিছে। ইয়াৰ নিদৰ্শন তেওঁৰ 'অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী' আৰু 'ৰবীন্দ্ৰ প্ৰতিভা'। ইয়াৰে 'অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী'ত অসমীয়া কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে বিস্তৃতভাৱে পৰ্যালোচনা কৰিছে। এই বিভাগটিত এই বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ব।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- ভৱানন্দ দত্তৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতিৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব,
- ভৱানন্দ দত্তৰ কবিতা সমালোচনাৰ মাপকাঠি নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব,
- ভৱানন্দ দত্তৰ কবিতা সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিব পাৰিব।

৩.৩ ভবানন্দ দত্তৰ পৰিচয়

১৯১৮ চনৰ জুন মাহত যোৰহাটত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ পিতৃ সৰ্বানন্দ দত্ত আৰু মাতৃ মনোমোহিনী দত্ত। ১৯৩৬ চনত বজালী হাইস্কুলৰ পৰা ভৱানন্দ দত্ত প্ৰথম বিভাগত প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ১৯৪০ চনত কটন মহাবিদ্যালয়ৰ পৰা বি-এ পৰীক্ষাত দৰ্শনত সন্মান পাই প্ৰথম শ্ৰেণীৰ প্ৰথম হৈ সোণৰ পদক লাভ কৰে। ১৯৪২চনত স্বাধীনতা আন্দোলনত জঁপিয়াই পৰে। কিছুকাল পঢ়া স্থগিত হোৱাত গাঁৱলৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰে। ১৯৪৩ চনত 'জয়ন্তী' আলোচনীৰ সৈতে যোগাযোগ হয় আৰু তাত কবিতা প্ৰৱন্ধাদি প্ৰকাশ পায়। ১৯৪৩ চনত ব্ৰজনাথ শৰ্মাৰ সৈতে বজালীত বিপ্লৱী কৰ্মত লিপ্ত হয়। ১৯৪৪ চনত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা দৰ্শনত প্ৰথম শ্ৰেণীত তৃতীয় হৈ এম.এ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ১৯৪৪ চনৰ পৰা ১৯৪৭চনলৈ নলবাৰী মহাবিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰে। ১৯৪৬ চনত ভাৰত চৰকাৰৰ মেধা বৃত্তি লাভ কৰে। ১৯৪৭-৪৯ এই সময়ছোৱাত লণ্ডন বিশ্ববিদ্যালয়ত শিশু বিজ্ঞান অধ্যয়ন কৰে। ১৯৪৮ চনত কমিউনিষ্ট দেশ চেকশ্ল'ভাকিয়াৰ ৰাজধানী প্ৰাগত বিশ্ব শিক্ষা বিজ্ঞান সংঘৰ (UNESCO) দ্বাৰা আয়োজিত আলোচনা চক্ৰত যোগদান হেতু লণ্ডন ত্যাগ কৰিবলৈ ভাৰত চৰকাৰে নিৰ্দেশ দিয়ে। ১৯৪৯ চনত ভাৰতবৰ্ষলৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰে। ১৯৪৯ চনৰ আগষ্ট মাহত মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক নিযুক্তি হয়। পিছত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দৰ্শন বিভাগত যোগদান কৰে। ১৯৪৯-৫১, এই সময়ছোৱাত আৱাহন, ৰামধেনু, জয়ন্তী, অসমবাণী আদি বিভিন্ন আলোচনী আৰু কাকতত নিৰন্ধ প্ৰকাশ পায়। ১৯৫২ চনত আৰু ১৯৫৭ চনত লোকসভা নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰে। ১৯৫৯ চনৰ ৩ আগষ্টত ভৱানন্দ দত্তৰ মৃত্যু হয়।

৩.৪ ভবানন্দ দত্তৰ সাহিত্যকৃতি

'জয়ন্তী' যুগৰ অন্যতম কবি আছিল ভৱানন্দ দত্ত। তেওঁ আছিল এগৰাকী মাৰ্ক্সবাদী কবি। তেওঁৰ 'ৰাজপথ' কবিতা মহানগৰ চেতনাৰে সমৃদ্ধ নহলেও তাৰ আগলি-বতৰা অনুভূত হোৱা কবিতা। ভৱানন্দ দত্তৰ তিনিখন গুৰুত্বপূৰ্ণ মৌলিক গ্ৰন্থ প্ৰকাশ পায়ঃ ৰবীন্দ্ৰ প্ৰতিভা (১৯৬০) দৃষ্টি আৰু দৰ্শন (১৯৬১), অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী (১৯৬৯, ১৯৬৮)। ১৯৮৭ চনত 'অসমৰ জাতীয় সমস্যাৰ বিৱৰ্তন' শীৰ্ষক গ্ৰন্থ প্ৰকাশ পায়। কমিউনিষ্ট মেনিফেষ্টোৰ অনুবাদ 'সাম্যবাদী ঘোষণা পত্ৰ' অপ্ৰকাশিত অৱস্থাত আছিল।

বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্যই কৈছে, "ভবানন্দৰ মতে ৰবীন্দ্ৰ-প্ৰতিভা পশ্চিমীয়া উদাৰনৈতিক পৰম্পৰা, উপনিষদীয় বিশ্বদৃষ্টি আৰু বৈষ্ণৱ মানৱতাৰ ত্ৰিবেণী।" (ভবানন্দ দত্ত জীৱন আৰু প্ৰতিভা, পৃ. ৮৪)।

সমাজত দাৰ্শনিক ভূমিকা কি হ'ব সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ বিচৰাৰ প্ৰয়াস দেখা পাইছে ডক্টৰ হীৰেন গোঁহায়ে 'দৃষ্টি আৰু দৰ্শন'ত (ভৱানন্দ দত্ত, জীৱন আৰু প্ৰতিভা, পৃ.১৩১)।

ডক্টৰ গোঁহাইৰ মতে, তথ্যৰ ধৈৰ্যশীল আৰু সতৰ্ক বিচাৰতকৈ তাৰ মৰ্ম উদ্ধাৰ আৰু ব্যাখ্যাৰ সূত্ৰত তাক আৱদ্ধ কৰাৰ প্ৰয়াস তেওঁৰ আছিল। 'অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী' সম্পৰ্কে আলোচনা পিছলৈ আগবঢ়োৱা হৈছে। ১৯৫৯ চনত প্ৰকাশ পাইছিল তেওঁৰ ইংৰাজী গ্ৰন্থ Philosophy and India, ১৯৫৯ চনত ই প্ৰকাশিত হৈছিল।

৩.৫ ভবানন্দ দত্তৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য

ভৱানন্দ দত্তৰ 'অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী' অসমীয়া কবিতাৰ, বিশেষকৈ ৰোমাণ্টিক আৰু আধুনিক কবিতাৰ সমালোচনাৰ উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ। 'অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী' শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনত এই কেইটি প্ৰৱন্ধ সন্নিৱিষ্ট হৈছে ঃ (ক) অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী (১), অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী (২), অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী (৩), অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী (৪) আৰু আধুনিক অসমীয়া কবিতা।

ভৱানন্দ দত্তৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ কেইবাটাও বৈশিষ্ট্য দেখা যায়। আধুনিক অসমীয়া কবিতাত টি.এছ এলিয়টৰ প্ৰসংগ প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভৱানন্দ দত্তই সমালোচনামূলক দৃষ্টিভংগীৰে চাইছে। বিশেষকৈ আধুনিক কবি নৱকান্ত বৰুৱা আৰু তেওঁৰ সমসাময়িক আধুনিক অসমীয়া কবি সকলৰ প্ৰসংগত টি.এছ এলিয়টৰ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰিছে। যোৱা শতিকাৰ চল্লিশৰ দশকৰ কবিতাত একপ্ৰকাৰৰ অৰাজকতাৰ উদ্ভৱ হোৱাৰ পৰিস্থিতিক সমালোচক গৰাকীয়ে প্ৰত্যক্ষ কৰিছে। কেবল ব্যতিক্ৰম আছিল ১৯৪৩ চনত প্ৰকাশিত 'নতুন জয়ন্তী'ৰ কেতবোৰ কবিতা। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ ফলত সৌন্দৰ্যসন্ধানী ৰসিক হৃদয়ৰ অধিকাৰী কবিক ইয়াত প্ৰকাশিত কবিতাবোৰে ৰূঢ় আঘাত হানিলে। আনহাতেদি এলিয়টৰ প্ৰভাৱত কবিতাৰ জগতত এক প্ৰকাৰৰ নৈৰাজ্যৰ সূচনা হৈছিল। পৰীক্ষামূলকভাৱে ৰচনা কৰা কবিতাবোৰ অতি দুৰ্বোধ্য হৈ পৰিছিল। তেওঁলোকে এলিয়টীভংগী কবিতাত আৰোপ কৰিছিল যদিও কবিসকলে আহৰণ কৰিছিল কেতবোৰ বিক্ষিপ্ত আৰু জীণ নোযোৱা শৃংখলাবিহীন বিদ্যা। ইয়াৰ কাৰণ আছিল দেশত সেইসময়ত প্ৰচলিত শিক্ষা-ব্যৱস্থা। তাৰ কুফলৰ ফলতে এনে কাৰ্য্য সংঘটিত হৈছিল। বহুতে বাস্তৱতাৰ নামত জীৱনৰ সত্যৰ পৰা পলায়ন কৰিছিল। জীৱনৰ বহল অনুভূতিৰপৰা তেওঁলোক আঁতৰত ৰৈ গৈছিল আৰু জাতিৰ প্ৰাণসঞ্জীৱনী ফল্গুধাৰাৰ পৰা তেওঁলোক বিচ্ছিন্ন হৈ ৰৈছিল। এলিয়টৰ প্ৰভাৱ ভৱানন্দ দত্তই নৱকান্ত বৰুৱাৰ সদৰ্থকভাৱে 'হে অৰণ্য হে মহানগৰ'ত অনুধাৱন কৰিছে। ভৱানন্দ দত্তৰ মতে নৱকান্ত বৰুৱাৰ গুৰু হ'ল টি. এছ. এলিয়ট। তাৰে প্ৰভাৱতে বহুতে এলিয়টক বাচ-বিচাৰ নোহোৱাকৈ অনুকৰণ কৰিবলৈ লৈছিল। ভবানন্দ দত্তৰ মতে এলিয়ট প্ৰভাৱপুষ্ট এই কবিতাসমূহত অসমৰ জাতীয় জীৱন আৰু ব্যক্তি জীৱনৰ গভীৰ অনুভূতি আৰু অনুভূতিৰ অভাৱ দেখা গৈছিল। এলিয়টক তেওঁ প্ৰকৃত কবি বুলি এই কাৰণেই অভিহিত কৰিছে যে ব্যক্তিগত ব্যৱহাৰিক সুবিধাৰ কাৰণে তেওঁ অন্তৰৰ সত্য গোপন কৰা নাছিল। এই সাহস অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবি গণেশ চন্দ্ৰ গগৈ, যতীন্দ্ৰ নাথ দুৱৰা আৰু দেৱকান্ত বৰুৱাৰ আছিল। সত্য প্ৰকাশত নৱকান্ত বৰুৱাৰ সীমাবদ্ধতা

সমালোচক ভৱানন্দ দত্তই অনুধাৱন কৰিছে যদিও বাকী কবিসকল যেতিয়া এলিয়টৰ বাহ্যিকতাক লৈ ব্যস্ত আছিল, তেনেস্থলত এলিয়টক বহুখিনি সাৰ্থকভাৱে আপোন কৰিব নৰকান্ত বৰুৱাই পাৰিছিল বুলি দত্তই স্বীকাৰ নকৰাকৈ থকা নাই।

ভৱানন্দ দত্তৰ সাহিত্য সমালোচনাত মাৰ্ক্সীয় সাহিত্যতত্ত্বৰ প্ৰভাৱ অনুভৱ কৰিব পাৰি। জীৱনৰ মহত্ববোধৰ প্ৰেৰণা কবিতাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বুলি তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। জীৱনৰ এই মূল্যবোধ কিন্তু পৰিবৰ্তনশীল। তেনেদৰে একেটা যুগতে মানুহভেদে মূল্যবোধৰ তাৰতম্য ঘটিব পাৰে। ভৱানন্দ দত্তৰ মতে এই মূল্যবোধ কেৱল মানুহৰহে থাকে। কাৰণ জীয়াই থাকিবলৈ মানুহে প্ৰকৃতিৰ লগত অহৰহ সংগ্ৰামত লিপ্ত হ'ব ল'গা হয়। মাৰ্ক্সবাদী তত্ত্বত ব্যক্তিগত সংগ্ৰামতকৈ সামাজিক ঐক্যবদ্ধ সংগ্ৰামৰ ওপৰতহে অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়। জ্ঞান-বিজ্ঞানাদিৰ সমন্বয় সাধন কৰি প্ৰকৃতিৰ ৰূপান্তৰ সাধন কৰা হয়। যি অভিজ্ঞতা সহায়ক হয় সেই অভিজ্ঞতা মানুহে গ্ৰহণ কৰে। মাৰ্ক্সবাদে সদায়েই ব্যাপক সমাজ জীৱনৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে। গতিকে একান্তভাৱে ব্যক্তিগত কথাই কবি এজন কেতিয়াও গঢ় দিব নোৱাৰে।

মাৰ্ক্সবাদী সাহিত্য তত্ত্বত সংগ্ৰামৰ তাৎপৰ্য বিশেষভাৱে ৰূপায়িত হয়। সৃষ্টিধৰ্মী প্ৰাণময় সুকুমাৰ কলা আৰু নিৰাশাবাদী কলাও প্ৰকৃতিৰ লগত সংগ্ৰাম কৰা নকৰাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰে। সংগ্ৰাম কৰাৰ প্ৰেৰণাৰ পৰাই উদ্ভৱ হয় প্ৰাণস্পন্দনময় কলাৰ, সংগ্ৰামত ভীত হৈ অতীতলৈ উৰা মাৰিব বিচাৰিলেই নিৰাশাবাদী কবিতাৰ জন্ম হয়। সংগ্ৰামত অতিষ্ঠ হৈ নিজস্ব কল্পলোক এখন গঢ়ি তোলাৰ লগে-লগেই অবাস্তৱ কবিতাৰ জন্ম হয়।

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ সময়ছোৱাত জাতিৰ উন্মুখ বিকাশ আৰু নৱজাগৰণ বাধাপ্ৰাপ্ত হৈছিল সাম্ৰাজ্যবাদী শাসন আৰু শোষণৰ বাবে। এনেবোৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত ভৱানন্দ দত্তৰ সাহিত্য সামলোচনাত মাৰ্ক্সীয় দৃষ্টিকোণ প্ৰতিফলিত হৈছে। সমসাময়িক সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীবোৰত এনেধৰণৰ দৃষ্টিভংগী দেখা পোৱা নাযায়।

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিসকলক দুটা চামত বিভক্ত কৰাটোত দত্তৰ সমালোচনামূলক দৃষ্টিভংগীৰ মৌলিকতা অনুভৱ কৰিব পাৰি। ইয়াৰে প্ৰথম চামটোৱে ইংৰাজ শাসনক বেয়া চকুৰে চোৱা নাছিল, বৰঞ্চ ইয়াৰ উদাৰতাহে দেখিবলৈ পাইছিল। ভবানন্দ দত্তই এই কবিচামক ভাববিলাসী আখ্যা দিছে। সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰৰ পৰা তেওঁলোকে প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল। ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰেৰণা তেওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰত ক্ৰিয়াশীল হৈ থকা নাছিল আৰু সেয়া আছিল গৌণ।

ৰাষ্ট্ৰীয় (Political) প্ৰেৰণা লাভ কৰা দ্বিতীয় চামৰ কবিসকলে পাশ্চাত্য সংস্কৃতিৰ বিৰোধিতা কৰাৰ লগে-লগে বিদেশী শাসনৰ একান্তভাৱে বিৰোধিতা কৰিছিল। প্ৰথমটো চামৰ বিপৰীতে এইসকল কবিৰ বাবে সাংস্কৃতিক আৰু ললিত কলা সম্পৰ্কীয় প্ৰেৰণা আছিল গৌণ। খুব বেছি তেওঁলোকৰ বাবে সাংস্কৃতিক প্ৰেৰণাৰ অৰ্থ আছিল অতীত

স্মৃতি আৰু ভৱিষ্যতৰ নতুন সম্ভাৱনা। ভালকৈ চালি-জাৰি চালে দেখা যায় যে দুয়োটা প্ৰেৰণাৰেই মূল উৎস গুণগত ভাবে এটাই, সেয়া হ'ল নতুনকৈ শিক্ষিত হোৱা মধ্যবিত্তসকলৰ প্ৰাণৰ মুক্তিয়েই এই প্ৰেৰণাৰ উৎস। এনেধৰণৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণত ভৱানন্দ দত্তৰ সমালোচনাশীল মনটোৰ স্বকীয়তা বুজিব পাৰি। প্ৰথম চামৰ কবিকুলক ইংৰাজ নৱন্যাসৰ কবিসকলে প্ৰেৰণা যোগাইছিল বুলি কৈছে। দ্বিতীয় চামটোৰ আদৰ্শ হিচাপে ফৰাছী বিপ্লৱৰ সাম্য-মৈত্ৰী স্বাধীনতাৰ বাণী আৰু নতুন ইটালীৰ জন্মদাতা মেটছিনী গেৰিবল্ডিৰ কথা কওতে ভৱানন্দ দত্তৰ চিন্তাৰ মৌলিকতাৰ অনুধাৱন কৰিব পাৰি। এই কথা তেওঁৰ পূৰ্বৰ আৰু সমসাময়িক সমালোচকসকলে কোৱা নাই।

আধুনিক যুগৰ অসমীয়া কাব্য সাহিত্য বোলোতে ভৱানন্দ দত্তই অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কাব্য সাহিত্যকে বুজাইছিল। এই দুই চেতনাৰ ধাৰা অতি স্পষ্ট বুলি কৈ ভৱানন্দ দত্তই সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিছে যে, প্ৰথমবিধ চেতনাৰ বাহকসকল সাংস্কৃতিক আৰু বহু ক্ষেত্ৰত সামাজিক মুক্তিপ্ৰাণৰ পৰা ওলাই অহা। ভৱানন্দ দত্তই সেয়েহে ইয়াৰ জাতীয়তাবাদ একান্ত ভাৱে অসমীয়া হোৱাৰ লগতে মানৱতাবাদ বিশ্বজনীন বুলি কৈছে। প্ৰথম থূলটোৰ কবি সকল জোনাকী যুগৰ আৰু তেওঁলোক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত, একান্তভাৱে অসমীয়া জাতীয়তাবাদ আৰু বিশ্বজনীন মানৱতাবাদ এই কবিসকলৰ উপজীব্য আছিল। এই কবিসকল হ'ল ঃ চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা, যতীন্দ্ৰ নাথ দুৱৰা, সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা, চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, দণ্ডিধৰ কলিতা, শৈলধৰ ৰাজখোৱা, লক্ষ্মী ফুকন, গণেশ গগৈ, আনন্দ বৰুৱা, কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, দেৱকান্ত বৰুৱা, কমলেশ্বৰ চলিহা, ভৱপ্ৰসাদ বৰুৱা, যতি শৰ্মা আদি।

দ্বিতীয় চামৰ কবিকুলৰ চেতনা আছিল মূলতঃ সৰ্বভাৰতীয়, ই আৰ্য্যসভ্যতাৰ সমতাৰ ভিত্তিত গঢ় লৈ উঠিছিল। মুক্তি সংগ্ৰামে সকলো ভাৰতীয়কে একতাৰ দোলেৰে বান্ধিছিল। জাতীয়তাবাদৰ অসমীয়া ৰূপ এটাও এই কবিসকলে ধাৰণ কৰিছিল। দ্বিতীয় ধাৰাৰ কবিসকল হ'ল ঃ কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, ৰঘুনাথ চৌধাৰী, অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী, বিনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱা, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী, নলিনীবালা দেৱী, ভৱনাথ হাজৰিকা, অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকা, জমিৰুদ্দিন আহমদ আদি। ভৱানন্দ দত্তই লক্ষ্য কৰিছে যে, এই দুয়োবিধ ধাৰাৰ ভিতৰত প্ৰথম ধাৰাটোৰে প্ৰভাৱ বেছি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ভৱানন্দ দত্তই কিহৰ ভিত্তিত অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিসকলক দুটা চামত বিভক্ত কৰিছিল ?

....

....

....

....

ভৱানন্দ দত্তৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ আন এটি বৈশিষ্ট্য হ'ল তেওঁ ভাৰতীয় মানুহৰ স্বাধীনতাৰ প্ৰেৰণা হিচাপে প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ গৌৰৱবোধৰ প্ৰসংগৰ অৱতাৰণা কৰিছে। ই তিনিটা ধাৰাৰ মাজেৰে প্ৰবাহিত হৈছিল বুলি ভৱানন্দ দত্তই কৈছেঃ (১) দয়ানন্দ সৰস্বতীয়ে প্ৰতিষ্ঠা কৰা আৰ্য্য সমাজৰ আন্দোলন। ই কবি মনৰ প্ৰেৰণা হিচাপে দেখা দিয়া নাছিল কাৰণ এই আন্দোলনৰ কেতবোৰ সীমাৱদ্ধতা আছিল। এই আন্দোলনে প্ৰাচীন বৈদিক ৰীতি-নীতি আৰু ধৰ্মক আশ্ৰয় হিচাপে লৈ ভাৰতীয় সমাজ ৰচনা কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। কিন্তু বৈদিক সমাজৰ সজীৱতা বিচাৰি পোৱা সম্ভৱ নহৈছিল আৰু পৌৰাণিক যুগৰে পৰা তাৰ প্ৰভাৱ নাইকিয়া হৈ আছিল। খ্ৰীষ্ট্ৰিয়ান মিছনেৰীসকলৰ প্ৰতিক্ৰিয়া হিচাপেহে আৰ্য সমাজৰ আন্দোলন গঢ় লৈ উঠিছিল। তদুপৰি হৃদয়ৰ আন্তৰিকতাৰ অভাৱৰ বাবেই কাব্য সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত এই আন্দোলন অন্তৰায় হৈ পৰিছিল। (২) স্বাধীনতা প্ৰেৰণাৰ ক্ষেত্ৰত দ্বিতীয় ধাৰাটো আছিল মহামান্য তিলকৰ নেতৃত্বত গঢ় লৈ উঠা আন্দোলন। পৌৰাণিক অৰ্থাৎ গীতা-মহাভাৰতৰ যুগৰ প্ৰেৰণাত গঢ় লোৱা এই আন্দোলন আছিল উগ্ৰ হিন্দু জাতীয়তাৰ আন্দোলন। ই আছিল ইংৰাজ শাসন আৰু সংস্কৃতিৰ বিৰুদ্ধে। মহাৰাষ্ট্ৰৰ শিবাজী আৰু অজেয় অৰ্জুন আছিল আন্দোলনকাৰীসকলৰ আদৰ্শ। ৰবীন্দ্ৰনাথকো সাময়িকভাৱে এই আন্দোলনে উদ্বুদ্ধ কৰিছিল।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ গৌৰৱবোধৰ প্ৰসঙ্গত ভৱানন্দ দত্তৰ কি তিনিটা ধাৰাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে?

....

....

....

৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

ভবানন্দ দত্ত আছিল এজন প্ৰগতিবাদী চিন্তাধাৰৰ কবি। একেটা চিন্তাধাৰাৰ প্ৰতিফলন তেওঁৰ কবিতা সমালোচনাতো দেখিবলৈ পোৱা যয়। 'অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী' শীৰ্ষক সমালোচনামূলক গ্ৰন্থখনৰ জৰিয়তে এটা নতুন ধাৰাৰে অসমীয়া কবিতাৰ সমালোচনা আগবঢ়াইছে। তেওঁৰ কবিতা সমালোচনাৰ এটি উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য আছিল অসমীয়া কবিতাত টি.এছ. এলিয়টৰ প্ৰসংগ। তেওঁৰ সমালোচনাৰ অন্য এটা প্ৰসংগ হ'ল মাৰ্ক্সীয় সাহিত্যতত্ত্ব। জীৱনৰ মহত্ববোধৰ প্ৰেৰণা কবিতাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বুলি তেওঁ উল্লেখ কৰিছে। তেওঁৰ সমালোচনাৰ আন এটি মৌলিক চিন্তা হ'ল অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিসকলক তেওঁ দুটা চামত বিভক্ত কৰাটো। তেওঁৰ মতে প্ৰথম চামে সেই সময়ৰ ইংৰাজ শাসকসকলৰ উদাৰতা দেখিবলৈ পোৱাটো। তেওঁ এইচাম কবিক ভাৱবিলাসী আখ্যা দিছে। তেওঁৰ মতে দ্বিতীয় চাম কবিয়ে পাশ্চাত্য সংস্কৃতিৰ বিৰোধিতাৰ লগে লগে বিদেশী শাসনৰো বিৰোধিতা কৰিছে। ভবানন্দ দত্তৰ কবিতা সমালোচনাৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ গৌৰৱবোধৰ প্ৰসংগ।

৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

১। ভবানন্দ দত্তৰ পৰিচয় জ্ঞাপন কৰি সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

২। ভবানন্দ দত্তৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি তেওঁৰ কোনখন গ্ৰন্থত অসমীয়া কবিতাৰ সমালোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে? চমুকৈ বৰ্ণনা কৰক।

৩। ভবানন্দ দত্তৰ কবিতা সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰক।

৪। ভবানন্দ দত্তই অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাত টি.এছ. এলিয়টৰ প্ৰসংগত কেনেদৰে আলোচনা কৰিছে বিচাৰ কৰক।

৫। অসমীয়া কবিতাত মাৰ্ক্সীয় প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে ভবানন্দ দত্তই আগবঢ়োৱা ব্যাখ্যা আলোচনা কৰক।

৬। "অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিসকলৰ দুটা চাম" অসমীয়া কবিতা সমালোচনা প্ৰসংগত ভবানন্দ দত্তই আগবঢ়োৱা উক্ত কথাখিনি বিচাৰ কৰক।

৩.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১। দত্ত, ভবানন্দ। অসমীয়া কবিতাৰ কাহিনী। লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল, ১৯৯৩ (১৯৬৯)।

২। দাস, শোণিত বিজয় আৰু বায়ন, মুনীন (সম্পাঃ)। কথা বৰেণ্য ১০০। কথা পাব্লিকেশ্যনছ, ২০০৬।

৩। দেৱগোস্বামী, ৰঞ্জিৎ কুমাৰ (সম্পাঃ)। ভবানন্দ দত্ত ঃ জীৱন আৰু প্ৰতিভা। লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল।

৪। Prakash, Anand. Marxism Approaches in Literary Theory. Worldview, 2002.

* * *

চতুৰ্থ বিভাগ
ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

বিভাগৰ গঠন ঃ

৪.১ ভূমিকা (Introduction)
৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
৪.৩ ভবেন বৰুৱাৰ পৰিচয়
৪.৪ ভবেন বৰুৱাৰ সহিত্যকৃতি
৪.৫ ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য
৪.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
৪.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগত ভবানন্দ দত্তৰ কবিতা সমালোচনাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত কবি ভৱেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে পৰ্যালোচনা কৰা হ'ল।

সাম্প্ৰতিক যুগৰ অসমীয়া কবিতাৰ বুদ্ধিদীপ্ত কাব্যিক ধাৰাটোৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে নৰকান্ত বৰুৱাৰ পাছতে ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাত। বৌদ্ধিক জিজ্ঞাসা, তীব্ৰ অনুভূতি, মননশীলতাৰ লগতে জীৱন আৰু জগত সম্বন্ধে ৰহস্য সন্ধানী দৃষ্টিভঙ্গী ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ মূল বৈশিষ্ট্য। তেওঁৰ বহু চৰ্চিত তথা একমাত্ৰ কাব্য সংকলন 'সোণালী জাহাজ' (১৯৭৭)।

৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- ভবেন বৰুৱাৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতিৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব,
- ভবেন বৰুৱাৰ কবিতা বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব,
- ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিব পাৰিব।

৪.৩ ভবেন বৰুৱাৰ পৰিচয়

প্ৰখ্যাত কবি সমালোচক ভৱেন বৰুৱাৰ জন্ম হয় ১৯৪১ চনৰ ২৭ নৱেম্বৰ তাৰিখে যোৰহাট জিলাৰ জাঁজীত। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম দেবেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা আৰু মাতৃৰ নাম কাঞ্চনবালা বৰুৱা। ছাত্ৰাৱস্থাতে হেম বৰুৱাৰ পাতনিৰে 'নতুন পৃথিৱী' শীৰ্ষক কাব্য সংকলন প্ৰকাশ পায়। ১৯৫৬ চনত তেওঁ কটন কলেজিয়েট হাইস্কুলৰ পৰা

প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ১৯৫৮ চনত যোৰহাট জে বি কলেজৰপৰা কলা শাখাত ইণ্টাৰমিডিয়েট পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ১৯৬০ চনত কলিকতাৰ স্কটিশ্ব চাৰ্চ কলেজৰ পৰা ইংৰাজী অনাৰ্ছসহ স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰে। ১৯৬৩ চনত দিল্লী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ইংৰাজী বিষয়ত এম.এ. ডিগ্ৰী অৰ্জন কৰে। সেই বছৰতে পঞ্জাবী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ইংৰাজী বিভাগৰ স্নাতকোত্তৰ শ্ৰেণীত কেইমাহমান শিক্ষকতা কৰি ১৯৬৪ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ইংৰাজী বিভাগত প্ৰবক্তা হিচাপে যোগদান কৰে। ২০০৩ চনত এই বিভাগৰে অধ্যাপক হিচাপে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। ১৯৭৮ চনত ‘সোণালী জাহাজ’ শীৰ্ষক কবিতা সংকলনৰ বাবে অসম প্ৰকাশন পৰিষদ বঁটা লাভ কৰে। ১৯৭৯ চনত এই একেখন গ্ৰন্থৰ বাবে সাহিত্য অকাডেমি বঁটা পায়।

৪.৪ ভবেন বৰুৱাৰ সহিত্যকৃতি

অসমীয়া সাহিত্য ক্ষেত্ৰত ভবেন বৰুৱা কবি-সমালোচক হিচাপে প্ৰখ্যাত। ১৯৫৩ চনত মাত্ৰ বাৰ বছৰ বয়সত অষ্টম শ্ৰেণীত পঢ়ি থাকোতে ‘নতুন পৃথিৱী’ নামৰ প্ৰথম কবিতা সংকলন প্ৰকাশ পায়। কবিৰ নিজৰ ভাষাতে সেই কবিতাবোৰ আছিল প্ৰগতিবাদী চৰিত্ৰৰ। ভবেন বৰুৱাই কৈছিল, “ঘাইকৈ মোৰ অপৰিণত বয়স আৰু অনভিজ্ঞতাৰ ফলত প্ৰেম, যৌৱন, মৃত্যু জীৱনৰ অৰ্থ আৰু বিস্ময়, গভীৰ পৰ্যায়ৰ বিষাদ আৰু আনন্দ আদি, জীৱনৰ বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশৰ কথা, জীৱনৰ সূক্ষ্ম জটিল গভীৰ পৰ্যায়ত অনুভৱ কৰিব পৰা সুৰবোৰ, বহু স্তৰবিশিষ্ট মানৱাত্মাৰ ৰূপবোৰ, আত্মবিচাৰ বা আত্মোপলব্ধিৰ প্ৰচেষ্টা আদিৰ পৰা মোৰ মন বহু দূৰতেই ৰৈ গৈছিল। কবিতা মানেই বীৰ আৰু ৰৌদ্ৰ ৰস, সংগ্ৰাম, বিপ্লৱ আৰু নিপীড়িত জনতাৰ কথাই হ’ব লাগিব, সহজ হ’বই লাগিব ঃ এই ল’ৰামতীয়া ধাৰণাটোৰ বান্ধোনতে মোৰ মনটো সোমাই পৰিছিল।” (অমিতবাক) আধুনিকতাবাদী অসমীয়া কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত মহাদেশীয় প্ৰেৰণাৰ সুঁতি বোৱাই অনাটোত ভবেন বৰুৱাৰে কৃতিত্ব আৰম্ভণিতে, এই কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। তেখেতৰ কবিতা সংকলনবোৰ হ’ল ঃ নতুন পৃথিৱী ১৯৫৩, সোণালী জাহাজ ১৯৭৭, পোন্ধৰটা কবিতা ১৯৯৮, বগা জুই, ক’লা জুই ২০০২।

অসমীয়া সমালোচনালৈ ভবেন বৰুৱাই অনবদ্য অৱদান আগবঢ়াইছে। ‘প্ৰাপ্তবয়স্কৰ সমস্যা’ নামৰ প্ৰৱন্ধেৰে এটা সময়ৰ আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ ভাষাৰ শিথিলতাসমূহ তেওঁ চিনাক্ত কৰি বৌদ্ধিক মহলত আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছিল। যোৱা শতিকাৰ ষাঠিৰ দশকত ডক্টৰ হীৰেন গোঁহাইৰ সৈতে লগলাগি অসমীয়া সমালোচনা সাহিত্যত নতুন সমালোচনা ৰীতি প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল। অজিৎ বৰুৱাৰ কবিতা ‘জেংৰাই ১৯৬৩’ৰ আলোচনা এনে বিষয়ৰ উজ্জ্বল নিদৰ্শন।

ভবেন বৰুৱাৰ সাহিত্য সমালোচনামূলক গ্ৰন্থ কেইখন হ’ল ঃ ‘প্ৰসংগ ঃ বাণীকান্ত’ (১৯৯৭), ‘প্ৰসংগ ঃ জ্যোতিপ্ৰসাদ’ (১৯৯৭), ‘অসমীয়া কবিতা ঃ ৰূপান্তৰৰ পৰ্ব’ (২০০২), ‘প্ৰসংগ ঃ ভবেন্দ্ৰ নাথ’ (২০০৪)। ইংৰাজী ভাষাত প্ৰকাশিত Science,

Poetry and Politics উল্লেখযোগ্য। তদুপৰি 'সংলাপ' (১৯৭১-১৯৭৩) আলোচনীৰ সম্পাদনাৰ জৰিয়তে অসমীয়া সাহিত্যৰ উৎকৃষ্ট মান নিৰ্ণয়ৰ ক্ষেত্ৰত ভবেন বৰুৱাই গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। ডক্টৰ হীৰেন গোঁহায়ে কৈছে যে আৰম্ভণিৰ সমালোচনাপৰ্বত ভৱেন বৰুৱা "সাহিত্যৰ নান্দনিক দিশৰ প্ৰতি অধিক সজাগ আছিল" (মানৱতাৰ সন্ধানত, পৃ. ৩৭)। ভৱেন বৰুৱাৰ 'জেংৰাই ১৯৬৩' প্ৰসংগত ডক্টৰ গোঁহাইৰ অভিমত এয়ে যে, বৰুৱাৰ আলোচনাত ভয় আৰু খেলিমেলিক অত্যাধিক গুৰুত্ব দিয়া হৈছে, কাৰণ ই মধ্যবিত্তৰ চিৰলগৰীয়া (পৃ. ৩৯)। এনে সংবেদনশীল সমালোচক বিৰল বুলি ডক্টৰ হীৰেন গোঁহায়ে কৈছে। ড° শৈলেন ভৰালীয়ে হোমেন বৰগোঁহাঞিৰ 'সুবলা' উপন্যাসৰ ভৱেন বৰুৱাৰ আলোচনাত সূক্ষ্ম বিশ্লেষণ ক্ষমতা পোনতে ধৰা পেলায় বাণীকান্ত কাকতিৰ পৰা ভবেন বৰুৱালৈ, (পৃ. ৩৬)। বীণা বৰুৱাৰ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসৰ আলোচনাও ভৱেন বৰুৱাৰ সাহিত্য সমালোচনাৰ উজ্জ্বল কৃতি। কবিতাৰ ভাষাৰ উচ্ছৃংখলতাৰ সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰত উইলিয়াম এম্বছনৰ প্ৰেৰণা নিহিত থকাৰ কথা কৈছে ডক্টৰ শৈলেন ভৰালীয়ে (পৃ. ৩৭)।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ভবেন বৰুৱাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ কোনটো শিতানলৈ বিশেষ অৱদান আগবঢ়াইছে?

....

....

....

৪.৫ ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

বিষয়বস্তুৰ গাম্ভীৰ্য ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ এটি বৈশিষ্ট্য। শিল্প আৰু জীৱনৰ সম্পৰ্ক অনুধাৱনৰ প্ৰয়াস কবিয়ে কৰাৰ লগতে সৃষ্টি প্ৰক্ৰিয়াৰ ৰহস্য আৰু তাত অৱচেতনৰ প্ৰসংগও কাব্যিক ৰূপ দিবলৈ কবি সক্ষম হৈছে। প্ৰকৃতিৰ গতিশীল ৰূপ, মানৱ মনৰ লগত ইয়াৰ সম্পৰ্কৰ দিশটোও ভবেন বৰুৱাৰ কবিতালৈ আহিছে।

শিল্প আৰু জীৱনৰ আন্তঃসম্পৰ্কৰ দিশটো কবিয়ে অনুধাৱন কৰোঁতে চেতনা-মন আদি বিমূৰ্ত অনুষংগৰ প্ৰয়োগ কৰিছে যদিও প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ উপাদানো তেওঁৰ কবিতালৈ আনিছে। তুচ্ছ প্ৰাত্যহিকতাকো অপূৰ্ব শিল্পবস্তুলৈ ৰূপান্তৰিত কৰাৰ আগ্ৰহকণ এনেদৰেই হৈছে উদ্ভাসিত ঃ

যিভাৱে ৰূপান্তৰিত হ'ব পাৰে
হীৰাৰ কঠিন লাৱণ্যলৈ
দগ্ধ প্ৰান্তৰৰ কয়লাবোৰ।

প্ৰান্তৰৰ বুকুতো মানুহে সৌন্দৰ্যৰ স্তম্ভ নিৰ্মাণ কৰাত সাফল্যমণ্ডিত হোৱাৰ দৰেই কবিৰ চেতনাত ধৰা দিবহি সৃষ্টিৰ অমলিন মুহূৰ্ত ঃ

এই পুলকিত চৈতন্যৰ পোহৰত
এই জাগৰণৰ অমল শুভ্ৰতাত
বহু পৰ স্তব্ধ হৈ ৰ'ল মোৰ মন!

(স্বৰগ্ৰাম)

ৰোমাণ্টিক কবিতাত প্ৰকৃতিৰ প্ৰাধান্যৰ কথা আমি সকলোৱে জানো। আধুনিক কবিতালৈও জটিলতাৰ ৰূপেৰে ইয়াৰ বিভিন্ন দিশ আহিছে। ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। প্ৰকৃতিৰ গতিশীলতা ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ অনুধাৱনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। প্ৰকৃতি আৰু মানুহৰ সম্পৰ্ক সূক্ষ্মতাৰে কবিয়ে মণ্ডিত কৰিছে। ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাই ব্ৰহ্মাণ্ডকো সামৰি লৈছে, কোনো উপাদানেই ইয়াৰ বাহিৰত নহয়—

পাহাৰ পৰ্বত দ্বীপ মৰুভূমি শিলনি পথাৰ
মেঘ তুষাৰ জলপ্ৰপাত হ্ৰদ জুৰি নদী কন্দৰ সমুদ্ৰ
আকাশ নক্ষত্ৰ আন্ধাৰ পোহৰ জুই
ৰ'দ বৰষুণ বতাহ

(এই পৃথিৱীৰে)

প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন ক্ৰিয়াই মানৱ মনত গভীৰভাৱে ৰেখাপাত কৰে ঃ

মোৰ ভাৱনাৰ মাজত বলিছে
জিৰি জিৰি নীলাভ পোহৰ

(উষাৰ বতাহত)

প্ৰকৃতিৰ নিৰবচ্ছিন্ন গতিৰ সৈতে একাকাৰ হৈ গৈছে দৈনন্দিন প্ৰাত্যহিক তুচ্ছতা ঃ

অফিচটোত মানুহ এজনে কাগজ কিছুমানত চহী কৰিছে—
ক'ৰবাত এটা গোঁ গোঁ শব্দ, শুকান—
পুখুৰীটোত দুটা হাঁহ ভাঁহি গৈছে—
দুপৰীয়া ভাঁহি গৈছে
মাইল মাইল জুৰি নিথৰতাত

(দুপৰৰ হাঁহ)

প্ৰকৃতি আৰু মানুহৰ সম্পৰ্ক কেতিয়াবা অভিব্যক্ত হৈছে আনুভূতিক তীব্ৰতাৰে ঃ

উৰি গৈছিল মোৰ বুকুৰ মাজেৰে
এজাক চৰাই, শব্দ কৰি—
আন্ধাৰৰ পানীবোৰত ঢৌ তুলি,
ঢৌ তুলি—
মোৰ দুচকুৰ মাজত

(এটা সন্ধ্যা)

প্ৰকৃতিৰ সৈতে এই একাত্মতা অলংকাৰবিহীন ভাষাত মূৰ্ত হৈছে ঃ

মোৰ বাবে জাৰণিখনৰ মাজত সাৰে ৰয়
এটা নীলা ফুল

(ৰাতি)

নাৰী আৰু পুৰুষৰ চিৰাচৰিত সম্পৰ্ক প্ৰাচীন কালৰে পৰা কবিতাৰ উপজীব্য হৈ আহিছে। তেনে এটি বিষয় হ'ল নাৰী-পুৰুষৰ প্ৰণয়জনিত সম্পৰ্ক। সমালোচক উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ মতে ভবেন বৰুৱাই প্ৰেমৰ বিষয়েও পতিয়ন যোৱাকৈ লেখিব পাৰে (কবিতাৰ ভাষা আৰু অন্যান্য প্ৰৱন্ধ, পৃঃ ৫৬)। কোনোটো কবিতাত বিমূৰ্ত প্ৰেমৰ সপোনৰপৰা দেহজ প্ৰেমলৈ উত্তৰণৰ ইংগিত আছে। উদাহৰণস্বৰূপে, জন ডানৰ The Extarie-ৰ পৰা এপিগ্ৰাফ প্ৰস্তুত কৰা 'পাহাৰৰ নামনিত' কবিতাটোৰ কথা ক'ব পাৰি।

বতাহৰ ৰং নাথাকে, কবিয়ে কিন্তু ইয়াত নীলা ৰং সানি এটি মূৰ্ত ৰূপ দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছে। কবিৰ অভিপ্ৰেত হ'ল প্ৰেমৰ ছবিখন ছাঁ-পোহৰেৰে ফুটাই তোলা। নীলা বতাহজাকৰো যেন ভূমিকা আছে প্ৰণয়িনীৰ মুখৰ আভাস প্ৰদান কৰাত ঃ

হয়তো পানীবোৰেৰে ভৰি পৰা ঘাঁহনিডৰাৰ
হয়তো চকুৰ মাজত নমা দোকমোকালিৰ
হয়তো হাতৰ ওপৰেদি নামি অহা সন্ধ্যাৰ
মাজেৰে—

শব্দবোৰৰ মাজলৈ আহে
নীলা বতাহজাকত।

(নীলা বতাহজাক)

প্ৰেমত নিহিত দাৰ্শনিকতাও কবিয়ে প্ৰকাশ কৰিছে। লোকাতিৰিক্ত জীৱনো পাৰ্থিৱ প্ৰেমৰ লগত সংপৃক্ত হৈ পৰে ঃ

ঈগলৰ সোণালী পাখিত সপোন জ্বলাই
নীলা বতাহজাকে ধৰা
পাবনী-পোহৰ!

(নীলা বতাহজাক)

'আন্ধাৰৰ হাত' নামৰ থূলটোৰ কবিতাত মানৱ-মনৰ ৰহস্যভৰা দিশটোৰ উন্মোচন হোৱাৰ লগতে জীৱন আৰু মৃত্যুৰ সম্পৰ্ক বিষয়ক কেতবোৰ কথাও ফুটি উঠিছে—

জলৰাশিত
তোমাৰ হাতত ফুলে
সাপৰ নিশ্বাসৰ মাজতে
অতল নিদ্ৰাৰ পদুম
জোনৰ পোহৰ জ্বলে
কাঁটা তাঁৰৰ ওপৰত

(আন্ধাৰৰ হাত)

বিশ্বাসৰ গভীৰ আধাৰ খহি পৰাৰ পৰিণতিতে দীঘল কবিতা ৰচনা কৰা এতিয়া প্ৰায় দুৰূহ হৈ পৰিছে (কবিতাৰ ভাষা আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ, পৃঃ ৫৩)। উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই আঙুলিয়াই দিছে, ‘শিলাস্তম্ভৰ সন্মুখত’, ‘অশ্বাৰোহী’ৰ দৰে দীঘল কবিতা ভবেন বৰুৱাই ৰচনা কৰিছে যদিও এইবোৰ চিত্তাকৰ্ষক আৰু তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কবিতা।

‘অশ্বাৰোহী’ কবিতাটোৰ বিভিন্ন গুণ উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই আঙুলিয়াই দিছে। সম্পূৰ্ণ তিনি পৃষ্ঠাৰ এই কবিতাটোত অশ্বাৰোহী শৰীৰ আনকি জীৱন স্পন্দনৰ লগত যুক্ত হৈ আছে। সমগ্ৰ ব্ৰহ্মাণ্ডত নিহিত আনন্দ, বেদনাৰ আৰ্তিৰ সম্বেদ বিচাৰে এই অশ্বাৰোহীয়েঃ

পালে সি কি সমাচাৰ আন্ধাৰবোৰত?
সমাচাৰ— উত্তুঙ্গ উৰ্মিৰ?
শৈল শিখৰৰ?
হাজাৰ গ্ৰহৰ বুকু ভৰি আছে যি ক্ৰন্দন
তাৰ সমাচাৰ?
হৃদয়ৰ ঊষৰ ভূমিত

(অশ্বাৰোহী)

ইয়াৰ অগতানুগতিক চিত্ৰকল্পই অভিনৱ সৌন্দৰ্যৰ সৃষ্টি কৰে ঃ

দূৰত দেখিলো এক ৰঙীন চহৰ ঃ
তাত পোহৰেৰে ভৰা এটা কোঠালিত
সুৰামত্ত কোনোবা প্ৰৌঢ়াৰ হাঁহি সেই মুহূৰ্তত
পৰিছিল উচলি বাগৰি—
তিনিটা তৰাৰ মুখ বান্ধি ৰখা খিৰিকীখনেদি।

(অশ্বাৰোহী)

এই দীৰ্ঘ কবিতাটোত বহিৰাশ্ৰয়ী কেতবোৰ অনুষংগ কবিতাটোলৈ আপাত দৃষ্টিত অহা যেন লাগিলেও আটাইবোৰ কথা কবিসত্ত্বাতেই সংঘটিত হৈছে—

জিলিকিল এটা সৰু পথ
এৰি থৈ মন্দিৰ-প্ৰাঙ্গণ
এৰি থৈ পথাৰ-পাহাৰ
য'ত এটা আৰ্তস্বৰ পাৰ হৈ গ'ল ঃ
মোৰ ৰক্ত
মোৰ শ্বাস
অবিৰাম যিদৰে ধাবিত
অন্তহীন জন্ম আৰু মৃত্যু কঁপি ৰোৱা
মোৰ শৰীৰত।

(অশ্বাৰোহী)

হৰেকৃষ্ণ ডেকাই ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ গৈ কৈছে যে, ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ ভৰপকৰ সময়ত আধুনিকতাবাদী অসমীয়া কবিতাত চিত্ৰকল্পবাদৰে প্ৰাধান্য আছিল যদিও ভবেন বৰুৱাই মূলতঃ প্ৰতীকবাদৰ আৰ্হি গ্ৰহণ

কৰিছিল (আধুনিক কবিতা, পৃঃ ৭২)। তাৰ বাবে হৰেকৃষ্ণ ডেকাই নীলমণি ফুকন আৰু ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ উপৰিপৃষ্ঠৰ মাজত তুলনাৰ কথা কৈছে। তুলনাত এই কথা ওলাই পৰিব যে, ফুকনৰ আৰ্হি আছিল চিত্ৰকল্পবাদ আৰু ভবেন বৰুৱাক পথ নিৰ্দেশনা আগবঢ়াইছিল প্ৰতীকবাদে। এই প্ৰসংগতে হৰেকৃষ্ণ ডেকাই ভবেন বৰুৱাৰ 'ধুমুহাৰ প্ৰান্তত' কবিতাটোলৈ আঙুলিয়াইছে।

হৰেকৃষ্ণ ডেকাই ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাত বডলেৰীয় অনুভূতিৰ মিশ্ৰণ লক্ষ্য কৰিছে (আধুনিক কবিতা, পৃঃ ৭১)। উদাহৰণস্বৰূপে ডেকাই 'শুভ্ৰতাৰ স্বৰ' কবিতাটোৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। 'শুভ্ৰতা' বিমূৰ্ত যদিও সৰ্বসাধাৰণৰ বাবে ই দৃষ্টিৰ বিষয়। কিন্তু ইয়াৰ লগত শ্ৰৱণেন্দ্ৰিয়ৰ সংযোগ সাধন হোৱাত ইন্দ্ৰিয়ৰ সংশ্লেষণ হৈছে। হৰেকৃষ্ণ ডেকাই বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছে যে, এটা অগতানুগতিক উপলব্ধি ইয়াৰ জৰিয়তে মূৰ্ত হৈছে আৰু এক বিশেষ ধৰণৰ স্বৰে প্ৰতীকী ৰূপত প্ৰকাশ লাভ কৰিছে।

ভবেন বৰুৱাৰ কাব্য-চৰ্চাৰ সময়ত চিত্ৰকল্পবাদৰ প্ৰাধান্যৰ কথা ইতিমধ্যে কৈ অহা হৈছে। অৱশ্যে নীলমণি ফুকনৰ কবিতা পশ্চিমীয়া চিত্ৰকল্পবাদৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হোৱা নাছিল। ভবেন বৰুৱাই আৰম্ভণিৰে পৰাই চিত্ৰকল্পবাদৰ লক্ষণসমূহ সচেতনভাৱে পৰিহাৰ কৰি চলিছিল যদিও কিছুমান কবিতাত কথ্যভাষাৰ সুৰ অনুসৃত হৈছে—

মুখৰ বাওঁফালটো এচিদৰ দাগেৰে ভৰা
বাওঁ চকুটোত ঘোলা পানীৰ ৰং
বাওঁ হাতখনৰ সোতোৰা পৰা ছাল

কিন্তু এই কথাখিনি যিহেতু ইতিহাস আধাৰিত, স্বাভাৱিকতেই কাব্যময়তাৰো সূচনা কৰি কথ্য ভাষাক প্ৰতীকী ব্যঞ্জনাৰ সমল কৰি তুলিছে কবিয়ে ঃ

শেষ ৰাতিৰ চেঁচা পোহৰত
ইতিহাসৰ দেৰীক দেখা যায় মাজে মাজে
হ্ৰদটোৰ পাৰত

(ইতিহাসৰ দেৱী)

ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাত জীৱন-জগতৰ সামগ্ৰিক অনুধাৱনৰ প্ৰয়াস চকুত পৰে। জীৱনৰ ভালেমান দিশ আছে, বহুত সুৰ আছে। তেনেদৰে জীৱনটোৱে আমাৰ মনত বিভিন্ন প্ৰশ্নৰ উদয় কৰায় (অমিতবাক, পৃঃ ২২৯)। 'সোণালী জাহাজ'ৰ কবিতাবোৰ বিভিন্ন থূলত বিভক্ত যদিও সেইবোৰৰ ঐক্যসূত্ৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিলে আমি দেখিম যে, জীৱনৰ সামগ্ৰিকতাকে সি আকোঁৱালি লৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ মূল বিষয় কি? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

....
....
....

৪.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

কবি তথা সমালোচক ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ এটি উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল বিষয়বস্তুৰ গাম্ভীৰ্য। প্ৰকৃতিৰ গতিশীলতা তেওঁৰ কবিতাৰ অনুধাৱনৰ অন্য এটি দিশ। প্ৰকৃতি আৰু মানুহৰ সম্পৰ্ক তেওঁ কবিতাৰ মাজেৰে অতি সূক্ষ্মভাৱে চিত্ৰিত কৰিছে। নাৰী আৰু পুৰুষৰ চিৰাচৰিত প্ৰণয়ৰ সম্পৰ্ক তেওঁ কবিতাৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিছে। তেওঁৰ কবিতাত চিত্ৰকল্পৰ প্ৰধান্য আছে যদিও মূলতঃ প্ৰতীকবাদৰ আৰ্হিহে গ্ৰহণ কৰিছিল। জীৱন জগতৰ সামগ্ৰীক অনুধাৱনৰ প্ৰয়াস তেওঁৰ কবিতাত দেখিবলৈ পোৱা যায়।

৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

১। ভবেন বৰুৱাৰ জীৱন আৰু সাহিত্য কৃতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

২। "ভবেন বৰুৱা সাহিত্যসমালোচক হিচাপে প্ৰসিদ্ধ" তেওঁৰ সাহিত্য সমালোচনা সম্পৰ্কীয় গ্ৰন্থ সমূহৰ এটি পৰিচয়মূলক টোকা লিখক।

৩। ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

৪। ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ কোনবোৰ বৈশিষ্ট্য ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাত দেখিবলৈ পোৱা যায় আলোচনা কৰক।

৫। ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাত চিত্ৰকল্প সম্পৰ্কে এটি টোকা লিখক।

৪.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১। বৰুৱা, ভবেন। ভবেন বৰুৱাৰ কবিতা সংগ্ৰহ। ষ্টুডেণ্টচ্ ষ্ট'ৰছ্, ১৯৯৭।

২। ডেকা, হৰেকৃষ্ণ। আধুনিক কবিতা। পেপিৰাছ, ২০১৩।

৩। শৰ্মা, উপেন্দ্ৰ নাথ। কবিতাৰ ভাষা আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ। জয়দেৱ শৰ্মা- ভবানী দেবী প্ৰকাশন, ২০০৬।

* * *

পঞ্চম বিভাগ
জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

বিভাগৰ গঠন ঃ

৫.১ ভূমিকা (Introduction)
৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
৫.৩ জ্ঞান পূজাৰীৰ পৰিচয়
৫.৪ জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য
৫.৫ সাৰাংশ (Summing Up)
৫.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
৫.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগটিত ভবেন বৰুৱাৰ কবিতাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিৰ আলোচ্য বিষয় হ'ল জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য।

সাম্প্ৰতিক অসমীয়া কাব্যজগতৰ এগৰাকী বলিষ্ঠ কবি হ'ল জ্ঞান পূজাৰী। তেওঁ এগৰাকী সমাজ সচেতন কবি। সাম্প্ৰতিক সংঘৰ্ষৰ ছবি জ্ঞান পূজাৰীতকৈ বেছি বাস্তৱসন্মতভাৱে কোনেও অংকন কৰা নাই। তেওঁৰ ভাষা বলিষ্ঠ, চিত্ৰকল্প অনুভূতিৰ বাহক। 'কমাৰ শালৰ কবিতা' তেওঁৰ বহুপঠিত আৰু বহুচৰ্চিত কবিতা।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- জ্ঞান পূজাৰীৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতিৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব,
- জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব,
- জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বিষয়বস্তু অনুধাৱন কৰিব পাৰিব।

৫.৩ জ্ঞান পূজাৰীৰ পৰিচয়

যোৱা শতিকাৰ সত্তৰ দশকৰে পৰা জ্ঞান পূজাৰীয়ে অসমীয়া কবিতা সমৃদ্ধ কৰি আহিছে। তেওঁৰ জন্ম শোণিতপুৰ জিলাৰ কামদেৱাল নামৰ ঠাইত, ১৯৪৮ চনত। ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা পূজাৰীয়ে অসমীয়া বিষয়ত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। শোণিতপুৰ জিলাৰ কলাবাৰী উচ্চ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ৰ শিক্ষক হিচাপে তেওঁ অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। 'মেঘমালাৰ ভ্ৰমণ' শীৰ্যক কবিতা সংকলনৰ বাবে জ্ঞান পূজাৰীয়ে সাহিত্য অকাডেমি বঁটা কৰে।

জ্ঞান পূজাৰীৰ অন্য কবিতা সংকলনবোৰ হ'ল ঃ দুঃসময়ৰ কবিতা, ১৯৯২, পুৰা গধূলিৰ বেলি, ১৯৯২, কথা মালিকাৰ গন্ধ, ১৯৯৭ আৰু নিৰ্বাচিত কবিতা সংকলন বনৰীয়া ঘাঁহ (২০০৬)। স্পেনিশ্চ কবি-নাট্যকাৰ গাৰ্থিয়া ল'ৰ্কাৰ নাটক 'ব্লাড ৰেডিং' অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰিছে ক'লা ঘোঁৰা ৰঙা জোন নামেৰে।

'সাম্প্ৰতিক সাময়িকী' নামৰ বামপন্থী আলোচনী এখনৰ সম্পাদনাৰ ক্ষেত্ৰতো তেওঁ জড়িত আছিল।

৫.৪ জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য

'ৰাজনীতি' জ্ঞান পূজাৰী (জন্ম ১৯৪৮)ৰ কবিতাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য। কিন্তু 'ৰাজনীতি'ৰ ৰূপায়ণ যাতে স্থূল হৈ নপৰে তাৰ বাবে তেওঁ কাব্যচৰ্চাৰ আৰম্ভণিৰ পৰাই সচেতনতাৰ পৰিচয় দি আহিছে। প্ৰণিধানযোগ্য যে, যোৱা শতিকাৰ সপ্তম দশকৰ পৰাই তেওঁ কাব্য চৰ্চাৰ পাতনি মেলে। এনেবোৰ কবিতা প্ৰায়েই শ্লোগানধৰ্মিতাৰ গ্ৰাসত পৰে, কিন্তু পৰম স্বস্তিৰ কথা এয়ে যে জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ ভাষাৰ সূক্ষ্মতা-স্নিগ্ধতাই ইয়াক হেলাৰঙে অতিক্ৰম কৰি যায়। আনকি তেওঁৰ শেহতীয়া কবিতা সংকলন 'মেঘমালাৰ ভ্ৰমণ' (২০১৩)ৰ কোনোটোহঁত কবিতাৰ আপাতদৃষ্টিৰ 'খহটা' ৰূপৰ অন্তৰালৰ আতংকজনিত ভাৰ আৰু বলিষ্ঠ প্ৰতিবাদো আনকি শিল্পমণ্ডিত সেইবোৰ কৰুণ ৰসেৰে সিক্ত হৈ থকাৰ গুণত।

কবিৰ এই 'ৰাজনীতি'ৰ দাৰ্শনিক আধাৰ হ'ল মাৰ্ক্সবাদ। সকলো প্ৰকাৰৰ শোষণৰ বিৰুদ্ধে পূজাৰীৰ কাব্যিক সংগ্ৰামে আমাৰ অন্তৰ আলোড়িত কৰে। 'পুৰা-গধূলি বেলি'ৰ 'একেখন বাগিচা'ৰ শীৰ্ষক কবিতাত সংগ্ৰামী চেতনা প্ৰকৃতিৰ কেতবোৰ অনুষংগ বৰষুণ, ধুমুহা, নাহৰৰ জৰিয়তে বাংময় হৈ পৰিছে। বিপ্লৱৰ উত্তাপ আৰু নৈসৰ্গিক স্নিগ্ধতাৰ সাযুজ্যই কবিতাটিক শ্লোগানধৰ্মিতাৰ পৰা ৰক্ষা কৰিছে ঃ

মোৰ পদূলিত
দুটি পুলি নাহৰৰ গছা
আজি মুকুল অহাৰ কথা

'ফুলৰ ভৰত' কবিতাত মানুহৰ সমস্ত সম্ভাৱনা মুকলি কৰিবলৈ কবি উন্মুখ। ফুলৰ ভৰত দোঁ খোৱা ফুলগছৰ 'Personification'ৰ জৰিয়তে ই প্ৰকাশ পাইছে ঃ

মই যেন যুগৰ ভৰত দোঁ খোৱা এজোপা ফুলগছ
মোৰ ডালত ফুল
মোৰ শিপাত ফুল
আহা, সহস্ৰ যোনিত গুঁজি
ঐ ৰাম, ফুল ভৰে ভাংগে ডাল...

কেতিয়াবা সি পৰিণত হৈছে, তেজৰ ভৰত দোঁ খোৱা দোৰোল ছাতি, মালতীৰ চাকি, কলপতীয়া বাঁহীৰ সুৰত।

মাৰ্ক্সবাদ বা ৰাজনীতিৰ প্ৰসংগটো জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাত অন্য এক ধৰণেও চাব পাৰি। লু চুন, হবীব তনবীৰ, ৰতন থিয়াম আদি নাট্যকাৰৰ প্ৰতি কবি পূজাৰীৰ অনুৰাগ তেওঁৰ ৰাজনৈতিক দৃষ্টিকোণৰ লগত সম্পৰ্কিত। ভাৰতবৰ্ষৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ পাছত থিয়েটাৰ কেৱল নন্দনতাত্ত্বিক অভিব্যক্তি হৈ নাথাকিল। এইচ এছ শিৱপ্ৰকাশে কোৱাৰ লেখীয়াকৈ নাটক সকলো শিল্পৰূপৰ ভিতৰতে হৈ পৰিছিল আটাইতকৈ সামাজিক। নাটক হৈ পৰিল সামাজিক-ঐতিহাসিক শক্তিৰ সৈতে এটি অন্তহীন সংলাপ। জ্ঞান পূজাৰীৰ দৰে সমাজ সচেতন কবিয়ে এই কথা সহজেই হৃদয়ংগম কৰিব পাৰিছিল যে আধুনিক ভাৰতীয় নাট্যকাৰসকলতকৈ কোনেও বাস্তৱতা ইমান শিল্পমণ্ডিত ৰূপত ফুটাই তুলিব পৰা নাই। আচৰিত নহয় ৰতন থিয়ামৰ চক্ৰবেহু নাটকৰ—

সোণৰে পুতলী মোৰ/মোৰ পিনে চোৱা
জোন বেলি তৰাবোৰ/তোমাৰ সমনীয়া
যাবৰে বেলিকা তুমি/মোৰ পিনে চোৱা
যাবৰে বেলিকা তুমি/মোৰ কথা কোৱা
সোণৰে পুতলী

—দৰে জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতালৈ, আনকি তেওঁৰ সাহিত্য অকাঁডেমি বঁটাপ্ৰাপ্ত কবিতা সংকলন 'মেঘমালাৰ ভ্ৰমণ'লৈ আহিছে—

কৃষ্ণপক্ষৰ জোন
ম্লান শেঁতা
মোৰ লগত গৈ আছিল
লগত গৈ আছিল
জোপোহা হাবিডৰা আৰু কুঁৱলীবোৰ

(জাতক কথা/১)

অকল এয়াই নহয়, মহাকাব্যৰ, বিশেষকৈ মহাভাৰতৰ বিভিন্ন অনুষংগ পূজাৰীৰ কবিতালৈ আহিছে আধুনিক দিগগজ ভাৰতীয় নাট্যকাৰসকলৰ প্ৰেৰণাত।

নাটকীয়তাই কবিৰ কবিতাৰ বয়নতো গুৰুত্ব লাভ কৰি আহিছে। তেনেদৰে বৃদ্ধি পাইছে পূজাৰীৰ কবিতাৰ আয়তন। শ্লেষমিশ্ৰিতভাৱে এটা মৰ্মান্তিক অথচ অনুভূতিহীন ঘটনা উপস্থাপন কৰিছে কবিয়ে ঃ

আৰু কাকতৰ সংবাদদাতা মুকুল ওলাই আহে বাইকত এটা মিঠাপট্টি খায়
চহৰখনৰ সিমূৰে দাস এণ্ড কোং— ঠিক উল্টা ফালে
ৰেল ক'লনীৰ এটা কোঠাত চিলিং ফেনত ওলমিল
এজনী বোৱাৰী।
সি মিঠাপট্টি চোবাই ক'লে— যৌতুকৰ মামলা।

('জলবন্দী' কবিতামালা)

জ্ঞানপূজাৰীৰ কবিতাৰ ভাষাৰ দিশটো এইখিনিতে টং কৰি চাব পাৰি। শুষ্ক চিত্ৰকল্প (hard image)ৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত পূজাৰীয়ে অভূতপূৰ্ব সফলতা অৰ্জন কৰিছে। 'নাৰ্চাৰী ৰাইম'ৰ আপাত বৈসাদৃশ্যৰ অন্তৰালত লুকাই থকা মানৱতাৰ অপমৃত্যুৰ ছবি মৰ্মস্পৰ্শী ঃ

শ শ খেলোঁ আহা
এশ হ'লে আক' আহা
শ শ খেলোঁ আহা
তেজ ধুই আক' আহা
শ শ খেলোঁ আহা

আমাৰ জন-জীৱন বিপৰ্যস্ত কৰি চৌদিশে নৈৰাজ্যৰ জাল বিস্তাৰ কৰা মৰ্মান্তিক ঘটনা-প্ৰৱাহ জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাত অনুভূতিসিক্ত ভাষাৰ মাজেৰে সাৰ পাই উঠিছে ঃ

বৰণৰ মালা হ'ল মৰণৰ মালা
বৰগীত মৰণগীত। বাওধান পতান
পুহৰ ছাইদানীত মাঘৰ মেলা
নিঃক্ষত্ৰিয় পৰশুকুণ্ড বিষকুণ্ড খেতিৰ পথাৰ
লৌহ কুঠাৰ। লহলহ

(নিশাৰ চৰাই ঃ ১)

'চিহ্নযাত্ৰা' কবিতামালাৰ অন্তৰ্লীন ঐক্য হিচাপে আছে অসমৰ সৰ্বগ্ৰাসী নৈৰাজ্যৰ ছবি। অসমৰ লোক-জীৱনৰ অনুষংগ কবিয়ে নিজাববীয়াকৈ সজাই লৈ অপূৰ্ব কাব্যিক ব্যঞ্জনাৰ সৃষ্টি কৰিছে ঃ

চালো নাই তালো নাই
তথাপি আহে জোনবাই
ঘৰে ঘৰে মাগি ফুৰে এযোৰ খুঁটি
ঘৰে ঘৰে কৈ যাম কুশলে থাক কুশলে থাক

(চিহ্নযাত্ৰা ঃ ১)

সৎ, নিষ্ঠাবান এগৰাকী ব্যক্তিৰ বিয়োগৰ কাৰুণ্য জ্ঞান পূজাৰীয়ে ফুটাই তুলিছে আত্মগ্লানিৰে চলতি ভাষাৰ আলমত ঃ

আৰু দিনকদিনে দেখি আহিছোঁ এঠা ফাঁকিবাজ হোৱাটো
বৰ সহজ কাম, মিহি মিহিকৈ ভাতৰ লগত পানী খোৱাৰ দৰে
আৰু ককাইদেউৰ অকাল প্ৰয়াণত শোক কবিতা লিখাটোও
তেনে এটা কামেই মই মোক পানীৰ দৰে ফাঁকি মাৰি পিছলি যাম।
মহাশয়, এতিয়া তুমি মোক এই ফাঁকিৰ ছাইজটোও
জুখি মাখি দিয়া বুকু ৪০ ইঞ্চি

(এটা ইলিজী)

জ্ঞান পূজাৰীৰ প্ৰেমৰ কবিতাবোৰ অসমীয়া প্ৰেমৰ কবিতাৰ প্ৰেক্ষাপটত ব্যতিক্ৰম। সৰিয়হ ফুলৰ বিভিন্ন অনুসংগবোৰ ব্যক্তিগত দৈহিক প্ৰেমৰ অনুভূতি হিচাপে ‘থুপি থুপি জুই’ কবিতাত মূৰ্ত হৈছে। সৰিয়হ ফুলৰ যি স্নিগ্ধতাৰ স’তে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাই পৰিচয় কৰাই দিছিল সি অভিনৱত্বৰে উদ্ভাসিত হৈছে। সৰিয়হ ফুলত দাহিকা শক্তি আৰোপ কৰা হৈছে প্ৰেমৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্যতা ফুটাই তুলিবলৈ। কেতিয়াবা স্নিগ্ধতাৰ বাহিকা হিচাপেও অৱশ্যে উদ্ভাসিত নোহোৱাকৈ থকা নাই। শৰীৰী প্ৰেমৰ অভিব্যক্তি কঠিন চিত্ৰকল্পৰ জৰিয়তে ফুটি উঠিছে ঃ

বিনিদ্ৰ ৰাতিৰ গুলিয়াগুলিত
লালকাল হৈ পৰি থকা
আঙুলিবোৰ
জোঙাল হৈ খুঁচিছিল

ব্যক্তিগত প্ৰেমক বৃহত্তৰ মানৱ জীৱনৰ প্ৰেক্ষাপটত স্থাপন কৰি প্ৰেমৰ কবিতাক নতুন আয়তন প্ৰদান কৰিছে কবি পূজাৰীয়ে। শেহতীয়া ‘মেঘমালাৰ ভ্ৰমণ’ত প্ৰেম আৰু প্ৰেমিকৰ কাৰ্যৰ ‘বিচ্যুতি’ আকৰ্ষণীয় ঃ

তোমালোকৰ প্ৰেমৰ ভগ্ন মৃত্তিকা যেন
হলাহল, পি থাকোঁতেই মই বোলে
ওপৰলৈ উঠি গৈ আছিলোঁ
ভয় খাই চুঁচৰি-বাগৰি
চুঁচৰি চুঁচৰি।

জ্ঞান পূজাৰীৰ ‘মেঘমালাৰ ভ্ৰমণ’ৰ প্ৰসিদ্ধ কবিতা ‘এদিন এৰাতি ষ্টেফিগ্ৰাফ আৰু মই’ৰ আপাত চমকপ্ৰদ শিৰোনামৰ অন্তৰালত নিহিত কাৰুণ্যৰ অভিঘাত সঁচাকৈয়ে বিস্ময়কৰ। কেতবোৰ ক্ৰীড়া চিত্ৰকল্পৰ জৰিয়তে কবিতাটো গাঁঠি লৈ যোৱা হৈছে। ক্ৰীড়াসুলভতা (ভাবৰ) আৰু নাটকীয়তাৰ অনুকৰণীয় সংস্থাপনেৰে পৌৰ বাস্তৱতাৰ নাৰী (ষ্টেফিগ্ৰাফ) আৰু গ্ৰাম্য বাস্তৱতাৰ নাৰীৰ উপস্থাপনেৰে সামগ্ৰিকভাৱে নাৰীৰ জীৱনৰ সংগ্ৰাম, শোষণ আৰু পৰাজয় কবিয়ে প্ৰকাশ কৰিছে। নাৰী শোষণ, ধৰ্ষণৰ এই ৰক্তাক্ত প্ৰেক্ষাপটত লু-চুন অনুপ্ৰাণিত স্তৱকে নৈৰাজ্য ব্যঞ্জিত কৰিছে—

নাই। তাই আজিও সকলো জিনি মোৰ
বনৰীয়া ঘাঁহৰ তলতে
নাই। এই নেটখনৰ ৰঙা সূতাবোৰে
টানি আছে টানি আছে, ভাই

ক্ৰীড়াবিদ দুগৰাকী নাৰীৰ ক্ৰীড়াৰ ছন্দ সংগ্ৰামী নিষ্পেষিত নাৰীৰ ছন্দৰ লগত মিলি একাকাৰ হৈ গৈছে।

বিভিন্ন ধৰণৰ খেল কেতিয়াবা ফুটবল (‘বিক্ৰম-বেতাল’ৰ সাধু), ক্ৰিকেট (‘পানী ৰঙৰ জলকুঁৱৰী’ৰ অন্তৰ্গত ‘ক্ৰিকেট মনোৰমা আৰু AFSPA, টেনিছ আৰু ভলীবল

'এদিন এৰাতি ষ্টেফিগ্ৰাফ আৰু মই' জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতালৈ আহিছে। কবিয়ে ক্ৰীড়া চিত্ৰকল্পৰে কেৱল নন্দনতাত্ত্বিক সঁহাৰিহে পঢ়ুৱৈৰ পৰা দাবী কৰে, এনে নহয়, তেওঁৰ ৰাজনৈতিক দৃষ্টিকোণো ৰূপায়িত কৰিছে। অসাম্য-অনীতিৰ বিৰুদ্ধে হাতিয়াৰ হিচাপেও ক্ৰীড়াই আমাৰ অন্তৰ আলোড়িত কৰে। জীৱনৰ ফৰকাল দিশবোৰ ক্ৰীড়াসুলভতাই উন্মোচন কৰিছে।

ৰাষ্ট্ৰ-সন্ত্ৰাসৰ ভয়াবহ ৰূপ কবিয়ে আঁকি উলিয়াইছে আৰু নিৰাপদ দূৰত্বত অৱস্থান কৰা মানুহৰ জীৱন চাবুকেৰে কোবাই গৈছে। অৱশ্যে তেওঁলোকৰ প্ৰতি কবিৰ ধিক্কাৰ মৰ্মস্পৰ্শিতাৰে পৰিস্ফুট—

এই অৰণ্যখন ফেনে-ফোটোকাৰে বাঢ়ি গ'ল নেকি? আৰু
তোমালোক? নীলা নীলা কৃষ্ণবৰ্ণকায় এই ঘৰবোৰৰ পৰা ওলাই
আহা, ওলাই আহা। দুৱাৰবোৰ খুলি দিয়া বাৰাণ্ডাবোৰ
আগুৱাই আহক
আঁকোৱালি লওক চিতাবোৰ
আঁকোৱালি লওক
নক্ষত্ৰবোৰ।
('কাকপথাৰ এখন বেনাৰ')

সন্ত্ৰাসজৰ্জৰ পৰিস্থিতিৰ মানৱতাৰ চৰম বিপৰ্যয়ৰ কথা কবিয়ে কেতবোৰ শব্দৰ বাৰম্বাৰ উল্লেখৰ জৰিয়তে পঢ়ুৱৈৰ মনত খোদিত কৰিবলৈ বিচাৰিছে ঃ

কেৱল স্মৃতি স্মৃতি ধূসৰ ধূসৰ মলিন মলিন
ম্ৰিয়মান ম্ৰিয়মান ম্ৰিয়মান কেতবোৰ শব্দ শব্দ শব্দ
('গণেশগুৰি অ' গণেশ গুৰি')

সৃষ্টিশীলতাৰ মৃত্যু আৰু সংস্কৃতিৰ নিবীৰ্যৰূপ পৰিচিত অনুষংগৰ অভিনৱ ব্যৱহাৰেৰে অংকন কৰিছে কবিয়ে ঃ

এটি এটিকৈ গিলি তৰাৱলীৰ তৰাবোৰ
ৰাতিৰ কুঁৱলী গোসাঁনী আই মোৰ মোকো খাই ল

ঢেঁকীয়া গজি পৰি ৰ'ল
শুকান কুঁৱাত

মই জানো
মোৰ এই বীজ
বীজৰ বাৰণ।
('আবেলিৰ বেলি')

জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাত নাটকীয় উপাদান সম্পৰ্কে ইতিমধ্যে আমি কৈ আহিছোঁ। এইখিনিতে আন এটি প্ৰসংগ উত্থাপন কৰিব বিচাৰিছোঁ। হবীব তনবীৰৰ দৰে নাট্য ব্যক্তিত্বৰ 'the theatre of roots'ৰ ধাৰণাৰ উপস্থাপন আৰু কৌশলৰ পৰা প্ৰেৰণা লাভ কৰিলেও জ্ঞান পূজাৰীয়ে কাব্যৰ শক্তিমত্তাৰ বাবে সৰল বাক্‌ভংগীৰ আশ্ৰয় লোৱা নাই, বৰঞ্চ পৰিমিত বোধসম্পন্ন তেওঁৰ ভাষা সদায়েই ব্যঞ্জনাদীপ্ত। তনবীৰৰ বিপৰীতে উপস্থাপনৰ ক্ষেত্ৰতো কবিয়ে জটিল গাঁথনিগত দিশেৰে মণ্ডিত কৰিছে তেওঁৰ কবিতা। লোক সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন সমলৰ ব্যৱহাৰেৰে কবিয়ে লোক পৰম্পৰাৰ বিপুল সম্ভাৱনা মুকলি কৰিছে। লোক পৰম্পৰাক অপৰীক্ষিত ৰূপতে লৈ তাক ৰমন্যাসিকতা প্ৰদান কৰাৰ সলনি বৰ্তমানৰ কষটি শিলতে তাক যাচাই কৰি চাইছে ঃ

পাত নাই চোত নাই কিহতকৈ দিম
হাত নাই পাত নাই
দুইখন হাত কটা জোনবাই ('জাকত কথা/৩, তিনি')

কৈ দিম কৈ দিম মই
তুঁহ জুই তুঁহৰ চিৰা-দৈ

'ৰংফুল মালতী'ৰ আত্মজৈৱনিকতাত সৃষ্টিশীলতা আৰু মৃত্যু-চেতনাৰ যুগপৎ উপস্থাপনে অপৰূপ সৌন্দৰ্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। কিন্তু জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতা কেৱল সৌন্দৰ্যৰে নিৰ্যাস নহয়, বাস্তৱৰ ধূলি-মাকতিৰে সেয়া মহিমামণ্ডিত ঃ

আচৰিত, সাগৰতলিৰ স্বপ্ন মই কোনোকালে কিজানি
দেখা নাছিলোঁ। এই বৰলুইতখনৰ আটাইবোৰ ৰূপেই
যেন মোৰ চিনাকি।
(ৰংফুল মালতী/৯)

অসমৰ লোকভাষা, লোকজীৱন জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাত বাংময় হৈ আছে। তেওঁৰ কাব্য জীৱনৰ আৰম্ভণিৰে পৰা এতিয়ালৈকে বিভিন্ন প্ৰসংগত এইবোৰৰ ব্যৱহাৰ হৈ আহিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ মূল বৈশিষ্ট্য 'ৰাজনীতি' বুলি ক'ব পাৰিনে?

....

....

....

....

৫.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

সাম্প্ৰতিক সময়ৰ অসমীয়া কাব্য জগতৰ এজন উল্লেখযোগ্য কবি জ্ঞান পূজাৰী। তেওঁৰ কবিতাৰ এটি প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হ'ল ৰাজনীতি আৰু এই ৰাজনীতিৰ দাৰ্শনিক আধাৰ হ'ল মাৰ্ক্সবাদ। শুষ্ক চিত্ৰকল্প তেওঁৰ কবিতাৰ অন্য এক প্ৰধান সমল। তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাবোৰ অসমীয়া প্ৰেমৰ কবিতাৰ প্ৰেক্ষাপটত ব্যতিক্ৰম। শৰীৰী প্ৰেমৰ অভিব্যক্তি তেওঁ চিত্ৰকল্পৰ জৰিয়তে ফুটাই তুলিছে। বিভিন্ন খেলৰ প্ৰসংগ তেওঁৰ কবিতাৰ অন্য এটা অৱদান। তেওঁৰ কবিতাৰ অন্য এটি বৈশিষ্ট্য হ'ল নাটকীয় উপাদান।

৫.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

১। জ্ঞান পূজাৰীৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি তেওঁৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

২। জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰক।

৩। জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাত 'ৰাজনীতি'ৰ প্ৰসংগ কেনেদৰে জড়িত হৈ আছে পৰ্যালোচনা কৰক।

৪। জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতাত চিত্ৰকল্প— এই বিষয়ে এটি প্ৰৱন্ধ লিখক।

৫.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১। আহমেদ, এম. কামালুদ্দিন। সাহিত্যৰ অভিব্যক্তি। বান্ধৱ, ২০১৪।

২। দাস, ধ্ৰুৱজ্যোতি। পোহৰে মেলা তাঁত জ্ঞান পূজাৰীৰ কবিতা। পলস, ২০১৭।

* * *